



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**  
**ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**  
**ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ**  
**ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»**

**Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία**

**«ΛΥΠΗΣΟΥ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΟΝΕΙΡΕΥΟΝΤΑΙ».**  
**Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΣΤΗ ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ**  
**ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ**

Ρεπάνη Νικολέτα

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος

ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ

15/03/2024



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**  
**ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**  
**ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**  
**«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»**  
**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΤΜΗΜΑ Β΄)**

**Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία**

**«Λυπήσου εκείνους που δεν ονειρεύονται».**

**Η θάλασσα στη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία**

Ρεπάνη Νικολέτα

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος  
Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Βακάλη Άννα, Τζάρτζας Γεώργιος

ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ

15/03/2024

## Φύλλο εξέτασης

1. Επόπτης: \_\_\_\_\_

Βαθμός: \_\_\_\_\_

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος βαθμολογητής: \_\_\_\_\_

Βαθμός: \_\_\_\_\_

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος βαθμολογητής: \_\_\_\_\_

Βαθμός: \_\_\_\_\_

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός βαθμός: \_\_\_\_\_

Η συγγραφέας Ρεπάνη Νικολέτα βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία: 15/03/2024

## Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ .....	6
Abstract .....	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ .....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	9
A. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ .....	14
Κεφάλαιο Πρώτο: Η Μελοποιημένη Ποίηση στην Ελλάδα .....	15
Μουσική.....	16
Ποίηση .....	17
Μελοποίηση .....	17
Η μελοποίηση στην Ελλάδα .....	19
Κεφάλαιο Δεύτερο: «Εργοβιογραφικά» στοιχεία Νίκου Καββαδία.....	21
1. Βιογραφικά στοιχεία .....	21
2. Εργογραφικά στοιχεία.....	30
Κεφάλαιο Τρίτο: Μέθοδος της εργασίας.....	39
Κεφάλαιο Τέταρτο: Η θάλασσα στη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία .....	42
Κατηγορίες θάλασσας.....	43
1. Η θάλασσα ως Γυναίκα.....	43
2. Η θάλασσα ως Ταξίδι.....	52
3. Η θάλασσα ως Θάνατος .....	60
4. Η θάλασσα ως Όνειρο – Αδύνατο – Ανεκπλήρωτο.....	68
5. Η θάλασσα ως Έρωτας .....	71
Κεφάλαιο Πέμπτο: Συμπερασματικές Παρατηρήσεις .....	80
B. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ .....	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	98

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά το ποιητικό έργο του Νίκου Καββαδία, ώστε μέσα από μια προσπάθεια ανάλυσης των στίχων του να αναδειχθεί η θάλασσα και το πώς αυτή εκφράζεται στην ποίησή του. Χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το δημιουργικό. Το θεωρητικό μέρος ξεκινά με τη μελοποιημένη ποίηση στην Ελλάδα. Δίνονται κάποια στοιχεία περί μουσικής και ποίησης και πώς αυτές οι δύο τέχνες κατάφεραν να ενωθούν από αρχαιοτάτων χρόνων έως σήμερα, προσφέροντας μας στην πλειονότητά τους σπουδαία έργα. Στη συνέχεια, αναφέρονται πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του ποιητή με τη μορφή αφήγησης. Έπειτα, μέσα από μια διαδικασία μελέτης και ερμηνείας των μελοποιημένων ποιημάτων του Νίκου Καββαδία επιχειρείται η καταγραφή και κωδικοποίηση του πώς εκφράζεται ο αιώνιος έρωτας του ποιητή, η θάλασσα, στο έργο του. Το κεφάλαιο αυτό είναι χωρισμένο σε πέντε ενότητες, όσες και οι κατηγορίες της θάλασσας. Το θεωρητικό μέρος ολοκληρώνεται με τις συμπερασματικές παρατηρήσεις πάνω στο μελοποιημένο έργο του Καββαδία. Ακολουθεί το δημιουργικό μέρος, το οποίο περιλαμβάνει μια σειρά έμμετρων στιχουργικών δοκιμών στα χνάρια του ποιητή και με θεματολογία τη θάλασσα. Η εργασία ολοκληρώνεται με τη βιβλιογραφία και το παράρτημα που περιλαμβάνει τις πρώτες μελοποιήσεις έργων του ποιητή.

## **Abstract**

This paper examines the poetic work of Nikos Kavvadias, aiming to analyze his verses to highlight the sea and how it is expressed in his poetry. It is divided into two parts, the theoretical and the creative. The theoretical part begins with the musical setting of poetry in Greece. Some information is provided about music and poetry and how these two arts have managed to merge from ancient times to the present day, offering us many significant works for the majority of their history. Following that, information about the life and work of the poet is narrated. Then, through a process of studying and interpreting the set-to-music poems of Nikos Kavvadias, an attempt is made to record and encode how the poet's eternal love, the sea, is expressed in his work. This chapter is divided into five sections, corresponding to the five categories of the sea. The theoretical part concludes with concluding remarks on the musical setting of Kavvadias's work. Following is the creative part, which includes a series of poetic experiments in the style of the poet, focusing on the theme of the sea. The work concludes with the bibliography and the appendix, which includes the initial musical settings of the poet's works.

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πώς γεννιέται η ιδέα για μια έρευνα-εργασία; Είναι άραγε η αφορμή από κάποια στιγμή που ζεις, μια συζήτηση με κάποιον φίλο, ένα θέμα που απασχολεί την κοινωνία ή την επιστημονική κοινότητα, κάτι που διάβασες και σου έκανε εντύπωση; Ίσως κάτι από αυτά ή και όλα αυτά μαζί.

Η παρούσα εργασία είναι προϊόν όλων αυτών των παραγόντων. Η επαφή με την ποίηση από μικρή ηλικία, το «ψάξιμο» πίσω από τους στίχους και η προσπάθεια ερμηνείας τους, καθώς και τα μαθήματα Ποιητικού Λόγου και Στιχουργικής του Μεταπτυχιακού Προγράμματος αποτέλεσαν την αφορμή να ασχοληθώ με την ποίηση στη διπλωματική μου εργασία. Ρίτσος, Βάρναλης, Λειβαδίτης, Καβάφης, Καββαδίας ήταν μερικοί από τους ποιητές που είχα στο μυαλό μου. Πληθώρα ερευνών και μελετών έχουν δημοσιευθεί για το έργο των τριών πρώτων, επομένως η επιλογή έγινε πιο εύκολη. Καβάφης ή Καββαδίας, λοιπόν; Τη λύση στο δίλημμα έδωσε η συζήτηση με έναν φίλο σχετικά με τη θάλασσα και έτσι, το αντικείμενο της εργασίας ήταν ο Καββαδίας, ο άνθρωπος που έκανε πράξη το όνειρό του και μας δίδαξε να πράξουμε κι εμείς το ίδιο.

Την ίδια περίοδο έπεσε στα χέρια μου το ποίημα *Στίχοι για τη ζωγραφική σου*, το πρώτο και μοναδικό ποίημα σε ελεύθερο στίχο του ποιητή, οπότε γεννήθηκε το θέμα της εργασίας με τίτλο *«Λυπήσου εκείνους που δεν ονειρεύονται»*. *Η θάλασσα στη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία*.

Στόχος μου εξ αρχής ήταν να ασχοληθώ με ένα θέμα ώστε να βάλω κι εγώ το λιθαράκι μου στην έρευνα για τη ζωή και το έργο του Νίκου Καββαδία. Γι' αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κ. Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο που δέχτηκε να αναλάβει την εποπτεία και την επιστημονική καθοδήγηση της εργασίας μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου Λένα, Θωδωρή, Λένα που μου δώρισαν τα τρία πιο σημαντικά βιβλία για την εκπόνηση της εργασίας και με παρότρυναν στην ολοκλήρωσή της, καθώς και τον σύντροφό μου, Λαέρτη, για την υπομονή του όλο αυτό το διάστημα.



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελοποίηση ποιητικών έργων είναι μια σύνθετη και απαιτητική διαδικασία για τον συνθέτη που θα επιχειρήσει να την υλοποιήσει. Η επιτυχία ή μη αυτής της πράξης απασχόλησε τόσο τους καλλιτέχνες (συνθέτες, τραγουδοποιούς) όσο και το κοινό στο οποίο απευθυνόταν (κριτικοί, ακροατές). Πολλοί ποιητές μελοποιήθηκαν κατά καιρούς ανάλογα με την εποχή και την κατάσταση που επικρατούσε στην πολιτική ζωή της χώρας. Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία, ενός ποιητή που μελοποιήθηκε περισσότερο από κάθε άλλον ποιητή αναλογικά με το ποιητικό έργο που μας άφησε. Έγραψε συνολικά πενήντα δύο ποιήματα<sup>1</sup>, τα οποία έχουν εκδοθεί στις τρεις ποιητικές του συλλογές, *Μαραμπού*, *Πούσι* και *Τραβέρσο*, εκ των οποίων τα σαράντα δύο έχουν μελοποιηθεί αρχής γενομένης από το 1967.

Αναμφισβήτητα ο άνθρωπος που έχει συνδέσει περισσότερο το όνομά του με τον Νίκο Καββαδία ήταν ο συνθέτης Θάνος Μικρούτσικος. Ο «*Σταυρός του Νότου*» είναι ένας από τους εμπορικότερους δίσκους της ελληνικής δισκογραφίας.

Ο Καββαδίας έχει χαρακτηριστεί κατ' επανάληψη ως ο ποιητής της θάλασσας και των ναυτικών. Όχι άδικα, μιας και η θεματολογία του έργου του μυρίζει αλμύρα και ιδρώτα. Θα ήταν όμως, φτωχό για το μεγαλείο της τέχνης του να μείνουμε μόνο σε αυτόν τον χαρακτηρισμό και να εξετάζουμε το έργο του χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη το λογοτεχνικό του ταλέντο και στοιχεία της προσωπικότητάς του. Αναμφισβήτητα τα καράβια, η θάλασσα, οι ναυτικοί έχουν κυρίαρχη θέση στο έργο του, αφού ήταν καθημερινό του βίωμα, παράλληλα όμως ήταν και η αφορμή ώστε η φαντασία του να καλπάζει, μιας και οι στίχοι του διαπνέονται από μια εναλλαγή συνηθισμένων και ασυνήθιστων εικόνων.

Σκοπός της εργασίας είναι να φέρει στο προσκήνιο πτυχές του ποιητικού έργου του Καββαδία, κύρια και βασικά, πλευρές της θάλασσας, αυτή που τον όρισε ως ποιητή στη συνείδησή μας, μας έκανε να αγαπήσουμε τη θάλασσα με όλα της τα χαρακτηριστικά και έβαλε το όνειρο στη ζωή μας.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη: το θεωρητικό και το δημιουργικό. Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο *Η Μελοποιημένη*

---

<sup>1</sup> Αναφερόμαστε στα ποιήματα που βρίσκονται στις τρεις ποιητικές συλλογές *Μαραμπού*, *Πούσι* και *Τραβέρσο*. Πλήθος αθησαύριστων ποιημάτων του υπάρχουν στην έκδοση *Το ημερολόγιο ενός τιμονιέρη* που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Άγρα. Από τα είκοσι τέσσερα ποιήματα που περιλαμβάνει η συγκεκριμένη έκδοση έχουν μελοποιηθεί τα δέκα (10).

*Ποίηση στην Ελλάδα* προβάλλεται ο ρόλος της μελοποιημένης ποίησης μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή. Διαρθρώνεται σε τέσσερις υποενότητες όπου αναφέρονται χαρακτηριστικά της ποίησης και της μουσικής ως δύο αυτόνομες τέχνες, αλλά και πώς αυτές κατάφεραν να ενωθούν στο διάβα του χρόνου. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την περίπτωση της Ελλάδας ξεκινώντας με τις μελοποιήσεις του Νικόλαου Μάντζαρου και συνεχίζει με τις μελοποιήσεις πιο σύγχρονων συνθετών, όπως του Θεοδωράκη, του Χατζιδάκι και πολλών άλλων, ενώ γίνεται αναφορά και στους παράγοντες που επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν την τύχη της μελοποιημένης ποίησης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο «*Εργοβιογραφικά*» στοιχεία του *Νίκου Καββαδία* γίνεται αναφορά στη ζωή και τα έργα του ποιητή. Μέρος του τίτλου μπαίνει σε εισαγωγικά διότι η δομή του κεφαλαίου δεν έχει την κλασική μορφή της εργοβιογραφίας, αλλά γίνεται με αφήγηση ώστε να αναδειχθούν λεπτομερώς στοιχεία της ζωής και της δράσης του ποιητή που επηρέασαν το συγγραφικό του έργο. Χωρίζεται σε δύο υποενότητες, όπου στην πρώτη αναφέρονται γεγονότα της ζωής του ποιητή από τη γέννηση του έως τον θάνατό του χωρισμένα σε διάφορους σταθμούς που τον επηρέασαν ως άνθρωπο και τον καθόρισαν τόσο ως προσωπικότητα όσο και ως ποιητή. Η δεύτερη υποενότητα είναι και αυτή χωρισμένη σε σταθμούς, αλλά αυτή τη φορά έχουν καλλιτεχνικό πρόσημο, αφού αναφέρονται στο έργο του τόσο το ποιητικό όσο και το πεζό. Οι σταθμοί είναι με βάση τις τρεις ποιητικές του συλλογές *Μαραμπού*, *Πούσι*, *Τραβέρσο* και το πεζό *Βάρδια*.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο *Μέθοδος της εργασίας* γίνεται αναφορά στη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να διεξαχθεί η ερευνητική εργασία. Με βάση τον σκοπό της εργασίας αλλά και το ερευνώμενο υλικό επιλέχθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου έγινε η μελέτη κι επεξεργασία του ποιητικού έργου του Νίκου Καββαδία και κατηγοριοποιήθηκε το κεντρικό θέμα που ήταν η θάλασσα στο μελοποιημένο μέρος του έργου του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο *Η θάλασσα στη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία*, που αποτελεί και το κύριο μέρος της παρούσας εργασίας, μελετώνται τα μελοποιημένα ποιήματα του Νίκου Καββαδία, ώστε να αναδειχθεί πώς εκφράζεται η θάλασσα μέσα από τους στίχους του. Το κεφάλαιο χωρίζεται σε πέντε υποενότητες όσες είναι και οι κατηγορίες της θάλασσας. Οι υποενότητες αυτές είναι: 1. *Η θάλασσα ως γυναίκα*, 2. *Η θάλασσα ως ταξίδι*, 3. *Η θάλασσα ως θάνατος*, 4. *Η θάλασσα ως όνειρο-αδύνατο-ανεκπλήρωτο* και 5. *Η θάλασσα ως έρωτας*. Σημαντική βοήθεια αποτέλεσαν τα βιβλία των

Μήτσου Κασόλα, Γιώργου Τράπαλη και Guy Saunier, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία, καθώς και μια σειρά άρθρων του διαδικτύου.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους με τίτλο *Συμπερασματικές παρατηρήσεις* καταγράφονται όλα τα συμπεράσματα από τη μελέτη και κωδικοποίηση της θάλασσας στο μελοποιημένο έργο του ποιητή. Η μελέτη του έργου του Καββαδία ήταν μια διαδικασία εκτεταμένη και κοπιαστική, καθώς έπρεπε να επαληθευθούν μια σειρά σχόλια για τους στίχους του, αλλά και να μελετηθούν εξ ολοκλήρου τα μελοποιημένα του ποιήματα, καθώς και τα βιβλία *Βάρδια* και *Ημερολόγιο ενός τιμονιέρη*, που έχουν αυτοβιογραφικά χαρακτηριστικά και βοηθούν στην κατανόηση των συνθηκών συγγραφής των ποιημάτων του. Για τον λόγο αυτό η ερμηνεία των στίχων του, αλλά και τα συμπεράσματα που εξάγονται δεν είναι δεσμευτικά ούτε έχουν απόλυτο χαρακτήρα, αφού εμπεριέχουν και την προσωπική ματιά του μελετητή.

Με την ολοκλήρωση του θεωρητικού μέρους ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το δημιουργικό. Στο δημιουργικό μέρος περιλαμβάνονται συγγραφικές δοκιμές ποιημάτων βασισμένων στην τεχνική του Νίκου Καββαδία και με θέμα τη θάλασσα, που είναι και το ζητούμενο της εργασίας. Τα ποιήματα είναι έμμετρα διαρθρωμένα σε τετράστιχες στροφές. Δε γίνεται καμία προσπάθεια μίμησης του ύφους του ποιητή, αντιθέτως, όλα εμπεριέχουν έναν προσωπικό τρόπο έκφρασης.

Στη συνέχεια παραθέτονται οι βιβλιογραφικές αναφορές, βάση των οποίων τεκμηριώνονται όλα όσα ακολουθούν στις επόμενες σελίδες. Η βιβλιογραφία περιλαμβάνει βιβλία, πρακτικά συνεδρίων, καθώς και άρθρα σε περιοδικά, εφημερίδες και στο διαδίκτυο.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το Παράρτημα, όπου συγκεντρώνονται οι μελοποιήσεις των ποιημάτων του Νίκου Καββαδία τόσο όσων περιλαμβάνονται στις τρεις ποιητικές του συλλογές, καθώς και όσων βρίσκονται στο βιβλίο του *Το Ημερολόγιο ενός τιμονιέρη* ως *ανένταχτα/ αθησαύριστα*. Η καταγραφή των μελοποιήσεων έχει γίνει με χρονολογική σειρά και αφορά κυρίως τις πρώτες ηχογραφήσεις και εκτελέσεις των τραγουδιών έως και σήμερα. Ο κατάλογος αυτός θεωρούμε πως αποτελεί καλό υλικό έρευνας για τους επόμενους μελετητές που θα ασχοληθούν με τον μελοποιημένο λόγο του Νίκου Καββαδία, γι' αυτό και έχει συμπεριληφθεί στην εργασία. Σίγουρα στο μέλλον θα εμπλουτιστεί και με νέες μελοποιήσεις.

Πολλοί ήταν αυτοί που κατά καιρούς αναζήτησαν την αιτία της αντοχής του έργου του, ποιητικού και πεζού, στον χρόνο. Άλλοι απέδωσαν αυτή την επιτυχία στο μικρό ποιητικό του έργο συγκρινόμενο πάντα με το έργο άλλων μεγάλων ποιητών. Άλλοι πάλι

αναφέρθηκαν στην πληθώρα μελοποιήσεων του έργου του και στην αισθητική των καλλιτεχνών που ερμήνευσαν τους στίχους του.

Αναμφισβήτητα οι παραπάνω λόγοι έπαιξαν κάποιο ρόλο στη μακροβιότητα του έργου του Νίκου Καββαδία. Αυτό όμως που πραγματικά καθόρισε την πορεία της ποίησής του ήταν αυτά καθαυτά τα ποιήματά του. Όλα μικρές ιστορίες βγαλμένες από τη ζωή και τον μόχθο τον δικό του και των συντρόφων του στη θάλασσα. Ποίηση κοντά στον αγώνα για επιβίωση, στον θάνατο, στο όνειρο και γεμάτη με κούραση, ιδρώτα, στέρηση, μοναξιά, μελαγχολία και «αμαρτωλά» πάθη.

Οι στίχοι του γεμάτοι ζωντάνια και ρυθμό είχαν ως άμεσο επακόλουθο να μελοποιηθούν και να οδηγήσουν την ποίησή σου σε άλλο ανώτερο επίπεδο. Ο καθένας που διαβάζει τα ποιήματά του μπορεί να δει τον εαυτό του να καθρεφτίζεται σε αυτά, να ανακαλύψει πτυχές της ζωής του, του έρωτα, ακόμα και κρυφά πάθη. Όλα αυτά ο Καββαδίας τα έζησε και μας τα άφησε κληρονομιά για να μας ταξιδεύουν στο αδύνατο, το οποίο αυτός το ονειρεύτηκε, το πάλεψε και τελικά, το έκανε πράξη διδάσκοντάς μας με το παράδειγμά του.

*«Αυτή σου εκείνους που δεν ονειρεύονται»* έγραψε στη Βάρδια το 1954 και σίγουρα δεν εννοούσε το όνειρο για κάποιο ταξίδι αλλά για την ίδια τη ζωή, για μια καλύτερη ζωή όπου ο άνθρωπος θα φτάσει σε τέτοιο επίπεδο όπου θα αυτοπραγματώνεται.

*Σαλπάρουμε! Μας περιμένουν στο Μπραζίλι.  
Το πρόσωπό σου θα το μούσκεψε το αγιάζι.  
Ζεστόν αγέρα κατεβάζει το μπουγάζι·  
μα ούτε φουστάνι στη στεριά κι ούτε μαντήλι.*

## **Α. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ**

## Κεφάλαιο Πρώτο: Η Μελοποιημένη Ποίηση στην Ελλάδα

Η εικοσαετία 1960-1980 στην ελληνική μουσική πραγματικότητα αποδεικνύεται ιδιαίτερα παραγωγική, καθώς θα μελοποιηθούν από σπουδαίους Έλληνες συνθέτες εξίσου μεγάλοι Έλληνες ποιητές και το έργο τους θα επικοινωνηθεί με την πολιτισμική πρακτική του τραγουδιού σε ολόκληρη σχεδόν την ελληνική κοινωνία. Με τον όρο μελοποιημένη ποίηση εννοούμε τη σύζευξη της ποίησης με τη μουσική.

Η μελοποίηση ποιημάτων εκκινεί από την αρχαία Ελλάδα, όπου δεν νοούνταν ποίηση χωρίς μουσική και το αντίστροφο. Πολλές φορές μάλιστα ποιητής και μουσικός ήταν το ίδιο πρόσωπο.

Την πρώτη μορφή έντεχνης ποίησης τη συναντάμε στην ομηρική εποχή με το έπος. Πρόκειται για τα γνωστά έργα του Ομήρου, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, τα πρώτα γραπτά λογοτεχνικά κείμενα ποιητικού λόγου έως σήμερα, που ιστορούσαν τα ένδοξα κατορθώματα των ηρώων της εποχής. Τα ομηρικά έπη τοποθετούνται χρονολογικά στον 8<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχε ποίηση πριν από αυτά. Η επική ποίηση έχει προϊστορία αιώνων, ήδη από τη μυκηναϊκή περίοδο (Μαρωνίτης και Πόλκας, 2007)<sup>2</sup>.

Τον 7<sup>ο</sup> και 6<sup>ο</sup> π.Χ. αιώνα στην αρχαία λυρική ποίηση<sup>3</sup>, «μουσική και ποίηση ήταν δύο αναπόσπαστα στοιχεία» (Μυλωνάς, 2015: 25). Με τις ωδές, τα επινίκια, τους παιάνες ανέδειξαν την τέχνη τους μια σειρά λυρικών ποιητών, όπως ο Αλκαίος, η Σαπφώ, ο Ανακρέοντας, ο Πίνδαρος.

Ο 5<sup>ος</sup> π.Χ. αιώνας είναι ο αιώνας ακμής της αττικής τραγωδίας και κωμωδίας. Η τραγωδία συνδέθηκε με τη λατρεία του Διόνυσου, η προέλευσή της όμως είναι καθαρά θρησκευτική. Ο Αριστοτέλης στο *Περί Ποιητικής* (IV, 1449a)<sup>4</sup> αναφέρει ότι η τραγωδία

<sup>2</sup> Μαρωνίτης Δ. & Πόλκας Λ. (2007). *Αρχαϊκή Επική Ποίηση: Από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια*. Διαθέσιμο στο [https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient\\_greek/history/epos/page\\_004.html](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/epos/page_004.html) (Προσπελάστηκε 15/11/2023)

<sup>3</sup> Λυρική ποίηση είναι η ποίηση που τραγουδιόταν με τη συνοδεία λύρας αρχικά και στη συνέχεια με άλλα μουσικά όργανα (αυλός, κιθάρα). Διαθέσιμο στο [https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient\\_greek/education/lyric/support/grammatologika/02.html](https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/lyric/support/grammatologika/02.html) (Προσπελάστηκε 15/11/2023)

<sup>4</sup> Διαθέσιμο στο [https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient\\_greek/library/browse.html?text\\_id=76&page=3](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76&page=3) (Προσπελάστηκε 15/11/2023)

προήλθε από τους αυτοσχεδιασμούς των πρωτοχορευτών του διθύραμβου<sup>5</sup>. Η κωμωδία συνδέθηκε με διάφορα χορευτικά τραγούδια, όπως τα φαλλικά, με σκωπτικό και άσεμνο περιεχόμενο. Το νέο αυτό δραματικό είδος έδενε αναπόσπαστα ποίηση, μουσική και χορό, αφού τα χορικά μέρη, τραγουδιόνταν με συνοδεία αυλού, ενώ οι μονόλογοι και οι διάλογοι με συνοδεία λύρας ή κιθάρας.

Με την πάροδο του χρόνου η στενή σχέση ποίησης και μουσικής άρχισε να υποχωρεί. Η μουσική προχώρησε σε πιο σύνθετες μορφές έκφρασης, κυρίως στα μέσα του 18<sup>ου</sup> αιώνα με την εμφάνιση της συμφωνίας, της σονάτας και του κοντσέρτου. Απέκτησε νέες δυνατότητες και αναδείχτηκε σε ξεχωριστή αυτοτελή τέχνη, χωρίς τις δεσμεύσεις του λόγου. Η ταυτόχρονη ανάπτυξη της όπερας και της εκκλησιαστικής μουσικής ώθησαν τις μουσικές αυτές μορφές *«σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και ξεχωριστά αισθητικά αποτελέσματα»* (Μυλωνάς, 2015: 28).

### **Μουσική**

Η μουσική, παρά την από αρχαιοτάτων χρόνων σχέση της με την ποίηση και τον χορό, είναι τελείως διαφορετική ως προς τη φύση της από τις δύο αυτές τέχνες. Ως εκφραστικό της μέσο έχει τον ήχο, που της χαρίζει την έννοια του αφηρημένου χωρίς νοηματικούς περιορισμούς.

Τα στοιχεία που την απαρτίζουν, όπως είναι η μελωδία, ο ρυθμός και η αρμονία, δεν οδηγούν σε κάποια ιδέα, αλλά απευθύνονται και επικαλούνται το συναίσθημα του ακροατή. Σύμφωνα με τον Μυλωνά (2015: 36) *«όσο μάλιστα την πλησιάζουμε καθαρότερη, απαλλαγμένη από καλλιτεχνικά στοιχεία ξένα προς τη φύση της, τόσο η συγκίνηση που δεχόμαστε είναι βαθύτερη και γνησιότερη»*. Επομένως, η μουσική δεν έχει ανάγκη την ποίηση για να μας συγκινήσει, ενώ αυτή της η ανεξαρτησία μας έχει προσφέρει αξεπέραστα έργα μεγάλων δημιουργών.

---

<sup>5</sup> Διθύραμβος ήταν ένα αυτοσχέδιο, ενθουσιαστικό χορικό άσμα προς τιμήν του Διονύσου, που το τραγουδούσαν και το χόρευαν οι οπαδοί του, σε κατάσταση ψυχικής έξαρσης που έφτανε ως την έκσταση. Διαθέσιμο στο [https://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B4%CE%B9%CE%B8%CF%8D%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%82&dq](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B4%CE%B9%CE%B8%CF%8D%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%82&dq) (Προσπελάστηκε 15/11/2023)



## **Ποίηση**

Από την αρχαιότητα έως σήμερα έχουν γίνει πολλές προσπάθειες να οριστεί η έννοια της ποίησης, τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία της. Σύμφωνα με τον Μίμη Σουλιώτη, η αδυναμία ορισμού της ποίησης έγκειται σε δύο παράγοντες. Πρώτον, οι μεταβολές των κοινωνικών συνθηκών και η ιδεολογία, στοιχεία που επηρεάζουν κάθε είδους τέχνη και, δεύτερον, η οπτική γωνία του μελετητή.<sup>6</sup>

Η ποίηση χρονικά εμφανίζεται πριν την πεζογραφία και σύμφωνα με τον Αργυρίου<sup>7</sup>, η ιστορική της διαδρομή χωρίζεται σε τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο, ο ποιητικός λόγος είναι μόνο προφορικός και συνδέεται με τη μουσική και τον χορό. Είναι έμμετρος, ιερατικός και τελετουργικός και διαφοροποιείται από τον καθημερινό προφορικό λόγο που είναι καθαρά επικοινωνιακός. Το δεύτερο στάδιο συνδέεται με την εμφάνιση της γραφής, οπότε ο ποιητικός λόγος από προφορικός γίνεται και γραπτός και ανεξαρτητοποιείται ως έναν βαθμό από τη μουσική. Έτσι, κάποιοι κανόνες στους οποίους υπάκουε ατονούν (ήχος, ρυθμός) και κάποιοι άλλοι ενισχύονται (γλώσσα, συναίσθημα). Αυτά τα χαρακτηριστικά γίνονται πιο έντονα στο τρίτο στάδιο, όταν πλέον εμφανίζεται η τυπογραφία και δίνεται η δυνατότητα παραγωγής αντιγράφων με τη μορφή του τυπωμένου βιβλίου. Εδώ ο ποιητικός λόγος αποκτά ακόμα μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τον προφορικό και η ανάγκη του να γίνει πιο συγκινησιακός αυξάνεται.

Η εξέλιξη του προφορικού λόγου στα δύο τελευταία στάδια επηρέασε όπως ήταν φυσικό τον ποιητικό λόγο, καθώς και οι δύο αποτελούσαν τη βάση της επικοινωνίας. Έτσι, από ένα σημείο και μετά, δημιουργήθηκε *«η ανάγκη της ομοιοκαταληξίας, για να προσθέσει μερικά 'έντονα' ηχητικά στοιχεία στον ποιητικό λόγο»*<sup>8</sup>.

## **Μελοποίηση**

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα, μουσική και ποίηση είναι δύο τέχνες που διατηρούν τη δική τους αυτοτέλεια. Παρόλα αυτά, *«παρουσιάζουν ομοιότητες στη δομή, εξωτερικές (στη μορφή) και εσωτερικές, ενώ συχνά ανταλλάσσουν εκφραστικά μέσα»*<sup>9</sup>. Πολλές φορές η ποίηση

<sup>6</sup> Σουλιώτης, Μ. (1995). *Αλφαβητάριο για την ποίηση* (σελ. 19 – 20). Θεσσαλονίκη.

<sup>7</sup> Αργυρίου, Α. (1990). Στοιχεία και σημεία της νεωτερικής ποίησης. *Η λέξη*, 99-100, 689.

<sup>8</sup> Αργυρίου, Α. ο.π.

<sup>9</sup> Τσιρέβελου, Β. (2009). *Ο μελοποιημένος λόγος του Νίκου Καββαδία* (σελ. 13). Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλολογίας. Θεσσαλονίκη.

περιέχει το στοιχείο της μουσικότητας (βλ. έμμετρη ποίηση), επομένως, το τραγούδι είναι ένας τρόπος να ταιριάζουν αυτές οι δύο τέχνες.

Έχει τεθεί συχνά το ερώτημα αν η σύζευξη αυτών των δύο χρειάζεται και αν το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι αντάξιο της ιστορίας, της αισθητικής και των συναισθημάτων που προκαλούν ως ξεχωριστές τέχνες.

Ο Νίκος Δήμου σε σχετικό άρθρο του<sup>10</sup> αναφέρει τρεις κατηγορίες μελοποίησης. Πρώτα είναι η μελοποίηση στίχων ποιητών μεταγενέστερα από τη συγγραφή των ποιημάτων τους, όπως ο Γιώργος Σεφέρης, ο Γιάννης Ρίτσος, ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Νίκος Καββαδίας και άλλοι. Στη δεύτερη κατηγορία είναι οι ποιητές που ταυτόχρονα έγραψαν και στίχους για τραγούδια, όπως ο Νίκος Γκάτσος, ο Μάνος Ελευθερίου, ο Μιχάλης Γκανάς και άλλοι. Τέλος, είναι οι στιχουργοί, όπως η Ευτυχία Παπαγιανοπούλου, η Λίνα Νικολακοπούλου, ο Μανώλης Ρασούλης, η Μαριανίνα Κριεζή, ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου και πολλοί άλλοι, που έφτασαν στο σημείο να γράψουν πραγματική ποίηση.

Η μελοποίηση είναι μια διαδικασία που άλλοτε προεκτείνει και ολοκληρώνει ένα ποίημα και άλλοτε το υποβαθμίζει. Το ζήτημα όμως, δεν είναι αν πρέπει ή όχι να μελοποιείται η ποίηση. Το ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι το τι μελοποιείται, με ποιον σκοπό κάθε φορά και ποια είναι η οπτική που βλέπει ο συνθέτης το εν λόγω ποίημα που αναλαμβάνει να μελοποιήσει.

Με βάση αυτή το θέμα, ο Διονύσης Καρατζάς αναφέρει σχετικά:

*«Η επιτυχία της μελοποίησης εξαρτάται από την επιλογή του ποιήματος και από τη στάση του συνθέτη απέναντι σ' αυτό. Ο συνθέτης οφείλει να φτάσει στις ρίζες των λέξεων, ν' ακούσει την ανάσα τους, να σεβαστεί την ελευθερία του ποιήματος, ώστε να ταιριάζει νοήματα, συναισθήματα και μελωδία.»<sup>11</sup>*

Ένα παράδειγμα που συμφωνεί με την παραπάνω θέση είναι η περίπτωση του Νίκου Καββαδία. Τα ποιήματά του ανέβηκαν σε άλλο, ανώτερο επίπεδο, χάρη σε έναν σπουδαίο μουσικό, τον Θάνο Μικρούτσικο. Ο Θάνος Μικρούτσικος ήταν ένας εκ των θεμελιωτών της μελοποιημένης ποίησης, ένας συνθέτης ο οποίος μελοποίησε μεγάλους ποιητές, όπως Ρίτσο, Χικμέτ, αλλά και σύστησε σπουδαίους ποιητές και ποιήτριες στον λαό, όπως τον Καββαδία, τον Κακουλίδη, τον Μαστοράκη.

<sup>10</sup> Δήμου, Ν. (2013). *Μουσική και Ποίηση*. Διαθέσιμο στο <http://www.ndimou.gr/el/keimena/anthologia/dokimia/melopoihsi/> (Προσπελάστηκε 1/12/2022)

<sup>11</sup> Καρατζάς, Δ. (2020). Μελοποίηση, μια ιστορία για στίχους και για νέτες. *Χάρτης*, 18.

## Η μελοποίηση στην Ελλάδα

Η μελοποίηση είναι μια σύνθετη πράξη, καθώς μεταξύ ποιητή και ποιήματος μεσολαβεί ένα τρίτο πρόσωπο, ο συνθέτης, ο οποίος επιλέγει, διαβάζει και ερμηνεύει το ποίημα με την προσθήκη μουσικής. Είναι γενικά παραδεκτό ότι ο συνθέτης που αποφασίζει να μελοποιήσει ποιήματα κορυφαίων ποιητών, όπως του Ελύτη, του Σεφέρη, του Καββαδία, του Ρίτσου, έχει να αντιμετωπίσει ένα μεγάλο πρόβλημα, αυτό της «μουσικής μετάφρασης» του ποιήματος. Είναι μια πραγματική πρόκληση να πρέπει να αναμετρηθεί (σ.σ. ο συνθέτης) με κορυφαία δημιουργήματα και η μουσική του να είναι ανάλογη αυτού του έργου.

Όπως αναφέρει και ο Μυλωνάς:

*«Η μουσική αυτή έκφραση όμως δεν πρέπει να υποκαθιστά το ποίημα, να το υπερβαίνει ή να το αποδυναμώνει, αλλά να προστίθεται σε αυτό. (...) Εντέλει, η μουσική πρέπει να αρθεί στο ύψος της ποίησης και να προσθέσει της δικής της φωνή στη φωνή του ποιητή. Κυρίως να αποτελέσει το μέσον για την ανάδειξη της βαθύτερης ουσίας και της αισθητικής αξίας του ποιητικού λόγου.»<sup>12</sup>*

Η αρχή της μελοποιημένης ποίησης στην Ελλάδα έγινε τον 19<sup>ο</sup> αιώνα με τον Νικόλαο Μάντζαρο, εκφραστή της Επτανησιακής Σχολής, ο οποίος με πατριωτικά κίνητρα μελοποίησε Διονύσιο Σολωμό. Στη συνέχεια, με την έλευση του 20<sup>ου</sup> αιώνα, έχουμε τις μελοποιήσεις του Δημήτρη Μητρόπουλου σε στίχους Κωνσταντίνου Καβάφη και τη συνάντηση του Μανώλη Καλομοίρη, πρωτεργάτη της Εθνικής Σχολής, με στίχους του Κωστή Παλαμά.

Από το β' μισό του 20<sup>ου</sup> αιώνα, ο μελοποιημένος ποιητικός λόγος παρουσιάζει μια συνεχόμενη πορεία στη σύγχρονη ελληνική δισκογραφία με σπουδαίες μελοποιήσεις μεγάλων ποιητών, που φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Το 1945 ο Μίκης Θεοδωράκης μελοποιεί στίχους διαφόρων ποιητών (Μήτσου Λυγίζου, Φώτη Αγγουλέ, Ιωάννη Γρυπάρη, Λορέντζου Μαβίλη). Τα τραγούδια αυτά «αποτελούν προάγγελο του έντεχνου λόγου, δηλαδή, του λόγου των ποιητών που θα μελοποιήσει λίγα χρόνια αργότερα με σκοπό τη γνωριμία τους στον λαό».<sup>13</sup> Το 1958 μελοποιεί τον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου εγκαινιάζοντας με τον καλύτερο τρόπο μια νέα περίοδο στο πολιτικό τραγούδι, το οποίο τη δεκαετία του '60 είναι πιο επίκαιρο από ποτέ.

<sup>12</sup> Μυλωνάς, Κ. (2015). *Μελοποιημένη ποίηση. Ένας αμφιλεγόμενος γάμος* (σελ.47). Αθήνα.

<sup>13</sup> Αραβανής, Σ. (2015). *Μελοποιημένη Ποίηση 2000-2012. Α' Μέρος*. Διαθέσιμο στο <https://www.ogdoo.gr/erevna/thema/melopoiimeni-poiisi-2000-2012-a-meros-af> (Προσπελάστηκε 10/11/2022)

Την ίδια περίοδο και συγκεκριμένα το 1956-1957 ο Μάνος Χατζιδάκις μελοποιεί τραγούδια για το έργο του Μπέρτολτ Μπρεχτ *Ο κύκλος με την κιμωλία*, ενώ το 1972 σε εντελώς διαφορετικό ύφος συνθέτει το έργο *Ο Μεγάλος Ερωτικός*, το οποίο αποτελεί «ορόσημο στην ιστορία του ελληνικού τραγουδιού» (Μυλωνάς, 2015:67).

Τα μετέπειτα χρόνια διάφοροι συνθέτες συνεχίζουν να μελοποιούν έργα μεγάλων ποιητών, όπως ο Χρήστος Λεοντής, ο Θάνος Μικρούτσικος, η Μαρίζα Κωχ, ο Γιάννης Μαρκόπουλος και πολλοί άλλοι.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως τα τελευταία εβδομήντα χρόνια σημαντικό μέρος των εκπροσώπων των λογοτεχνικών σχολών εκφράστηκαν στο τραγούδι. Από τα πρώτα ομηρικά έπη, όπως είχαμε αναφέρει και στην αρχή του κεφαλαίου, τους εκφραστές της Κρητικής και της Νέας Αθηναϊκής Σχολής για να φτάσουμε έως τη Γενιά του '30, την 1<sup>η</sup> και τη 2<sup>η</sup> Μεταπολεμική Γενιά, τη Γενιά του '70.

Στην εξελικτική αυτή πορεία της μελοποίησης ποιημάτων διακρίνουμε μια μεγάλη και ενδιαφέρουσα συνθετική ποικιλία. Η κάθε χρονική περίοδος αναδείκνυε, επίσης, και τον ποιητή που ταίριαζε στο κλίμα της, στις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν κάθε φορά.<sup>14</sup> Η προσωπικότητα του συνθέτη ήταν ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας που επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει την τύχη της μελοποιημένης ποίησης.

Οι μελοποιήσεις συνιστούν επίσης, και μια εμπορική διαδικασία που αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι καθετί που μελοποιείται «φιλτράρεται» από τον λαό, ώστε να φανεί τελικά τι μένει από τον σωρό. Η μελοποιημένη ποίηση με τη μορφή του τραγουδιού κρίνεται, τελικά, στον βαθμό που γίνεται κτήμα του λαού, που εκφράζει τις αγωνίες του, τους πόθους και τον έρωτα, τις χαρές και τις λύπες του, την πτώση και την ανάτασή του και με αυτό τον τρόπο περνά στην αιωνιότητα.

---

<sup>14</sup> Η μελοποιημένη ποίηση συνδέθηκε με περιόδους της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, όπως η Μικρασιατική Καταστροφή, η Κατοχή, η Αντίσταση, ο Αντιδικτατορικός Αγώνας.

## Κεφάλαιο Δεύτερο: «Εργοβιογραφικά» στοιχεία Νίκου Καββαδία

### 1. Βιογραφικά στοιχεία

#### Μαντζουρία 1910

Ο Νίκος Καββαδίας γεννήθηκε στις 11 Ιανουαρίου 1910 στο Νικόλσκι Ουσουρίσκι, μια μικρή επαρχιακή πόλη στην περιοχή του Χαρμπίν, στην Μαντζουρία της Κίνας. Εκεί, ο πατέρας του Χαρίλαος, έχοντας τη ρώσικη υπηκοότητα, διατηρούσε επιχείρηση γενικού εμπορίου (εισαγωγών, εξαγωγών, μεταφορών). Παράλληλα τροφοδοτούσε με προμήθειες τον στρατό του Τσάρου Νικόλαου Β΄, όπου υπηρετούσε ως έφεδρος αξιωματικός. Η μητέρα του Δωροθέα προερχόταν από την εφοπλιστική οικογένεια των Αγγελάτων της Κεφαλονιάς.

Το 1914, στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι αναταραχές στη Μαντζουρία<sup>15</sup> ανάγκασαν τον πατέρα του Καββαδία να φέρει την οικογένειά του στην Ελλάδα. Αρχικά, εγκαταστάθηκαν στην Κεφαλονιά, στα πατρικά σπίτια στην Άσσο και το Φισκάρδο και αργότερα στο Αργοστόλι. Όταν τους τακτοποίησε, επέστρεψε στη Μαντζουρία για να διευθετήσει εκκρεμότητες στις επιχειρήσεις του.

Με την πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1916, η Κεφαλονιά μαζί με την Ιθάκη, τη Λευκάδα και τη Ζάκυνθο πέρασαν υπό γαλλική κατοχή. Εκείνη την περίοδο στους δρόμους του Αργοστολίου, όπου διέμενε η οικογένεια Καββαδία, κυκλοφορούσε συμμαχικός στρατός, Άγγλοι, Γάλλοι και Σενεγαλέζοι. Όπως θυμάται η Τζένια Καββαδία<sup>16</sup> (σύμφωνα με την ιστοσελίδα [http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos\\_kabbadias/bio.htm](http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias/bio.htm)):

*«ο Νίκος Καββαδίας ζέφενγε κατά τη συνήθειά του για να κάνει φιλίες με στρατιώτες του συμμαχικού στρατού, κατά προτίμηση τους Σενεγαλέζους που τον εντυπωσίαζαν με το χρώμα τους και το μπόι τους καθώς τον σήκωναν*

<sup>15</sup> Το 1905, μετά τον Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο, η Μαντζουρία χωρίστηκε σε δύο σφαίρες επιρροής, ρώσικη και ιαπωνική. Η περιοχή του Χαρμπίν, όπου ζούσε η οικογένεια Καββαδία, βρισκόταν υπό ρωσική κυριαρχία. Το 1907 και 1910 υπογράφηκαν συμφωνίες μεταξύ Ρωσίας-Ιαπωνίας με τον όρο να μη διαμελιστεί η Κίνα. Το 1911, όμως, η Μαντζουρία βρέθηκε στα χέρια διοικητών, ενώ η δημόσια τάξη ανατέθηκε σε έναν πρώην ληστή. Το 1912 παραιτήθηκε ο τελευταίος αυτοκράτορας της Κίνας, αλλά και της Μαντζουρίας (Φιλίππου, 2010:16).

<sup>16</sup> Η Ευγενία (ρώσικα Τζένια) Καββαδία, μαζί με τον Δημήτρη και τον Αργύρη ήταν τα αδέρφια του Νίκου Καββαδία.

*ψηλά στα χέρια τους και του χαρίζανε ταινίες από τα καπέλα τους και άλλα αντικείμενα.»<sup>17</sup>*

## **Πειραιάς 1920**

Το 1920 η οικογένεια του Καββαδία, με την επιστροφή του πατέρα του Χαρίλαου από τη Ρωσία, μετακόμισε στον Πειραιά. Ο Χαρίλαος Καββαδίας έχοντας χάσει όλη του την περιουσία προσπάθησε να ορθοποδήσει οικονομικά χωρίς όμως κάποιο αποτέλεσμα. Στον Πειραιά ο Νίκος Καββαδίας φοίτησε στο Δημοτικό της Γαλλικής Σχολής και ύστερα στη σχολή των αδερφών Μπάρδη, όπου είχε συμμαθητές τον Γιάννη Τσαρούχη και τον παπα-Γιώργη Πυρουνάκη. Στο Γυμνάσιο ήταν συμμαθητής με τον γιο του συγγραφέα Παύλου Νιρβάνα, μέσω του οποίου γνώρισε και τον ίδιο τον συγγραφέα. Ο Παύλος Νιρβάνας ήταν ο πρώτος του δάσκαλος και αυτός που τον παρότρυνε να συνεχίσει το γράψιμο. Μια τέτοια φιλία είχε αργότερα και με τον Κώστα Καρθαίο που κι εκείνος υπήρξε δάσκαλος και οδηγητής του.

Ο Νίκος Καββαδίας, αν και μικρός σε ηλικία, έζησε τις συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής το 1922. Πρόσφυγας επί της ουσίας και ο ίδιος, άσχετα αν είχε οικογενειακές ρίζες στην Ελλάδα, συμμεριζόταν το δράμα των προσφύγων, ενώ η επαφή μαζί τους υπήρξε καθοριστική για την ανάπτυξη της αριστερής του ιδεολογίας. Αυτή του η ευαισθησία και αλληλεγγύη προς τους ταπεινούς και καταφρονεμένους είναι έκδηλη στο ποίημα *Αγαπάω*<sup>18</sup> που έγραψε σε ηλικία 19 ετών:

*«Αγαπάω τ' ό,τι είναι θλιμμένο στον κόσμο (...)  
Τους σκυφτούς οδοιπόρους που μ' ένα δισάκι  
για μια πολιτεία μακρινή ξεκινάνε, (...)  
τους φτωχούς, τους αλήτες, αυτούς που πεινάνε. (...)  
Τα καράβια που φεύγουν για καινούρια ταξίδια  
και δεν ξέρουν καλά - αν ποτέ θα 'ρθουν πίσω  
αγαπάω, και θα θελα μαζί τους να πάω,  
κι ούτε πια να γυρίσω.*

<sup>17</sup> Διαθέσιμο στο [http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos\\_kabbadias/bio.htm](http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias/bio.htm) (Προσπελάστηκε 28/9/2022)

<sup>18</sup> Καββαδίας, Ν. (2006). *Το ημερολόγιο ενός τιμονιέρη. Αθησαύριστα πεζογραφήματα και ποιήματα* (σελ.83). Αθήνα.

*Αγαπάω τις κλαμένες ωραίες γυναίκες  
που κοιτάνε μακριά, που κοιτάνε θλιμμένα...  
Αγαπάω σε τούτον τον κόσμο - ό,τι κλαίει  
γιατί μοιάζει μ' εμένα.»<sup>19</sup>*

Ο Νίκος Καββαδίας αγαπούσε τον αθλητισμό και κυρίως την πυγμαχία. Γυμναζόταν στο παλιό Γυμναστήριο του Πειραιά, όπου γνώρισε τον πρωταθλητή πυγμαχίας Νίκο Μενεζή. Πήρε μαθήματα πυγμαχίας και αγωνιζόταν στον Πειραικό, χωρίς όμως να σταματήσει στιγμή να γράφει.

### **Το πρώτο βάφτισμα της θάλασσας**

Το πρώτο βάφτισμα της θάλασσας ο Νίκος Καββαδίας το πήρε σε ηλικία 11 ετών. Ο πατέρας του ήταν τροφοδότης στο επιβατηγό πλοίο «Πολικός» των Αγγελάτων<sup>20</sup> και τα καλοκαίρια τον έπαιρνε μαζί του ταξιδεύοντας σε Σμύρνη και Κωνσταντινούπολη. «*Τότε γνώρισα τη θάλασσα και από τότε η θάλασσα μπήκε στο αίμα μου*» είχε πει σε συνέντευξη στον Φρέντυ Γερμανό<sup>21</sup> (Φιλίππου, 2010:174).

Τελειώνοντας το Γυμνάσιο γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εγκατέλειψε τις σπουδές του όμως, για να εργαστεί σε ναυτιλιακό γραφείο, το οποίο πρακτόρευε πλοία των Γιαννουλάτων<sup>22</sup>. Με τον θάνατο του πατέρα του, το 1929, εγκατέλειψε το ναυτιλιακό γραφείο και «*τα χοντρά λογιστικά βιβλία*»<sup>23</sup> που δούλευε για να μαρκάρει ως ναύτης στο φορτηγό πλοίο «*Άγιος Νικόλαος*».

Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε τον πρώτο καιρό που μάρκαρε, ο Καββαδίας ήταν αποφασισμένος να γίνει ναυτικός και με πείσμα ξεπερνούσε όλα τα εμπόδια. «*Η θάλασσα τους πρώτους μήνες ήταν μια σκληρή δοκιμασία*» είχε αναφέρει στην ίδια συνέντευξη στον Φρέντυ Γερμανό (Γελασάκης, 2019:51) και συνέχιζε «*τον πρώτο χρόνο που μαρκάρησα, ξερνούσα σα γάτα. Συνήθισα με τον καιρό*» (Γελασάκης, 2019:97).

<sup>19</sup> Το ποίημα *Αγαπάω* δημοσιεύτηκε στο Περιοδικό της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας* στις 10 Μαρτίου 1929, αρ. φύλλου 173, σελίδα 103 (ο.π. σελ. 121).

<sup>20</sup> Οι Αγγελάτοι ήταν τα αδέρφια της μητέρας του Νίκου Καββαδία, Δωροθέας.

<sup>21</sup> Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Εικόνες*, αρ.330, 16.2.1962, σ.33-36

<sup>22</sup> Οι Γιαννουλάτοι ήταν τα ξαδέρφια της μητέρας του Νίκου Καββαδία.

<sup>23</sup> Απόσπασμα από το ποίημα *Mal du départ* που είναι δημοσιευμένο στην ποιητική συλλογή *Μαραμπού*.

Κάθε φορά που του δινόταν η ευκαιρία δεν παρέλειπε να μιλάει και για τις πρώτες του ναυτικές εμπειρίες:

*«Μιλώ για την παλιά εποχή, όταν κουβαλούσαμε στην πλάτη το στρώμα, τα σεντόνια και τα κουταλοπίρουνα. Τώρα τα 'χουν όλα. Καμπίνες μοναχικές, κρύα και ζεστά λουτρά, τηλεόραση και κινηματογράφο. Όταν πρωτοβγήκα στη θάλασσα, στους τροπικούς, μας μοίραζαν ένα κουβά νερό την ημέρα. Το πόσιμο το κλειδώναμε και πίναμε με τα ντενεκεδάκια μερίδα.»<sup>24</sup> (Γελασάκης, 2019:98)*

### **Αθήνα 1933**

Το 1933 η οικογένεια Καββαδία μετακόμισε από τον Πειραιά στην Αθήνα. Είναι η χρονιά που ο Νίκος Καββαδίας εκδίδει την ποιητική συλλογή *Μαραμπού*, που του χάρισε και το προσωνύμιο που τον συνόδευσε ως το τέλος της ζωής του. Το σπίτι τους στην Κυψέλη έγινε γρήγορα τόπος συγκέντρωσης διαφόρων ποιητών, λογοτεχνών, ζωγράφων.

Το 1938, αν και απαλλαγμένος από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, μιας και ήταν προστάτης πολύτεκνης οικογένειας, κλήθηκε για εκπαίδευση στην Ξάνθη. Οι οικονομικές δυσκολίες τον έκαναν να δώσει εξετάσεις για ασυρματιστής. Αρχικά, ήθελε να γίνει καπετάνιος, αλλά τα χρόνια είχαν περάσει και δεν είχε άλλη επιλογή. Το 1939 πήρε το δίπλωμα του ασυρματιστή Β΄ τάξεως.

### **Αλβανικό Μέτωπο και Αντίσταση**

Τον Οκτώβριο του 1940 επιστρατεύτηκε για να υπηρετήσει στο Αλβανικό μέτωπο. Στην αρχή υπηρέτησε ως ημιονηγός τραυματιοφορέας και αργότερα, λόγω ειδικότητας, ως ασυρματιστής στον σταθμό υποκλοπής της ΙΙΙ Μεραρχίας. Εκείνη τη χρονιά έγραψε το πεζογράφημα *Στο Άλογό μου*.

Με τη συνθηκολόγηση του ελληνικού στρατού το 1941 επέστρεψε στην Ελλάδα, πεζός και ταλαιπωρημένος, όπως χιλιάδες άλλοι φαντάροι. *«Όλους τους ναυτικούς μας είχανε ρίξει στα μουλάρια. Έκαμα όλη την Αλβανία με τα ποδάρια, ίσαμε τη Χειμάρα και στο γυρισμό τα ίδια»* είχε δηλώσει σε συνέντευξή του στην *Πανσπουδαστική* τον Μάρτιο του 1967.

Η θητεία του στο Αλβανικό μέτωπο συνετέλεσε στην περαιτέρω πολιτική του συνειδητοποίηση. Με την επιστροφή του στην Αθήνα πήρε μέρος στην Αντίσταση μέσα από

<sup>24</sup> Απόσπασμα από την ίδια συνέντευξη στον Φρέντυ Γερμανό.



τις γραμμές του ΚΚΕ – αρχικά στο ΕΑΜ Ναυτικών και έπειτα στο ΕΑΜ Λογοτεχνών-Ποιητών.

Η ενεργός συμμετοχή του στην Αντίσταση τον έφερε σε επαφή σε μια σειρά λογοτέχνες και καλλιτέχνες που ήταν στο ΕΑΜ. Πολλοί από τους συντρόφους του ήταν μέλη της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών<sup>25</sup>, της οποίας έγινε και ο ίδιος μέλος το 1943.<sup>26</sup> Την περίοδο αυτή ο Καββαδίας συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Πρωτοπόροι*, *Ελεύθερα Γράμματα* και τη *Νέα Γενιά* της ΕΠΟΝ. Συμμετείχε στην οργάνωση της πάλης των λογοτεχνών, εμπνεύστηκε από την ηρωική στάση των αγωνιστών και άρχισε να γράφει τα αντιστασιακά του ποιήματα *Αθήνα 1943*, *Federico Garcia Lorca*, *Στον τάφο του Επονίτη*, *Αντίσταση*.

### ΕΑΜ Λογοτεχνών-Ποιητών

Με την ίδρυση του ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) τον Σεπτέμβρη του 1941, η πλειοψηφία των λογοτεχνών συστρατεύτηκε στον αγώνα. Οι λογοτέχνες μέσω του ΕΑΜ Λογοτεχνών-Ποιητών συμμετείχαν σε απεργίες και διαδηλώσεις, οργάνωναν συσσίτια και ενίσχυαν τον παράνομο Τύπο με υλικό. Έγραφαν πλήθος ποιημάτων που τα μελοποιούσαν αντιστασιακοί συνθέτες, ενώ εξέδιδαν και βιβλία παρά τη γερμανική λογοκρισία.

Το 1945 και με τις διώξεις των αριστερών να συνεχίζονται με αμείωτη ένταση, συνελήφθη ο γραμματέας του ΕΑΜ Λογοτεχνών-Ποιητών, Θέμος Κορνάρος. Πριν αναχωρήσει για τη δίκη του, ο Κορνάρος πρότεινε για τη θέση του γραμματέα τον Νίκο Καββαδία. Έτσι ο ποιητής ανέλαβε επικεφαλής του ΕΑΜ Λογοτεχνών για έναν χρόνο πριν «ξαναμπαρκάρει, με περιοριστικούς όρους, λόγω κοινωνικών φρονημάτων»<sup>27</sup>.

Σύμφωνα με τον Σταμάτη Καββαδία (όπως αναφέρει ο Φιλίππου, 2010), σύντροφος, συμπατριώτη και συνεργάτη του Καββαδία στο ΕΑΜ:

*«Από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε γραμματέας έδειξε ότι δεν ήταν μόνο ο άξιος ναυτικός και ο καθιερωμένος με γενική αναγνώριση ποιητής, αλλά και*

<sup>25</sup> Η Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών διασπάστηκε το 1948 εν μέσω εμφυλίου πολέμου. Μια μεγάλη ομάδα λογοτεχνών αποχώρησε από την «μιασματική», όπως την αποκάλεσαν οι ίδιοι, Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών και ίδρυσε την εθνικόφρονα Ελληνική Εταιρεία Λογοτεχνών, η οποία μετονομάστηκε σε Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών και παραμένει με αυτή την ονομασία έως σήμερα.

<sup>26</sup> Ο Νίκος Καββαδίας έγινε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών έχοντας δημοσιεύσει ως τότε μόνο ένα βιβλίο, το *Μαραμπού*, ενώ το όριο για να γίνει κάποιος μέλος ήταν τρία.

<sup>27</sup> Βλ. Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 8/5/2005, Ένθετη έκδοση: 7 ΜΕΡΕΣ ΜΑΖΙ, σ.2.

ότι διέθετε και πολιτικές και οργανωτικές ικανότητες. (...) Η προσφορά του ήταν σημαντική (...) γιατί έδειξε θάρρος, προσόν απαραίτητο του κάθε ηγέτη, αλλά ακόμα πιο αναγκαίο εκείνη την εποχή που με τους παντοειδείς διωγμούς κατά της αριστεράς κάθε μέρα εντεινόταν και το ψυχολογικό κλίμα που επικρατούσε. (...) Έδειξε σεμνότητα και εφέρθη με σεβασμό σε όλους (...) Η θητεία του Νίκου Καββαδία στη θέση του γραμματέα του ΕΑΜ Λογοτεχνών-Ποιητών προσθέτει ένα ακόμα τίτλο στην αντιστασιακή του δράση».

Το 1946 ο Καββαδίας μάρκαρε ως δόκιμος ασυρματιστής στο επιβατηγό «Κορίνθια». Όταν το πλοίο μπήκε στη γραμμή Πειραιάς-Αλεξάνδρεια-Μασσαλία, η πολιτική του δράση συνεχίστηκε, αφού μετέφερε υλικό από και προς την Ελλάδα, ενώ βοηθούσε διωκόμενους να διαφύγουν στο εξωτερικό. Η Ασφάλεια λόγω της προηγούμενης δράσης του τον υποψιαζόταν και τον παρακολουθούσε ακόμα και μέσα στο πλοίο.

Εκείνη τη χρονιά η κυβέρνηση Τσαλδάρη έφερε στη Βουλή νομοσχέδιο «Περί εκτάκτων μέτρων κατά των επιβουλευομένων την Δημόσιαν Τάξιν και την ακεραιότητα του κράτους»<sup>28</sup> (Φιλίππου, 2010: 83). Οι διανοούμενοι της εποχής ξεσηκώθηκαν ενάντια στο νομοσχέδιο στέλνοντας επιστολή διαμαρτυρίας στη Βουλή. Το κείμενο υπέγραψε μεταξύ άλλων και ο Νίκος Καββαδίας.

### **Θάνατος Αργύρη**

Τον Ιανουάριο του 1947, εν μέσω εμφυλίου πολέμου, εκδόθηκε η δεύτερη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία, το *Πούσι*. Κατά τη διάρκεια της μετεμφυλιακής περιόδου ο Καββαδίας ταξιδεύει συνεχώς έχοντας πάρει πλέον το δίπλωμα του ασυρματιστή Α΄ τάξεως. Το 1954 εκδόθηκε το τρίτο του βιβλίο, το πεζογράφημα «*Βάρδια*», από τον εκδότη φίλο του Θανάση Καραβία.

---

<sup>28</sup> Ήταν το λεγόμενο Γ΄ Ψήφισμα, το οποίο όριζε «τη σύσταση έκτακτων στρατοδικείων που οι αποφάσεις τους θα ήταν τελεσίδικες. Κανένα ένδικο μέσο δεν υπήρχε και σε περίπτωση θανατικής καταδίκης η εκτέλεσή της έπρεπε να γίνει μέσα σε τρεις μέρες. (...) Τα έκτακτα στρατοδικεία, συγκροτούμενα από αμείλικτους στρατοδίκες, λειτουργούσαν με πρωτοφανή δραστηριότητα.». Διαθέσιμο στο <https://ethniki-antistasi-dse.gr/g-psifisma-1946.html> (Προσπελάστηκε 2/10/2022). Το εν λόγω ψήφισμα έδωσε τη νομική κάλυψη στην κυβέρνηση να στηθούν πάνω από 11 στρατοδικεία σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας και δεκάδες κομμουνιστές και άλλοι αγωνιστές να οδηγηθούν στα εκτελεστικά αποσπάσματα.

Τρία χρόνια μετά, ο θάνατος του αδερφού του Αργύρη τον συγκλονίζει σε σημείο που σταμάτησε να γράφει. Σύμφωνα με όσα είχε πει σε μια συνέντευξή του<sup>29</sup> (όπως αναφέρει ο Γελασάκης, 2019) «*Το '57 η θάλασσα πήρε τον αδερφό μου. Δεν έγραψα ούτε στίχο. Ήταν ο πιο χαρούμενος, ο πιο καλοσυνάτος άνθρωπος στον κόσμο. Αφού δεν έγραψα γι' αυτή την αγάπη, για τι να γράψω;*».

### **Απριλιανή δικτατορία**

Μετά από ένα μεγάλο διάστημα «απομόνωσης», ο Καββαδίας επανήρθε στην επιφάνεια, όταν το 1961 οι εκδόσεις *Γαλαξίας* αποφάσισαν να επανεκδώσουν τα ποιήματα *Μαραμπού* και *Πούσι* σε έναν τόμο.

Τον Μάρτιο του 1967, λίγο πριν το πραξικόπημα της 21<sup>ης</sup> Απριλίου, έδωσε μια μεγάλη συνέντευξη στο περιοδικό *Πανσπουδαστική*. Τη συνέντευξη πήραν δύο φοιτητές μέλη της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη, ο Μάκης Ρηγάτος, φοιτητής της Ιατρικής και ο Γιάννης Καούνης, φοιτητής της Νομικής. Στο περιθώριο της συνέντευξης θα δημοσιευτεί το ποίημα *Σπουδαστές*, το οποίο ο Νίκος Καββαδίας αφιέρωσε στους εν λόγω φοιτητές.

Με την επιβολή της απριλιανής δικτατορίας το 1967 και καθ' όλη τη διάρκειά της ο Καββαδίας ταξιδεύει με το ατμόπλοιο «*Απολλωνία*». Δε σταματά η δράση του, παρόλα αυτά δεν είναι φανερή. «(...) *χρησιμοποιήθηκε ως σύνδεσμος ανάμεσα σε αντιστασιακές οργανώσεις του εσωτερικού και του εξωτερικού. Μετέφερε γράμματα και μηνύματα, κάτι που γνώριζε επαρκώς από τα χρόνια του εμφυλίου.*» (Φιλίππου, 2010: 111)

Τον Νοέμβριο του 1973, εν μέσω εξέγερσης των φοιτητών του Πολυτεχνείου, ο Νίκος Καββαδίας έμεινε ξέμπαρκος στην Αθήνα. Εκείνη την περίοδο προσκλήθηκε από τον καθηγητή Κ. Μητσάκη να μιλήσει σε φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σε μια εκδήλωση που γινόταν προς τιμήν του. Στη λογοτεχνική συντροφιά που ακολούθησε την εκδήλωση παρευρέθηκαν και κάποιοι φοιτητές του περιοδικού *Τραμ*<sup>30</sup>. Εκεί ο Καββαδίας

<sup>29</sup> Συνέντευξη στον δημοσιογράφο Κυριάκο Μητσοτάκη για το περιοδικό *Επίκαιρα* (τχ. 207, 27/7/1972).

<sup>30</sup> Οι φοιτητές για τους οποίους γίνεται λόγος ήταν η Μάρω Καρδάκου, η Θεανώ Σουνά (η γυναίκα που ερωτεύτηκε ο Καββαδίας τα τελευταία χρόνια της ζωής του και της αφιέρωσε το ποίημα *Fata Morgana* της ποιητικής συλλογής *Τραβέρσο*) και ο Μίμης Σουλιώτης (αργότερα καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Νηπιαγωγών της Παιδαγωγικής Σχολής της Φλώρινας, του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας).

άκουσε τις πρώτες απόπειρες μελοποίησης ποιημάτων του. Αυτό ήταν κάτι που τον ευχαριστούσε ιδιαίτερα και τον συγκινούσε (Καλοκύρης, 2009: 10).

### **Αθήνα 1975**

Μετά τις πρώτες μεταπολιτευτικές εκλογές τον Νοέμβρη του 1974 και την ανάδειξη της ΝΔ στην κυβέρνηση, αποφασίστηκε η διενέργεια δημοψηφίσματος<sup>31</sup>, ώστε ο λαός να αποφασίσει για την τύχη της μοναρχίας και την επιλογή του πολιτεύματος. Σ' ολόκληρη τη χώρα συγκροτήθηκαν πλήθος επιτροπών αντιμοναρχικού αγώνα, που πλαισιώνονται από διάφορα στελέχη κομμάτων και διανοούμενους. Μία από τις διακηρύξεις εκείνων των επιτροπών<sup>32</sup> υπέγραψε και ο Νίκος Καββαδίας.

Εκείνη την περίοδο ο Καββαδίας βρισκόταν ξέμπαρκος στην Αθήνα. Εργαζόταν στο ατμόπλοιο «*Aquarius*», που ήταν αγκυροβολημένο στον Πειραιά, και περίμενε τον Μάρτιο να ξαναμπαρκάρει. Αν και ένιωθε αδύναμος και προαισθανόταν το τέλος, ασχολούνταν με τα ποιήματα της τρίτης του ποιητικής συλλογής.

Τη Δευτέρα 10 Φεβρουαρίου 1975 πέθανε από εγκεφαλικό επεισόδιο στην κλινική Άγιοι Απόστολοι. Η κηδεία του έγινε την επόμενη μέρα στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών με τον Χρήστο Παντελίδη, ναυτεργάτη και φίλο του ποιητή να απαγγέλει τον επικήδειο:

*«(...) Αγαπημένη μας ποιητή, καλό ταξίδι. Δεν κουνάμε τα μαντήλια μας. Αυτά είναι γι' αταξίδευτους στεριανούς. Εμείς τα δικά μας τα πλέξαμε σαλαμάστρα και θα δέσουμε τις καινούργιες παντιέρες στα ξάρτια, τις παντιέρες που στο κέντρο τους θα 'χουν τη γαλάζια σου ζωγραφιά. Αδελφέ μας ποιητή! Ξεκουράσου στην τελευταία σου κουκέτα, στην πιο μικρή καμπίνα που γνώρισε ποτέ ναυτικός. Εμείς θα πάμε για σκάντζα βάρδια. Ένα καράβι που πλέει αλάργα χαμένο στο πούσι, αν βρει την ρότα του, θα μας πάρει. Για καλό κατευόδιο, εμείς οι ναυτεργάτες σύντροφοί σου, σου*

<sup>31</sup> Το δημοψήφισμα διεξήχθη στις 8 Δεκεμβρίου 1974. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Ριζοσπάστης* (10/12/2000, Ένθετη Έκδοση: 7 ΜΕΡΕΣ ΜΑΖΙ, σελ. 10) «*Τα ψηφοδέλτια με τα οποία θα έκφραζε τη θέλησή του (σ.σ. ο λαός) ήταν δύο: το ένα, χρώματος καφέ, που έγραφε πάνω «Βασιλευόμενη Δημοκρατία» και το άλλο, χρώματος πράσινου, με την ένδειξη «Αβασίλευτη Δημοκρατία». (...) Το ψηφοδέλτιο της δημοκρατίας προτιμήθηκε από 3.245.111 ψηφοφόρους, που αντιστοιχεί σε ποσοστό 69,18% ενώ υπέρ της μοναρχίας ψήφισαν 1.445.875 ψηφοφόροι ή το 30,82%.*»

<sup>32</sup> Πρόκειται για το ιδρυτικό κείμενο της Δημοκρατικής Αντιμοναρχικής Κίνησης.

*αφήνουμε λίγο φιλτραρισμένο απ' τα μάτια μας θαλασσένιο νερό. Είναι μαζεμένο απ' της θάλασσας τον καθάριο βυθό.»<sup>33</sup>*

Ο Νίκος Καββαδίας δεν πρόλαβε να δει τυπωμένη την τελευταία του ποιητική συλλογή με τίτλο *Τραβέρσο*, ούτε να ακούσει μελοποιημένα τα ποιήματά του.

---

<sup>33</sup> Κεντρική Επιτροπή του (2019). *Η συνάντηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας με το εργατικό κίνημα και την κομμουνιστική ιδεολογία από τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα μέχρι το μεσοπόλεμο*. (σελ. 482 – 483). Αθήνα.

## 2. Εργογραφικά στοιχεία

Ο Νίκος Καββαδίας από πολύ νωρίς άρχισε να εκδηλώνει κλίση στο γράψιμο. Είχε μάθει να διαβάζει<sup>34</sup> πριν πάει σχολείο, ενώ το πρώτο του κείμενο το έγραψε σε ηλικία 8 χρονών ως δώρο για να γενέθλια της αδερφής του. Στο Δημοτικό Σχολείο με συνδρομές συγγενών και φίλων έβγαλε το τετρασέλιδο σατιρικό φυλλάδιο με τίτλο *Σχολικός Σάτυρος*, στο οποίο σατίριζε τους συμμαθητές του. Έγραφε επίσης, στη *Διάπλαση των Παίδων* με το ψευδώνυμο «Ο μικρός ποιητής».

Σε ηλικία 18 χρονών άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα στο περιοδικό της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*<sup>35</sup>. Χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο Πέτρος Βαλχάλας<sup>36</sup>, το οποίο επέλεξε για να ταιριάζει με το Παύλος Νιρβάνας του δασκάλου του Πέτρου Αποστολίδη. Συνεργάστηκε επίσης, με τα περιοδικά *Διανοούμενος* (εκεί δημοσιεύτηκαν τα ποιήματα *Κι αυτός χαμογελάει*, *Θυμάμαι κάποιο φίλο μου ψαρά*) και *Ρυθμός*.

Το 1929 μπάκκαρε για πρώτη φορά με το φορτηγό «Άγιος Νικόλαος», που εκτελούσε το δρομολόγιο Αλεξάνδρεια, Μασσαλία, Πορτ-Σάιντ. Τις ταξιδιωτικές αυτές εντυπώσεις δημοσίευσε στο *Πειραιϊκόν Βήμα*, όπως επίσης και το περιπετειώδες αφήγημα *Η απίστευτη περιπέτεια του λοστρόμου Νακαχαναμόκο*<sup>37</sup>.

Τα πρώτα καράβια στα οποία εργάστηκε αρχικά ως ναύτης ήταν φορτηγά. Οι συνθήκες ζωής σε αυτά αποτέλεσαν το υλικό των ποιημάτων του και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη ζωή του. Σε κάποιο άγνωστο κείμενό του είχε γράψει χαρακτηριστικά (σύμφωνα με τον Γελασάκη, 2018):

<sup>34</sup> Τα πρώτα του διαβάσματα ήταν η *Ανθολογία* του Αγαθοκλή Κωνσταντινίδη και τα *Ημερολόγια* του Σκόκου.

<sup>35</sup> Δημοσιεύτηκαν τα εξής ποιήματα το 1928: *Ασκοπο γράμμα*, *Ικεσία*, *Πόθος*, *Δάκρυ* (αρχικά ο τίτλος ήταν *Ο θάνατος της παιδούλας* και είχε δημοσιευτεί στο περιοδικό *Σημαία*), *Είσαι άνθος*, *Ήρθε μια θύμησι*, *Ένα τραγούδι* (περιοδικό *Σημαία*), *Το καλοκαίρι επέρασε*. Διαθέσιμο στο [http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos\\_kabbadias/](http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias/) (Προσπελάστηκε 2/10/2022)

<sup>36</sup> Βαλχάλα, κατά τη σκανδιναβική μυθολογία, είναι ο τόπος διαμονής των νεκρών πολεμιστών, κοντά στον θεό των μαχών και της νίκης Όντιν (Φιλίππου, 2010:174). Η Βαλχάλα αναφέρεται επίσης, στο ποίημα *Gloom* του Ford Madox Ford, του οποίου ο Καββαδίας μετέφρασε ποίημά του (Γελασάκης, 2019: 289).

<sup>37</sup> Το συγκεκριμένο αφήγημα δημοσιευόταν σε συνέχειες και δεν ολοκληρώθηκε, επειδή η εφημερίδα σταμάτησε να κυκλοφορεί.

*Τα φορτηγά είναι βαριά. Η ζωή εκεί μέσα κυλάει αργά. Δεν έχεις να ξεχωρίζεις τη μέρα από τη νύχτα. Οι βάρδιες είναι τετράωρες. Κατόπι πρέπει να κοιμηθείς, μπορείς-δε μπορείς. Οι κουβέντες που θα πεις κάθε μέρα είναι κανονισμένες. (...) Άλλωστε συνηθάς και δε σου κάνει κέφι να κουβεντιάζεις. Κουβεντιάζεις ένα διάστημα με τον εαυτό σου. (...) Ξέρεις απέξω τι θα φας αύριο και μεθαύριο. Αυτό το κανονισμένο είναι που σε δαιμονίζει, που σου δίνει στα νεύρα. (...)*<sup>38</sup>

## Μαραμπού

Τον Ιούνιο του 1933 κυκλοφόρησε η πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο *Μαραμπού*<sup>39</sup> από τις εκδόσεις του περιοδικού *Ο Κύκλος*. Η συλλογή τυπώθηκε σε 245 αντίτυπα με έξοδα του Νίκου Καββαδία, αφιερωμένη στον φίλο του Μεμά Γαλιατσάτο (Φιλίππου, 2010:31) και με εισαγωγικό σημείωμα του ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ (Φιλίππου, εφημερίδα *Η Καθημερινή*, Επτά Ημέρες: Αφιέρωμα, 1999:4), το οποίο δε θα συμπεριληφθεί στις επόμενες επανεκδόσεις του βιβλίου.

Ο πνευματικός κόσμος υποδέχτηκε με θέρμη την πρώτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία, αφού «έφευραν ολότελα καινούργια ρίγη στη λογοτεχνία μας»<sup>40</sup>. Μεταξύ των θετικών κριτικών ξεχωρίζει εκείνη του Φώτου Πολίτη στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας *Πρωία* στις 15/12/1933 (όπως αναφέρει ο Μπεκιάρης, 2010):

*«Τα ποιήματά του δεν έχουν καθόλου τα γνωρίσματα των ποιητικών συλλογών των τελευταίων χρόνων. Ούτε φόρμα επιμελημένη, ούτε υποκειμενικά αισθήματα, ούτε πλούτο γλώσσας. Μια στυγνή παρατήρηση [...]. Και κάτω από τη διαυγή εικόνα των πραγμάτων, [...] μια γαλήνια έφεση για δικαίωση του ξένου [...]. Ο νέος αυτός ποιητής έχει πραγματικήν*

<sup>38</sup> Απόσπασμα από κείμενο που είχε γράψει στα 26 του χρόνια και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελεύθερη Γνώμη* στις 3/10/36 στη σελίδα 1.

<sup>39</sup> Το μαραμπού ή λεπτόπτιλος είναι γένος μεγάλων τροπικών πτηνών που ανήκει στην τάξη πελαργόμορφα και στην οικογένεια πελαργίδες. Υπάρχουν τρία είδη, που ζουν στην Ινδία, την Αφρική και την Ινδοκίνα. Διαφέρει από τα περισσότερα είδη πελαργού επειδή πετά με διπλωμένο τον λαιμό προς τα πίσω. (Πηγή: Βικιπαίδεια)

<sup>40</sup> Βάρναλης, Κ. (1943). Ο Μαραμπού, *Πρωία*. Διαθέσιμο στο <https://edromos.gr/o-marabou/?amp> (Προσπελάστηκε 10/12/2022)

*ανθρωπιά μέσα του. Και ξέρει να μεταδίδει και σ' εμάς τις συγκινήσεις του.»<sup>41</sup>*

Το *Μαραμπού* περιελάμβανε 19 ποιήματα με την εξής σειρά: *Μαραμπού, Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου, Οι γάτες των φορτηγών, Ένα μαχαίρι, Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ, Ο πιλότος Νάγκελ, Έχω μια πίπα, Η μαϊμού του Ινδικού λιμανιού, Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπούτι, Gabrielle Didot, Οι προσευχές των ναυτικών, A bord de l' "Aspasia", Γράμμα απ' τη Μαρσίλια, Ο πλοίαρχος Φλέτσερ, Γράμμα ενός αρρώστου, Mal Du Départ, Η πλώρη μας, William George Allum, Παραλληλισμοί.*

Τα ποιήματα αυτής της συλλογής, σε τόνο λυπημένο, περιγράφουν ανθρώπους και καταστάσεις, αφηγούνται στιγμές από την καθημερινή ζωή των ναυτικών, τις συνήθειές τους, τις αγωνίες τους, τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν, τις αρρώστιες, τον θάνατο, τη μοναξιά. Κυριαρχεί το πρώτο ενικό πρόσωπο, ενώ σε αρκετούς στίχους ο ποιητής περιγράφει τον εαυτό του.

Σύμφωνα με τον ποιητή Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο (όπως αναφέρει ο Καλοκύρης, 2004):

*«Το Μαραμπού εμφανίστηκε μες στο κενό των δύο κόσμων –του '20 και του '30- και έγινε αποδεκτό γιατί ο συναισθηματισμός του συνόψιζε με νόμιμο πλέον τρόπο ό,τι υπήρξε πέτρα σκανδάλου για την κατ' εξοχήν "αστική" και "επιτυχημένη" γενιά της λογοτεχνίας μας. Ο Καββαδίας νομιμοποιεί τη "φυγή", την "αμαρτία" και την "παρακμή". (...) Ο Καββαδίας είχε γίνει μ' εκείνο το εφηβικό του βιβλίο "ο ποιητής της θάλασσας και της αμαρτίας".»*

Την περίοδο υπηρετήσής του στο Αλβανικό Μέτωπο ο Νίκος Καββαδίας συνεργάστηκε με το περιοδικό *Η Λόγχη* που έβγαζαν συμπολεμιστές του. Όπως αναφέρθηκε και στα βιογραφικά του στοιχεία, ως ημιονηγός του είχαν χρεώσει από τη Μεραρχία του ένα μουλάρι. Για εκείνο το μουλάρι έγραψε το 1941 το πεζογράφημα *Στο Άλογό μου*, ενώ αναφέρεται εκ νέου στο συγκεκριμένο ζώο το 1969 στο πεζογράφημα *Του πολέμου*<sup>42</sup>.

<sup>41</sup> Μπεκιάρης, Δ. (2010). Νίκος Καββαδίας: Το προσωπικό βίωμα ως πανανθρώπινη έκφραση. *Θέματα Παιδείας*, 40, 80.

<sup>42</sup> Τα δύο αυτά πεζογραφήματα εκδόθηκαν το 1987 σε ένα βιβλίο με τίτλο *Του πολέμου/ Στο άλογό μου*.



Με την επιστροφή του από το μέτωπο και τη συμμετοχή του στην Αντίσταση, συνεργάστηκε με το παράνομο περιοδικό *Πρωτοπόροι*, όπου το 1943 δημοσίευσε το πρώτο του αντιστασιακό ποίημα με τίτλο *Αθήνα 1943* υπογράφοντάς το με το ψευδώνυμο Α. Ταπεινός.

Το 1945, αφού τελείωσε ο πόλεμος και περίμενε να ξαναμπαρκάρει, συνεργάστηκε με το περιοδικό *Ελεύθερα Γράμματα*. Εκεί δημοσίευσε δύο ακόμα αντιστασιακά ποιήματα, το *Federico Garcia Lorca* στις 19 Μαΐου και το *Αντίσταση* στις 10 Αυγούστου. Παράλληλα, συνεργάστηκε και με το περιοδικό *Νέα Γενιά*, όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ, δημοσιεύοντας το τέταρτο αντιστασιακό του ποίημα με τίτλο *Στον τάφο του Επονίτη*.

Τα συγκεκριμένα ποιήματα επέλεξε συνειδητά να μην τα συμπεριλάβει σε καμία από τις ποιητικές του συλλογές, εκτός από το *Federico Garcia Lorca*, πιστεύοντας ότι δεν ταιριάζουν στο ύφος των υπόλοιπων ποιημάτων.

Σύμφωνα με τον Μιχάλη Γελασάκη (2018: 287-288), ο Νίκος Καββαδίας ως γνώστης της αγγλικής και γαλλικής γλώσσας είχε ασχοληθεί και με τη μετάφραση διάφορων έργων. Δημοσιευμένες είναι δύο μεταφράσεις του. Η πρώτη έγινε το 1944 με τη μετάφραση τριών μονόπρακτων του Ευγένιου Ο' Νηλ<sup>43</sup> και η δεύτερη έγινε το 1945 με τη μετάφραση του ποιήματος *The Old Houses of Flanders*<sup>44</sup> του Άγγλου λογοτέχνη Ford Madox Ford.

## Πούσι

Τον Ιανουάριο του 1947 εκδόθηκε η δεύτερη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία με τίτλο *Πούσι*<sup>45</sup>. Η συλλογή εκδόθηκε σε 1.000 αντίτυπα από τις εκδόσεις του Θανάση Καραβία και είναι αφιερωμένη στην Έλγκα Καββαδία, ανιψιά του ποιητή. Όπως και στο *Μαραμπού*, το οποίο επανεκδόθηκε τότε εμπλουτισμένο με τρία νέα ποιήματα<sup>46</sup>, έτσι και εδώ, υπάρχουν αρκετά ποιήματα που είναι αφιερωμένα σε αγαπημένους του ανθρώπους.

<sup>43</sup> Ο Νίκος Καββαδίας μαζί με τον Βασίλη Νικολόπουλο είχαν μεταφράσει το 1944 τρία θεατρικά μονόπρακτα του Ο' Νηλ με τίτλο *Το ταξίδι του γυρισμού και άλλα δύο μονόπρακτα*. Τα μονόπρακτα αυτά ήταν το *Ψαρολαδο* και *Το Σημάδι του σταυρού* (Γελασάκης, 2019: 287).

<sup>44</sup> Πρόκειται για τη μετάφραση του συγκεκριμένου ποιήματος με τον τίτλο *Τα σπίτια της Φλάντρας* που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ελεύθερα Γράμματα* στις 3/8/1945.

<sup>45</sup> Πούσι σημαίνει καταχνιά.

<sup>46</sup> Τα ποιήματα που προστέθηκαν στις επόμενες επανεκδόσεις του *Μαραμπού* ήταν τα εξής: *Καφάρ*, *Coaliers* και *Μαύρη λίστα* (Καλοκύρης, 2004: 45).

Ο πρώτος που έκανε κριτική στο βιβλίο του Καββαδία ήταν ο Κώστας Βάρναλης στην τότε εφημερίδα του ΚΚΕ *Ο Ρίζος της Δευτέρας*<sup>47</sup>:

«(...) Ύστερ' από τόσα χρόνια ο Καββαδίας μας έκανε ένα καινούργιο ζάφνιασμα, που δε θα το ξεχάσει ο νεοελληνικός Λόγος: το Πούσι. Όλο όλο δεκατέσσερα ποιήματα. Αναλογούν από ένα σε κάθε χρόνο σιωπής. Κι όμως το βιβλίο αυτό είναι τ' ωραιότερο σ' εμφάνιση και περιεχόμενο της χρονιάς που μας πέρασε. Κι όχι μονάχα της χρονιάς που πέρασε. Σημειώνει σταθμό στην ιστορία της εκδοτικής και της ποιητικής μας τέχνης. (...)»

Το *Πούσι* περιλαμβάνει 14 ποιήματα με την εξής σειρά: *Πούσι, Kuro Siwo, Στεριανή ζάλη, Cambay's water, Αρμίδα, Black and White, Εσμεράλδα, Καραντί, Θαλασσία πανίς, Federico Garcia Lorca, Θεσσαλονίκη, Σταυρός του Νότου, Μαρέα, Ο λύχνος του Αλαδδίνου.*

Τα ποιήματα αυτά έχουν ένα ύφος πιο υπαινικτικό σε σχέση με αυτά της πρώτης του ποιητικής συλλογής. Αν και η θεματολογία τους είναι περίπου ίδια, ωστόσο «το ανθρώπινο τοπίο είναι στο πρώτο πλάνο και το φυσικό τοπίο στο πλαίσιο».<sup>48</sup> Οι στίχοι δεν είναι πλέον περιγραφικοί, ενώ περιέχουν ένα συναίσθημα πιο κυνικό. Κυριαρχεί το δεύτερο ενικό πρόσωπο και έτσι ο στίχος γίνεται πιο άμεσος.

Ξεχωριστή θέση σε αυτή την ποιητική συλλογή έχει το ποίημα *Federico Garcia Lorca*. Σύμφωνα με τον Κώστα Βάρναλη, ο ποιητής με το συγκεκριμένο ποίημα «παίρνει φανερά και συνειδητά στάση υπέρ εκείνων (σ' όποια γης!) πολεμάνε για τη λευτεριά, υπέρ των τίμιων αγωνιστών του Λαού, που τους σκοτώνουν οι φασιστικές τρομοκρατίες», ενώ «αποτελεί και το κλειδί για να βρούμε το βαθύτερο κοινωνικό περιεχόμενο των άλλων του ποιημάτων».<sup>49</sup>

## **Βάρδια**

Το τρίτο βιβλίο που έγραψε ο Νίκος Καββαδίας είναι το πεζογράφημα *Βάρδια*. Το βιβλίο «είναι αφιερωμένο στον θείο του Παναγή Γιανουλάτο, τον άνθρωπο που τον πήρε στα καράβια

<sup>47</sup> Βάρναλης, Κ. (1947). Νίκου Καββαδία Πούσι. *Ο Ρίζος της Δευτέρας*, σελ.2. Ανάλογη κριτική είχε κάνει ο Βάρναλης και για την πρώτη ποιητική συλλογή του Καββαδία το στην εφημερίδα *Πρωία* στις 10/9/1943.

<sup>48</sup> Πανσέληνος, Α. (1946). *Ελεύθερα Γράμματα*, 61, 61. Διαθέσιμο στο <http://kavvadias.ekebi.gr/kritikes.asp> ή εναλλακτικά στο <https://amphibianfate.wordpress.com/2012/07/11/κριτικές-για-έργα-του-νίκου-καββαδία/#more-305> (Προσπελάστηκε 19/03/2023)

<sup>49</sup> Βάρναλης, Κ. ο.π.

όταν αποφάσισε να γίνει ναυτικός» (Φιλίππου, 2010: 91) και εκδόθηκε το 1954 από τις εκδόσεις του Θανάση Καραβία.

Η *Βάρδια* γράφτηκε εξ ολοκλήρου πάνω στα ατμόπλοια «*Κυρήνεια*» και «*Κορινθία*» μέσα σε διάστημα δύο ετών, 1951-1952. Έχει καθαρά χαρακτήρα αυτοβιογραφικό και βοηθά ώστε να αντιληφθούμε συνολικά το έργο του ποιητή. Σύμφωνα με τον Δημήτρη Μπεκιάρη<sup>50</sup> η αφήγηση «*ξεδιπλώνεται με βάση τη μνήμη, οι χαρακτήρες δεν περιγράφονται, αλλά ο αναγνώστης εισδύει στον εσωτερικό τους κόσμο μέσω των αναμνήσεων και των σκέψεών τους. (...) Οι ιστορίες (...) πολλές από αυτές υπάρχουν και σε άλλα κείμενα του Καββαδία, είναι μεταποιημένες διαφορετικά.*»

Ο Νίκος Καββαδίας πολλάκις κατηγορήθηκε ότι δεν ασχολήθηκε και δεν κατέγραψε τις αγωνίες των ναυτεργατών. Η πραγματικότητα όμως, τους διαψεύδει καθώς στη *Βάρδια* υπάρχει πλήθος αναφορών στη ναυτιλιακή κρίση, την ανεργία των ναυτικών, στα γεγονότα της εποχής, αφού και ο ίδιος ως ναυτικός και αργότερα ως ασυρματιστής τα ζούσε στο πετσί του. Γράφει χαρακτηριστικά στις σελ. 171-172 του βιβλίου:

*«(...) Την άλλη μέρα πας στο Σωματείο και μπαίνεις τελευταίος κάτω από διακόσιους που περιμένουνε μπάρκο. Δουλεμένος, σου λέει ο άλλος. Σκατά. Σου 'μειναν τρεις κι εξήντα. Ο ξέμπαρκος είν' ένα σκουπίδι. Γίνεται, την άλλη μέρα. Μόλις αλαργέψει ένα μίλι από τη θάλασσα. (...) Κόβεις το τσιγάρο μισό. Τον καφέ ολάκαιρο. Σου μένει το κομπολόι. (...) Τότε μαθαίνεις το ζάρι. (...) Έρχεται η μέρα να φύγεις. Έχεις αποκάμει ν' ανεβοκατεβαίνεις σκάλες. Παίρνεις ένα χαρτί και τότε αρχινάει το μαρτύριο: Σπίτι του Ναύτη, Αποδημία, Ασφάλεια, Γιατρός, Λιμεναρχείο... Θα σε βρουνε σε τάξη; Νετάρεις. Παίρνεις την μπροστάντζα και πληρώνεις τα χρέη. Ανεβαίνεις την ανεμόσκαλα κι είσαι ψοφίμι. Σαλπάρεις. Ταξιδεύεις. Και ζεις πάντα με την αγωνία πως θα σε βγάλουνε. (...)*»

## **Τραβέρσο**

Μετά την αυτοκτονία του αδερφού του Αργύρη, επίσης ναυτικού-καπετάνιου, απείχε αρκετά χρόνια από το γράψιμο, δε δημοσίευε, ενώ τα βιβλία του ήταν εξαντλημένα. Το 1967, εν μέσω χούντας, δίνει συνέντευξη εφ' όλης της ύλης στο περιοδικό *Πανσπουδαστική*. Έναν

---

<sup>50</sup> Μπεκιάρης, Δ. ο.π.

χρόνο αργότερα, ύστερα από ένα ταξίδι που έκανε στην Κεφαλονιά μετά από 35 χρόνια απουσίας, γράφει τη νουβέλα *Λι*<sup>51</sup>, η οποία δημοσιεύτηκε το 1969.

Το 1972 ο Νίκος Καββαδίας έγραψε το ποίημα *Guevara* εμπνευσμένος από τον θάνατο του Αργεντινού επαναστάτη Τσε Γκεβάρα. Το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Θούριος*<sup>52</sup> λίγο πριν τον θάνατο του ποιητή, ενώ το 1975 συμπεριλήφθηκε στην ποιητική συλλογή *Τραβέρσο*.

Ο Καββαδίας, εκτός από τη μεγάλη του αγάπη τη θάλασσα, λάτρευε επίσης, τις εικαστικές τέχνες. Του άρεσε πολύ το θέατρο και επισκεπτόταν συνεχώς μουσεία και πινακοθήκες. Στο έργο του διακρίνουμε μια διαλεκτική σχέση με τη ζωγραφική με πολλές αναφορές σε διάφορους ζωγράφους. Συνδεόταν φιλικά με τον Γιάννη Τσαρούχη και τον Γιάννη Μόραλη, δύο καλλιτέχνες που κοσμούν τις προμετωπίδες των βιβλίων του. Ήταν ενημερωμένος για ζωγράφους συγκεκριμένων χρονικών περιόδων, ενώ κάποια ποιήματά του είναι αφιερωμένα σε Έλληνες ζωγράφους, όπως το παρακάτω απόσπασμα:

*«Παλεύουν, λευτερώνονται, σκλαβώνονται και  
πάντα παλεύουν. Τα χέρια. (...)*

*Πού πρωτόδα τούτα τα δίχτυα; Ναι, θυμάμαι.*

*Τα ξέμπλεκαν κοντοί νησιώτες. Αοξομάτηδες.*

*Όλοι μαζί τα τινάζαν, τα πετούσαν τ' αφήλου*

*και τ' άφηναν να πέσουν καταγής. Το ίδιο*

*είδα να κάνουν και σε κεφαλλονίτικα ψαροχώρια.*

*Στο Φισκάρδο. Στην Άσσο. Λυπήσου εκείνους που*

*δεν ονειρεύονται.*

*Τούτα τα δίχτυα δεν είναι δύσκολο να τα*

*νετάρεις. Με λίγη γνώση. Ένα ψίχουλο.*

*Φτάνει να ξέρεις να μετράς τα δάχτυλά σου,*

*ξαναρχίζοντας από τα τελευταία στα πρώτα.*

*Και πίστη. Ένα κλωνί.»*<sup>53</sup>

<sup>51</sup> Η Λι ήταν πραγματικό πρόσωπο. Ήταν ένας από τους αγαπημένους ανθρώπους της παιδικής ηλικίας του Καββαδία, με την οποία μεγάλωσαν μαζί στη Μαντζουριά (Φιλίππου, 2010: 101).

<sup>52</sup> Ο *Θούριος* ήταν όργανο της νεολαιίστικης πολιτικής οργάνωσης Ρήγας Φεραίος.

<sup>53</sup> Απόσπασμα από το ποίημα *Στίχοι για τη ζωγραφική σου* αφιερωμένο στον ζωγράφο Σ. Κ. Γραμμένο (Φιλίππου, 2010: 154-156). Το ποίημα ήταν γραμμένο στην πρόσκληση για την έκθεση ζωγραφικής της Σόνιας Κυπαρίσση στις 6/3/1971.

Η τρίτη και τελευταία ποιητική συλλογή του Καββαδία δημοσιεύτηκε λίγο μετά τον θάνατό του, το 1975, με τίτλο *Τραβέρσο* και είναι αφιερωμένη στον γιο της ανιψιάς του Έλγκας, Φίλιππο Χατζόπουλο. Ο τίτλος ήταν κάτι που τον παίδευσε πολύ. Είχε απευθυνθεί ακόμα και σε φίλους του για να του δώσουν ιδέες, αλλά δεν ήταν με καμία ευχαριστημένους. Στο τέλος έμεινε να διαλέξει μεταξύ του «*Ορτσα*»<sup>54</sup> και του «*Τραβέρσο*»<sup>55</sup>. «*Διάλεξε το δεύτερο, γιατί συμβόλιζε την προσωπική του στάση στη ζωή*» (Φιλίππου, 2010: 132).

Το *Τραβέρσο* περιέχει 13 ποιήματα και 3 νανουρίσματα με τίτλο *Τα παραμύθια του Φίλιππου*. Πολλά από αυτά τα ποιήματα ήταν γραμμένα ήδη από το 1951 (Φιλίππου, 2010: 132). Τα ποιήματα δημοσιεύονται με την εξής σειρά: *Μουσώνας, Fresco, Γυναίκα, Yara Yara, Οι 7 νάνοι στο s/s Cyrenia, Κοσμά του Ινδικοπλεύστη, Guevara, Θεσσαλονίκη II, Fata Morgana, Αντινομία, Cocos Islands, Σπουδή θαλάσσης, Πικρία και Νανούρισμα, Marco Polo, Παιδεία*.

Στα ποιήματα του *Τραβέρσο* παρατηρούμε την ολοκλήρωση της ποιητικής εξέλιξης του ποιητή. Ο στίχος κερδίζει σε δύναμη και οι περιγραφές μειώνονται. Τα ποιήματα είναι επαρκώς επεξεργασμένα και η τεχνική του αρτιότερη (Μπεκιάρης, περιοδικό *Θέματα Παιδείας*, τ. 40, 2010).

Ο θάνατος ήταν κάτι που απασχολούσε τον Νίκο Καββαδία από τη στιγμή που μάρκαρε για πρώτη φορά, κάνοντας αναφορές σε πολλά ποιήματά του. Δεν τον τρώμαζε, όμως, η ιδέα του θανάτου, αλλά ο τρόπος που θα συμβεί. Μια μέρα πριν πεθάνει, διαισθανόμενος το επερχόμενο τέλος, δήλωσε στην αδερφή του «*αυτό που φοβόμουνα έγινε, πεθαίνω στη στεριά, ενώ ήθελα να πεθάνω στη θάλασσα και να με ρίξουν στο νερό*»<sup>56</sup>.

«*Κι εγώ που τόσο επόθησα μια μέρα να ταφώ  
σε κάποια θάλασσα βαθιά στις μακρινές Ινδίες,*

<sup>54</sup> Ορτσα σημαίνει στρίβω την πλώρη του καραβιού προς τον άνεμο. Διαθέσιμο στο e-nautilia.gr, παραπομπή «*Γλωσσάρι στο έργο του Νίκου Καββαδία*».

<sup>55</sup> Τραβέρσο σημαίνει αναγκαστική πορεία του καραβιού κόντρα στη διεύθυνση του ανέμου, για να αποφύγει τα χτυπήματα των κυμάτων στα πλευρά του, σε περίπτωση μεγάλης θαλασσοταραχής. (ο.π.)

<sup>56</sup> Διαθέσιμο στο [https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/194969/nikoskabbadiaseixeenathanato\\_koino\\_kaitliberopolykaimiakhdeiasantonpollonanthropontiskhdeies](https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/194969/nikoskabbadiaseixeenathanato_koino_kaitliberopolykaimiakhdeiasantonpollonanthropontiskhdeies) (Προσπελάστηκε 23/10/2022)

θα 'χω ένα θάνατο κοινό και θλιβερό πολύ  
και μια κηδεία σαν των πολλών ανθρώπων τις κηδείες.»<sup>57</sup>

---

<sup>57</sup> Απόσπασμα από το ποίημα *Mal du départ* που είναι δημοσιευμένο στην ποιητική συλλογή *Μαραμπού*. Το ποίημα ήταν αφιερωμένο στην αδερφή του Τζένια.

### Κεφάλαιο Τρίτο: Μέθοδος της εργασίας

Η έρευνα είναι μια διαδικασία προοδευτικής προσέγγισης ενός στόχου με σκοπό τη γνώση της πραγματικότητας και την ανακάλυψη της αλήθειας (Βάμβουκας, 2000:93). Ανάλογα με τα δεδομένα που διαθέτει μια έρευνα, μπορεί να χωρίζεται σε ποσοτική ή ποιοτική, χωρίς να αποκλείεται και ο συνδυασμός αυτών των δύο ειδών (Βάμβουκας, 2000:89).

Στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας ήταν η μελέτη, ανάλυση και ερμηνεία του μελοποιημένου έργου του Νίκου Καββαδία με σκοπό τον εντοπισμό και την καταγραφή των εκφράσεων με τις οποίες παρουσιάζεται η θάλασσα σε αυτό.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση του στόχου μας είναι η *ανάλυση περιεχομένου*. Η συγκεκριμένη επιλογή υπαγορεύτηκε από το υλικό της έρευνάς μας, το οποίο καθόρισε τη μορφή και το περιεχόμενο των κατηγοριών και υποκατηγοριών ανάλυσης, του πλαισίου δηλαδή ταξινόμησης.

Σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2000) η ανάλυση περιεχομένου συνιστά μέθοδο έρευνας κυρίως γραπτών πηγών, χωρίς να αποκλείεται η έρευνα σε προφορικές πηγές όπως συνεντεύξεις, προκειμένου να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις στάσεις, τις αξίες και τη συμπεριφορά του δημιουργού. Είναι αρκετά διαδεδομένη στους κόλπους των κοινωνικών επιστημών, μιας και δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή για *«αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου της επικοινωνίας»*, με τελικό στόχο την ερμηνεία (Berelson, 1948 στον Βάμβουκα, 2000:264), αφήνοντας περιθώρια έρευνας και στο μη φανερό περιεχόμενο επικοινωνίας, δηλαδή στο άδηλο, άρρητο.

Η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει στον ερευνητή να εμβαθύνει στο υπό εξέταση υλικό αναζητώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στο περιεχόμενο της επικοινωνίας (ποιοτική μορφή), καθώς και να εντοπίσει τη συχνότητα εμφάνισης συγκεκριμένων εννοιών, φράσεων στο υπό εξέταση θέμα (ποσοτική μορφή). Έτσι, αποσκοπεί στη μετατροπή του ποιοτικού υλικού σε ποσοτικό και μετρήσιμο.

Στη δική μας περίπτωση κρίναμε ως καταλληλότερη για την επεξεργασία και παρουσίαση των δεδομένων μας την ποιοτική μορφή της ανάλυσης περιεχομένου. Αυτό που κύρια μας ενδιέφερε ήταν η ποιοτική ανάλυση των χαρακτήρων και όχι η εξαγωγή ποσοτικών συμπερασμάτων. Η μέθοδος αυτή βοήθησε, επίσης, να ταξινομηθεί το υλικό σε θεμελιακές κατηγορίες που συμπυκνώνουν τα κείμενα και υποκαθιστούν την υποκειμενική εκτίμηση με την αντικειμενική ανάλυση.

Το υλικό της έρευνας αποτέλεσαν τα μελοποιημένα ποιήματα του Νίκου Καββαδία από τις τρεις ποιητικές του συλλογές, *Μαραμπού*, *Πούσι* και *Τραβέρσο*. Μελετήθηκαν, επίσης, το πεζογράφημα *Βάρδια*, όπου ο ίδιος ο ποιητής δίνει αυτοβιογραφικά στοιχεία, καθώς και το *Ημερολόγιο ενός τιμονιέρη*, με όλα τα αθησαύριστα έργα του ποιητή, δηλαδή όσα ήταν δημοσιευμένα σε εφημερίδες και περιοδικά, αλλά δεν συμπεριλήφθηκαν σε καμία ποιητική συλλογή. Αυτά τα δύο βιβλία έδωσαν πλήθος στοιχείων σχετικά με τη ζωή και τους ήρωες των ποιημάτων του Καββαδία, με αποτέλεσμα να επαληθευτούν οι πληροφορίες που αξιοποιήθηκαν από τα άλλα βιβλία και άρθρα της βιβλιογραφίας.

Η παρούσα εργασία συγκεντρώνει και παρουσιάζει τις μορφές έκφρασης της θάλασσας σε πέντε (5) κατηγορίες. Έπειτα από την προσπάθεια ερμηνείας των μελοποιημένων στίχων του ποιητή, όπως παρατίθενται και στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας, καταλήξαμε ότι η θάλασσα εκφράζεται ως γυναίκα, ταξίδι, θάνατος, όνειρο-αδύνατο-ανεκπλήρωτο και ως έρωτας. Σε καθεμία από αυτές τις κατηγορίες ενυπάρχουν υποκατηγορίες που διευρύνουν το θέμα και βοηθούν στην πληρέστερη κατανόηση του περιεχομένου κάθε κατηγορίας.

Μελετήθηκαν σαράντα τρία (43) ποιήματα, όπως παρατίθενται παρακάτω.

✓ *Μαραμπού* (Καββαδίας, 2020)

*Μαραμπού*, Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου, Οι γάτες των φορτηγών, Ένα μαχαίρι, Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ, Ο πιλότος Νάγκελ, Η μαϊμού του ινδικού λιμανιού, Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί, *Gabrielle Didot*, Οι προσευχές των ναυτικών, *A bord de l' "Aspasia"*, Γράμμα ενός αρρώστου, *Mal du départ*, Η πλώρη μας, *William George Allum*, Παραλληλισμοί.

✓ *Πούσι* (Καββαδίας, 2006)

*Πούσι*, *Kuro Siwo*, Στεριανή ζάλη, *Cambay's Water*, Αρμίδα, *Black and White*, Εσμεράλδα, Καραντί, Θαλάσσια Πανίς, *Federico Garcia Lorca*, Θεσσαλονίκη, Σταυρός του Νότου, *Μαρέα*, *Λύχνος του Αλαδδίνου*.

✓ *Τραβέρσο* (Καββαδίας, 2019)

*Μουσώνας*, *Fresco*, *Γυναίκα*, *Yara Yara*, Οι επτά νάνοι στο s/s *Cyrenia*, *Guevara*, *Θεσσαλονίκη II*, *Fata Morgana*, *Αντινομία*, *Cocos Islands*, *Σπουδή θαλάσσης*, *Πικρία*, *Νανούρισμα για μωρά και για γέρους*.

Μεγάλο μέρος της έρευνας στηρίχθηκε στα βιβλία των Μιχάλη Γελασάκη, Μήτσου Κασόλα (*Νίκος Καββαδίας. Γυναίκα – Θάλασσα – Ζωή*) και Φίλιππο Φιλίππου, τα οποία



περιείχαν πλούσιες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του ποιητή. Αντίστοιχα, το βιβλίο του Κώστα Μυλωνά ήταν πολύ βοηθητικό για το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας.

Η αναδίφηση στη σχετική βιβλιογραφία βοήθησε στο να αντιληφθούμε το πλαίσιο, στο οποίο έζησε και έδρασε ο Νίκος Καββαδίας, καθώς και τα γεγονότα που τον διαμόρφωσαν ως προσωπικότητα και τον καθόρισαν ως ποιητή.

## Κεφάλαιο Τέταρτο: Η θάλασσα στη μελοποιημένη ποίηση του Νίκου Καββαδία

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η ερμηνεία των μελοποιημένων στίχων του Καββαδία προκειμένου να φανεί πώς εκφράζεται η θάλασσα στην ποίησή του. Μια επίπονη προσπάθεια και διόλου δεσμευτική για κανέναν.

Εξάλλου και ο ίδιος ο ποιητής σε αντίστοιχη συζήτηση (Κασόλας, 2009α: 53, 54) είχε αναφέρει ότι ο αναγνώστης ενός ποιήματος:

*«(...) είναι ελεύθερος να δώσει όσες ερμηνείες θέλει, ή όσες νομίζει, όμως φοβάμαι πως θα 'ναι όλες παρακινδυνευμένες. (...) Γιατί θα του λείπουν, θα του διαφεύγουν άπειρες πληροφορίες και άπειρα στοιχεία, που διαφεύγουν άλλωστε κατόπιν και στον ίδιο τον δημιουργό. Κάτω από ποιες συνθήκες το έγραψε; (...) Μόνο που αυτός, σ' αντίθεση με τον αναγνώστη, όλες τις πληροφορίες και όλα τα στοιχεία (...) τα περιέχει μέσα του. Τι να πει, λοιπόν ο ίδιος, τι να εξηγήσει, τι να ερμηνεύσει, την άβυσσό του; Σε κάθε περίπτωση πάντως, ένα ποίημα είναι ανοιχτό σε οτιδήποτε ερμηνείες. Επιτρέπει κάθε είδους ελευθερία στον αναγνώστη του: να το κρίνει, να του αρέσει ή να μην του αρέσει (...).»*

Η ποίηση του Νίκου Καββαδία «γραμμένη με μαστοριά, στοχασμό, θερμή καρδιά»<sup>58</sup> και «θαλασσινά υλικά»<sup>59</sup> θα μπορούσαμε να πούμε πως μοιάζει με ένα καράβι. Ένα καράβι όπως όλα εκείνα τα καράβια που ταξίδεψε, δούλεψε και αγάπησε στη ζωή του. Επιβιβαζόμαστε, λοιπόν κι εμείς, μαζί με τους ναύτες, τους λοστρόμους, τους θερμαστές και σαλπάρουμε για ένα ταξίδι στην απεραντοσύνη και την ομορφιά της θάλασσας με παρούσα πάντα στη σκέψη τη μορφή της γυναίκας. Ένα ταξίδι στους ωκεανούς μέσα από τη σκληρή πάλη για ψωμί και τα πολλά ναυάγια που τελικά, μας διαφυλάσσει το όνειρο και τον έρωτα.<sup>60</sup>

<sup>58</sup> Κασόλας, Μ. (2009α). *Νίκος Καββαδίας. Γυναίκα-Θάλασσα-Ζωή. Αφηγήσεις στο μαγνητόφωνο* (σελ.32). Αθήνα.

<sup>59</sup> Γελασάκης, Μ. (2019). *Νίκος Καββαδίας – Ο αρμενιστής ποιητής* (σελ.14). Αθήνα.

<sup>60</sup> Κασόλας, Μ. ο.π.

## Κατηγορίες θάλασσας

### 1. Η θάλασσα ως Γυναίκα

Η γυναίκα στην ποίηση του Καββαδία είναι πανταχού παρούσα με διάφορες μορφές και ιδιότητες. Ως ερωμένη, πόρνη, μάνα, αδερφή, σύζυγος, αγαπημένη. Άλλοτε εμφανίζεται ως το κορίτσι που αγαπά και άλλοτε ως μυθικό πρόσωπο, μια Γοργόνα. Είναι η γυναίκα κάθε φυλής ή χώρας, αυτή που περιμένει καρτερικά την επιστροφή του, αλλά και αυτή που αποχαιρετά. Όπως η θάλασσα, έτσι και αυτή τον ορίζει, είναι πηγή ζωής αλλά και θανάτου.

Αν κάποιος μελετώντας το έργο του, τόσο το πεζό όσο και το ποιητικό, απομονώσει στίχους από τα ποιήματα του ή διαβάσει δηλώσεις τύπου «*οι γυναίκες δεν θα 'πρεπε να 'χουν ονόματα, αφού όλες τους είναι ίδιες*»<sup>61</sup>, πιθανόν να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο ποιητής μισεί τις γυναίκες και δη τις πόρνες. Για παράδειγμα στο ποίημα *William George Allum* (στ. 16) ή στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* (στ. 24) διαφαίνεται μια τέτοια αποστροφή. Παρατίθενται παρακάτω τα σχετικά αποσπάσματα:

*«Κι έλεγαν ότι τη γυναίκα αυτήν είχε αγαπήσει  
μ' άγριαν αγάπη, ακράτητη, βαθιά κι αληθινή  
κι αυτή πώς τον απάτησε με κάποιο ναύτη Αράπη  
γιατί ήτανε μια αναίσθητη γυναίκα και κοινή.»*

(M 45, στ. 13-16)

*«Συχώρεσέ με... Μια βραδιά θολή στο Σάντα Φε,  
καθώς κάποια με κράταγε σφιχτά στην αγκαλιά της,  
ετράβηξα απ' την κάλτσα της μια δέσμη από λεφτά  
που όλη τη μέρα εμάζευεν απ' την αισχρήν δουλειά της.»*

(M 15, στ. 21 – 24)

Επί της ουσίας όμως, ο Νίκος Καββαδίας αγαπάει τις γυναίκες, καθώς μέσα από τη σχέση του με αυτές βλέπει πτυχές της δικής του ζωής, κρυφές ή φανερές. Ήδη από πολύ νωρίς ηλικιακά είχε εκφράσει την αγάπη του προς τις γυναίκες με το ποίημα *Αγαπάω*<sup>62</sup>.

Από τη μια δεν ήθελε κανενός είδους δέσιμο με γυναίκα, γιατί πίστευε ότι με αυτό τον τρόπο προδίδει τη μια και μοναδική γυναίκα της ζωής του, τη θάλασσα. Έτσι, η σχέση

<sup>61</sup> Καββαδίας, Ν. (2006). *Το ημερολόγιο ενός τιμονιέρη* (σελ. 17). Αθήνα.

<sup>62</sup> Βλ. υποσημείωση 18 της παρούσας εργασίας. Διαθέσιμο στο [http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos\\_kabbadias](http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias) (Προσπελάστηκε 2/10/2022)

του με τις γυναίκες ως επί το πλείστον ήταν συναλλακτική. Είναι αρκετά τα ποιήματα όπου η γυναίκα εμφανίζεται ως κοινή, πόρνη, προϊόν του αγοραίου έρωτα των λιμανιών. Ο πληρωμένος έρωτας κατέχει περίοπτη θέση στο έργο του, αφού ως ναυτικός γυρνούσε από λιμάνι σε λιμάνι, άρα οι σταθερές σχέσεις ήταν γι' αυτόν αδύνατες και δεν τις επιδίωκε καν.

Αναφέρει χαρακτηριστικά στο ποίημα *Μαραμπού*:

*«Κι εγώ, που μόνον εταιρών εγνώριζα κορμιά»*

(M 10, στ. 29)<sup>63</sup>

Παρόμοια αναφορά γίνεται και στο ποίημα *Γυναίκα*:

*«Βαμμένη. Να σε φέγγει κόκκινο φανάρι.»*

[...]

*«Βαμμένη. Να σε φέγγει φως αρρωστημένο.*

*Διψάς χρυσάφι. Πάρε, ψάξε, μέτρα.»*

(T 15, στ. 13 και T 16, στ. 33 – 34)

Στα ποιήματα *Yara Yara* και *Πικρία* φαίνεται αυτή η σχέση συναλλαγής που αναφέρεται παραπάνω. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα:

*«Σε σπíti μέσα, ξέχασες προχθές το φυλαχτό.*

*Γελάς, μα εγώ σε πούλησα στο Rio για δύο centavos*

*Κι απέ σε ξαναγόρασα ακριβά στη Βηρυτό.»*

(T 17, στ. 2 – 4)

*«Ξέχασα κείνο το κορίτσι από το Αμόι*

*Και τη μουλάτρα που έζεχνε κρασί στην Τενερίφα,*

*Τον έρωτα, που αποτιμάει σε ζύλινο χαμώι,*

*Και τη γριά που εμέτραγε με πόντους την ταρίφα.*

*Το βυσσινί του Τισιανού και του περμαγγανάτου,*

*Και τα κρεβάτια ξέχασα τα σαραβαλιασμένα*

*Με τα λερά σεντόνια τους τα πολυκαιρισμένα,*

*Για το κορμί σου, που έδιωχνε το φόβο του θανάτου.»*

(T 36, στ. 1 – 8)

<sup>63</sup> Οι παραπομπές για κάθε ποίημα γίνονται με βάση τις εκδόσεις των έργων του που αναφέρονται στη Βιβλιογραφία της παρούσας εργασίας, με τις εξής συντομογραφίες: M = Μαραμπού, Π = Πούσι, T = Τραβέρσο.

Από την άλλη πλευρά, ο Νίκος Καββαδίας προσπαθεί σε πολλά ποιήματα να προσδώσει στη γυναίκα θαλασσινά χαρακτηριστικά, να την εντάξει στον κόσμο της θάλασσας. Για παράδειγμα στο ποίημα *Πούσι* ο ποιητής γράφει για τη γυναίκα που ήρθε να τον δει:

«πλέκω σαλαμάστρα τα μαλλιά σου»

(Π 9, στ. 6)

αλλά εκείνη ως το τέλος του ποιήματος δεν μπορεί να προσαρμοστεί στη θάλασσα:

«Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες  
με την τρικυμία θα ζαλιστείς.»

(Π 9, στ. 11-12)

Έτσι ο ποιητής τη διώχνει, στοιχείο που μας δείχνει ότι η γυναίκα ανήκει στη στεριά:

«Φύγε! Εσέ σου πρέπει στέρεα γη.»

(Π 10, στ. 17)

Ανάλογα στο ποίημα *Θαλασσία πανίς* φαίνεται το πώς περιγράφει τη γυναίκα – πόρνη ο ποιητής σε μια προσπάθεια να την παρομοιώσει με Γοργόνα της στεριάς, όπως θα αναλυθεί παρακάτω:

«Ένα κοχύλι σκουλαρίκι έχεις στ' αυτί  
και στα μαλλιά θαλασσινό πράσινο αστέρα.»

[...]

«Το 'να σου χέρι ανάλαφρα φύκια κρατά  
και το ζερβί σου το λειψό σάπια καβίλλια.»

(Π 25, στ.1 – 2, 5 - 6)

Στο ποίημα *Fata Morgana* ο Καββαδίας συσχετίζει για μια ακόμη φορά τη θάλασσα με τη γυναίκα, καθώς όλα τα στοιχεία της φύσης έχουν γυναικεία ονόματα. Η συσχέτιση αυτή φαίνεται κιόλας από την αρχή του ποιήματος:

«Θα μεταλάβω με νερό θαλασσινό  
στάλα τη στάλα συναγμένο απ' το κορμί σου»

(T 28, στ. 1 – 2)

για να συνεχίσει παρακάτω:

«Πάντα οι κυκλώνες έχουν γυναικείο  
όνομα.»

[...]

«Ψάρια που πετάν μέσα στην άπνοια,

όστρακα, λυσίκομες κοπέλες»

[...]

«Δαίμονας γεννά τη νηνεμία.»

(Τ 30, στ. 33 – 34, στ. 37 – 38, στ. 45)

Στο ποίημα *Πικρία* ο Καββαδίας για μια ακόμη φορά συνδέει τη γυναίκα με τη θάλασσα, αλλά αυτή τη φορά προδίδοντας τη θάλασσα:

«Ό,τι αγαπούσα αρνήθηκα για το πικρό σου αχείλι (...)

για ένα δυσεύρετο μικρό θαλασσινό κοχύλι.»

(Τ 36, στ. 9, 12)

«για σένα, που σαλπάρισες, γολέτα αρματομένη.»

(Τ 37, στ. 20)

Η Γοργόνα στο έργο του Καββαδία έχει δυσπρόστατη μορφή. Αποτελεί «ένα είδος γέφυρας»<sup>64</sup> μεταξύ θάλασσας και γυναίκας, που άλλοτε ρέπει προς τη θάλασσα και άλλοτε προς τη στεριά. Η Γοργόνα ως «θαλασσοκόρη του βυθού»<sup>65</sup> δεμένη με τη θάλασσα και «η Γοργόνα η τροπική»<sup>66</sup> δεμένη με τη στεριά και τα λιμάνια. Ο ίδιος ο ποιητής από πολύ νωρίς συγγραφικά είχε έμμεση αναφορά για τη Γοργόνα στο έργο του<sup>67</sup>, ενώ πολλές φορές είχε μνημονεύσει σε συζητήσεις του τη Γοργόνα που είχε ζωγραφισμένη στο χέρι του<sup>68</sup>. Η Γοργόνα είναι για αυτόν ένα αμφίβιο ον, όπως και η ζωή.

Στο ποίημα *Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί* ο ήρωας υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών φαντάζεται γοργόνες με φτερά:

«Μου 'λεγ' ακόμα ότ' είδ' αυτός, μια νύχτα που 'χε πιει,

Πώς πάνω σ' ότi εκάλπαζε, στην πλάτη τη θαλάσσης,

<sup>64</sup> Saunier, G. (2004). «Ετούτο το κορμί το τόσο αμαρτωλό...» Έρευνα στον μυθικό κόσμο του Νίκου Καββαδία (σελ. 151). Αθήνα.

<sup>65</sup> Καββαδίας, Ν. (2006). *Πούσι*. (σελ. 25). Αθήνα: Άγρα.

<sup>66</sup> Καββαδίας, Ν. (2019). *Τραβέρσο*. (σελ. 31). Αθήνα: Άγρα.

<sup>67</sup> Ο λόγος για το αθησαύριστο ποίημα *Θυμάμαι κάποιο φίλο μου ψαρά...* και τον στ.10 «ή για κυρές της θάλασσας με ουρά και με φτερά» όπου έμμεσα αναφέρεται στη Γοργόνα (Καββαδίας Ν., *Το ημερολόγιο ενός τιμονιέρη*, σελ.87).

<sup>68</sup> Κατά τον Γελασάκη (2019: 58), ο Καββαδίας σε συνέντευξη που είχε δώσει στον Φρέντντ Γερμανό είχε αναφέρει ότι το εν λόγω τατουάζ το είχε κάνει για συντροφιά, την οποία χαρακτηρίζει ως περίεργη λόγω του φόβου του μήπως κάποια βραδιά εξαφανιστεί.

*Και πίσωθέ του ετρέχανε γοργόνες με φτερά..»*

(Μ 28, στ. 9 - 11)

Στο ποίημα *Αρμίδα* η Γοργόνα ως στοιχείο της θάλασσας εγκαταλείπει το πλήρωμα του πλοίου και επιστρέφει εκεί (σ.σ. στη θάλασσα) όπου ανήκει:

*«Η πλωριά Γοργόνα μια βραδιά  
πήδησε στον πόντο μεθυσμένη»*

(Π 18, στ. 21 – 22)

Αναφορά στη Γοργόνα ως θαλασσινό στοιχείο γίνεται στο ποίημα *Καραντί*, όπου περιγράφεται ως νεκρή στο βυθό της θάλασσας. Ιδιαιτερότητα σε αυτό το ποίημα είναι ότι η Γοργόνα έχει και χαρακτηριστικά γυναικείας μορφής, κάτι το οποίο παραπέμπει στη στεριά:

*«Φύκια μπλεγμένα στα μαλλιά, στο στόμα φύκια.  
Έτσι ως κοιμήθηκες για πάντα στα βαθιά  
κατάστιχτη, πελεκημένη από σπαθιά,  
διπλά φορώντας των Ινκάς τα σκουλαρίκια.»*

(Π 24, στ. 21 – 24)

Στο ποίημα *Θαλασσία πανίς* η Γοργόνα παρομοιάζεται με γυναίκα που δεν μπορεί να προσαρμοστεί στο θαλασσινό περιβάλλον παρά την προσπάθεια που καταβάλλει ο ποιητής:

*«Περαστική τώρα η Γοργόνα η τροπική  
σε βλέπει αδιάφορη κι απέ σε φέρνει βόρτα.»*

(Π 26, στ. 13 – 14)

Αντίστοιχα στο ποίημα *Αντινομία* η προσπάθεια του Καββαδία να συνδέσει τη Γοργόνα - γυναίκα με τη θάλασσα αποτυχαίνει πλήρως, αφού εκείνη τελικά προσμένει τον στεριανό άντρα:

*«Θαλασσοκόρη του βυθού – χίλιες οργιές –  
του Ποσειδώνα εγώ σε κέρδισα στο ζάρι.*

*Και σ' έριξα σ' ένα βιβάρι σκοτεινό  
που στέγνωσε και ζανεμίστηκε το αλάτι.  
Μα εσύ προσμένεις απ' το δίκαιον ουρανό  
το στεριανό, το γητευτή, τον απελάτη.»*

(Τ 31, στ. 3 – 8)

Αναφορά στη Γοργόνα ως αμφίβιο ον γίνεται και στο ποίημα *Γυναίκα*. Ένα ιδιαίτερο ποίημα αφού σε αυτό φαίνεται η αντιφατικότητα του γυναικείου ορισμού που σημειώνεται

και παραπάνω, δηλαδή από τη μια η στεριανή γυναίκα και από την άλλη η θαλάσσια, η άπιαστη Γοργόνα. Σε πολλά σημεία του ποιήματος διαπιστώνεται το γεφύρωμα μεταξύ στεριάς και θάλασσας, η αμφίβια ζωή του ποιητή.

*«Χόρευε πάνω στο φτερό του καρχαρία.*

*παίξε στον άνεμο τη γλώσσα σου και πέρνα.»*

[...]

*«Μια τσιμινιέρα με όρισε στον κόσμο και σφυρίζει.»*

[...]

*«Γιομάτη φύκια και ροδάνθη, αμφίβια Μοίρα.»*

(T 15, στ. 1, 6, 14)

Στα παραπάνω αποσπάσματα διαπιστώνεται η σύνδεση της γυναίκας με τη θάλασσα, ενώ στα αποσπάσματα που ακολουθούν παρατηρείται η σύνδεση (σ.σ. της γυναίκας – πόρνης) με τη στεριά:

*«Το χέρι σου, που χάιδεψε τα λιγοστά μαλλιά μου,  
για μια στιγμή αν με λύγισε, σήμερα δε με ορίζει.»*

[...]

*«Βαμμένη. Να σε φέγγει κόκκινο φανάρι.»*

[...]

*«Γυμνή, μονάχα ένα χρυσό στη μέση σου ζωστήρι.»*

[...]

*«Στερνή νυχτιά του λιμανιού δεν πάει χαράμι.  
Αμαρτωλός που δε χαρεί και που δε φταίξει.»*

*«Βαμμένη. Να σε φέγγει φως αρρωστημένο.*

*Διψάς χρυσάφι. Πάρε, ψάξε, μέτρα.*

*Εδώ κοντά σου, χρόνια ασάλευτος να μένω*

*ως να μου γίνεις Μοίρα, Θάνατος και Πέτρα.»*

(T 15, στ. 7 – 8, 13 και T 16, στ. 26, 31 - 36)

Μελετώντας παραπέρα το έργο του Καββαδία διαπιστώνεται ότι σε μια σειρά ποιήματα η γυναίκα δεν είναι γενικά μια πόρνη των λιμανιών. Αλλού αποκαλείται κορίτσι, αλλού έχει όνομα, κάτι που δείχνει την ιδιαίτερη σχέση που είχε αναπτύξει ο ποιητής με αυτές τις γυναίκες. Αναφέρει στο ποίημα *Στεριανή ζάλη*:



«Το κορίτσι νυστάζει στην Καράστρα.»

(Π 13, στ. 12)

Στο ποίημα *Black and White* αναφέρει τη γυναίκα με το όνομά της, ενώ την τοποθετεί και σε συγκεκριμένη περιοχή:

«Φεμινά! ... Χορός των κεφαλών.

Κ' οι Ναγκό χορεύουν στην Ασία.

Σε πειράζει – μου ‘πες- η υγρασία

κ' η παλιά σου αρρώστια της Τουλών.»

(Π 19, στ. 9 – 12)

Το ποίημα *Θεσσαλονίκη* είναι γεμάτο με αναφορές σε γυναίκες, όπως την αγαπημένη του, την πόρνη, την Παναγία ή τη Γοργόνα με το προσωνύμιο «*Θαλασσινή*»<sup>69</sup>, ακόμα και τη μάνα για την οποία θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω. Παρατίθενται οι σχετικοί στίχοι:

«μα εσύ θυμάσαι τη Σμαρώ και την Καλαμαριά.»

[...]

«-Άγιε Νικόλα φύλαγε κι Αγιά Θαλασσινή.-

Τυφλό κορίτσι σ' οδηγάει, παιδί του Modigliani»

[...]

«Με στάμπα που δε φαίνεται σε κέντησε η Σπανιόλα

ή το κορίτσι που χορεύει απάνω στο σκοινί.»

[...]

«Θυμήσου κείνο το στενό κινέζικο παζάρι

και το κορίτσι που 'κλαιγε πνιχτά μες στο ρικσά.»

[...]

«Πριν δέκα χρόνια μεθυσμένη μου 'πες ‘σ' αγαπώ’.»

(Π 29, στ. 4, 6 - 7, 11 – 12 και Π 30, στ. 19 – 20, 22)

<sup>69</sup> Ο Καββαδίας ως «*Θαλασσινή*» χαρακτηρίζει τη Γοργόνα και μάλιστα με την έννοια της αγίας. [Καββαδίας. Ν. (2015). *Βάρδια* (σελ. 124). Αθήνα: Άγρα.] Κατά τη χριστιανική παράδοση η λέξη «*Θαλασσινή*» αναφέρεται στην Παναγία, που μαζί με τον Άη Νικόλα προστατεύουν τους ναυτικούς. Στην Άνδρο υπάρχει εκκλησιάκι αφιερωμένο στην Παναγία Θαλασσινή. Διαθέσιμο στο <https://andros-guide.gr/item/παναγιά-θαλασσινή>. (Προσπελάστηκε 12/05/2023)

Αντίστοιχα στο ποίημα *Γυναίκα* η γυναίκα είναι πολύ συγκεκριμένη με όνομα και καταγωγή, εκ νέου αναφορά στη μάνα:

«Αλλού σε λέγανε Γιουδήθ, εδώ Μαρία.»

(Τ 15, στ. 3)

Διατρέχοντας το ποιητικό έργο του Νίκου Καββαδία διαπιστώνεται, εκτός από τις αφιερώσεις ποιημάτων του σε διάφορες γυναίκες, ότι υπάρχουν τρία ποιήματα που αναφέρονται εξ ολοκλήρου σε γυναίκες. Τα ποιήματα αυτά είναι *Gabrielle Didot* και *A bord de l' "Aspasia"* από τη συλλογή *Μαραμπού* και *Εσμεράλδα* από τη συλλογή *Πούσι*.

Ξεχωριστή θέση στην ποίηση του Καββαδία έχει η μάνα. Αιώνια αξία ανιδιοτελούς αγάπης, πάντα στο πλευρό του. Στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* ο ποιητής σκέφτεται τον πόνο της μάνας αν τυχόν πάθει κάτι ο γιος της:

«Μια μάνα μόνο σκέφτομαι στυγνή και σκυθρωπή,  
που χρόνια τώρα και καιρούς το γιο της περιμένει.»

(Μ 14, στ. 7 - 8)

Στο ποίημα *Γράμμα ενός αρρώστου* φαίνεται η ανησυχία της μάνας ότι θα αποχωριστεί τον γιο της λόγω του επαγγέλματος του ναυτικού και έμμεσα ότι θα τον χάσει είτε από κάποια αρρώστια (στ. 3 – 4) είτε σε κάποιο ναυάγιο, συχνό φαινόμενο εκείνης της εποχής.

«Μάθε, ο γιατρός πως είπε στη μητέρα μου  
ότι σε λίγες μέρες θα πεθάνω...»

[...]

«Θυμάσαι που ταξίδια ονειρευόμουνα  
κι είχα ένα διαβήτη και ένα χάρτη  
και πάντα για να φύγω ετοιμαζόμουνα  
κι όλο η μητέρα μου 'λεγε: το Μάρτη...»

(Μ 39, στ. 3 – 4 και Μ 40, στ. 17 – 20)

Η ίδια ανησυχία της μάνας υποδηλώνεται και στο ποίημα *Mal du départ*, μόνο που εδώ αυτή η ανησυχία μετατρέπεται σε χαρά για τη μάνα αφού τελικά ο γιος της δε μαρκάρει. Δεν είναι καθόλου τυχαίο, βέβαια, που το εν λόγω ποίημα είναι αφιερωμένο στην αδερφή του, Ζένια. Παρατίθενται σχετικά:

«κι η μάνα μου, χαρούμενη, θα λέει σ' όποιον ρωτά:  
Ήταν μια λόζα νεανική, μα τώρα έχει περάσει...»

(Μ 41, στ. 11 - 12)

Μια άλλη εκδοχή της μάνας υπάρχει στο ποίημα *Θεσσαλονίκη*, όπου εδώ η μάνα είναι η μόνη γυναίκα που τον θυμάται και τον νοιάζεται, μιας και οι υπόλοιπες (σ.σ. γυναίκες) ήταν περαστικές από τη ζωή του:

*«εκτός από τη μάνα σου κανείς δε σε θυμάται»*

(Π 30, στ. 15)

Σε ένα άλλο ποίημα της ίδιας ποιητικής συλλογής, *Λύχνος του Αλαδδίνου*, η μάνα συνοδεύει τον γιο της στον τάφο μέσα από το γράμμα της, που από ότι φαίνεται ο ναύτης φύλαγε πάντα πάνω του ως συμβουλή:

*«Και σε που σε φυτέψαμε, παιδί, στο Κονακρί,  
με γράμμα συμβουλευτικό της μάνας σου στην τσέπη.»*

(Π 35, στ. 12)

Στο ποίημα *Yara Yara* της ποιητικής συλλογής *Τραβέρσο* ο Καββαδίας αναφέρεται στην ίδια του τη μάνα και στο βάρος που σηκώνει με τον θάνατο του μικρότερου αδερφού του, Αργύρη, ο οποίος αυτοκτόνησε ως καπετάνιος το 1957:

*«Βίρα, Κεφαλλονίτισσα, και μάνα το καντήλι  
σε λόφο γιαπωνέζικο κοιμάται το στερνό.»*

(Τ 17, στ. 15 - 16)

Στο ποίημα *Οι 7 νάνοι στο s/s Cyrenia*, σε αντίθεση με το ποίημα *Mal du départ*, η μάνα μάταια προσπαθεί να κρατήσει τον γιο της στη στεριά, αφού αυτός έχει ήδη πάρει την απόφαση να ταξιδέψει – μπαρκάρει.

*«- Γιε μου, πού πας; - Μάνα, θα πάω με τα καράβια.»*

(Τ 20, στ. 24)

Στο τελευταίο ποίημα που γίνεται αναφορά στη μάνα, *Θεσσαλονίκη II*, βλέπει κανείς μια εξομολόγηση του ποιητή στη μάνα του κάτι σαν απολογισμό της ζωής του, ενώ παράλληλα εκφράζει την έντονη αποστροφή του στους ναυτικούς που έβγαλαν λεφτά και αρνήθηκαν τη θάλασσα:

*«Τίποτα στα χεράκια μου, μάνα μου, δε φτουράει –  
Έρωτας, μαλαματικά, ζόμπλια και φυλαχτά.  
Σιχαίνομαι το ναυτικό που εμάζεψε λεφτά.  
Εμούτζωσε τη θάλασσα και την εκατουράει.»*

(Τ 27, στ. 17 - 20)

Κλείνοντας αυτή την κατηγορία, πρέπει να σημειωθεί και η ειδική μνεία που γίνεται στο έργο του στην ανιψιά του, Έλγκα, μέσα από το ποίημα *Οι εφτά νάνοι στο S/S Cyrenia*, το

οποίο μάλιστα όπως είχε πει και ο ίδιος ο Καββαδίας το έγραψε ύστερα από απαίτηση δική της. Διαβάζοντας κανείς τους στίχους του καταλαβαίνει όχι μόνο την αγάπη του προς την ανιψιά του, αλλά και την προσπάθειά του να συνδέσει και εκείνη με τη αιώνια αγάπη του, τη θάλασσα.

«Θυμίζεις κάμαρες κλειστές στεριά μυρίζεις»

[...]

«- Μπορώ ποτέ να σου χαλάσω το χατίρι;

Κόρη ξανθή και γαλανή που όλο εμελέτα

ποιος ρήγα γιος θε να την πει σ' ένα ποτήρι.»

[...]

«Τα μάτια σου ζούνε μια θάλασσα, θυμάμαι...»

(Τ 19, στ. 3, 10 – 12 και Τ 20, στ. 27)

## 2. Η θάλασσα ως Ταξίδι

«Δεν ξεκίνησα για τίποτα. Μονάχα για να ταξιδεύω.»<sup>70</sup> έγραψε ο Καββαδίας στη *Βάρδια* και μέσα σε μόλις δύο φράσεις έδωσε το στίγμα ολόκληρου του έργου του.

Η θάλασσα, όπως και η γυναίκα, είναι τα δύο στοιχεία που τον ορίζουν. Έτσι, το ταξίδι εκφράζεται με διάφορους τρόπους. Είναι η ομορφιά της θάλασσας που διατρέχει τα ποιήματα του με τα πολλά τοπωνύμια που ως άλλος εξερευνητής διψά να ανακαλύψει. Ταυτόχρονα, είναι η ανάγκη για επιβίωση, για το μεροκάματο, η σκληρή ζωή των ναυτικών και στη μέση όλων αυτών συνυπάρχει η φυγή, ο χωρισμός, η νοσταλγία.

Ο Νίκος Καββαδίας σε όλο το έργο του αξιοποιεί τα ταξίδια ως ένα μέσο ανακάλυψης είτε με θετική είτε με αρνητική χροιά. Σκοπός του σε κάθε περίπτωση είναι να κατακτήσει τον κόσμο και να τον απολαύσει στο έπακρο, γι' αυτό σε αρκετά ποιήματα χρησιμοποιεί ονόματα εξερευνητών και τη δράση των πειρατών.

Το ποίημα *Αρμίδα* μας εισάγει εξ αρχής στη δράση των πειρατών, ενώ ο ίδιος ο ποιητής φαίνεται να είναι μέλος του πληρώματος του πειρατικού μέσω του α' πληθυντικού προσώπου που χρησιμοποιεί (στρ. 2, 3, 4, 7):

«Το πειρατικό του *Captain Jimmy*,

που μ' αυτό θα φύγετε και σεις»

(Π 17, στ. 1 - 2)

<sup>70</sup> Καββαδίας, Ν. (2015). *Βάρδια* (σελ. 24). Αθήνα: Άγρα.

Στη συνέχεια του ποιήματος γίνεται αναφορά και στον Χριστόφορο Κολόμβο:

*«δίπλα της γλιστρούσαν συνοδιά,  
του Κολόμβου οι πέντε κολασμένοι.»*

(Π 17, στ. 23 - 24)

Ο Χριστόφορος Κολόμβος έχει δεσπόζουσα θέση στο έργο του, μιας και αναφορές σε εκείνον ή τη δράση του γίνονται και σε άλλα ποιήματα. Το ποίημα *Black and White* ολοκληρώνεται με την ανταρσία του πληρώματος του Κολόμβου:

*«Του Κολόμβου ζύπνησαν οι ναύτες.»*

(Π 20, στ. 26)

Ένα ακόμη ποίημα με στοιχεία που παραπέμπουν στον Κολόμβο είναι το *Καραντί*<sup>71</sup>. Εδώ ο ποιητής κάνει έμμεσες αναφορές στις κατακτήσεις των Ισπανών στα παρακάτω αποσπάσματα:

*«Φωτιές ανάβουνε στην άμμο ιθαγενείς»  
[...]  
«Έτσι ως κοιμήθηκες για πάντα στα βαθιά  
κατάστιχτη, πελεκημένη από σπαθιά,  
διπλά φορώντας των Ινκάς τα σκουλαρίκια.»*

(Π 24, στ. 17 και στ. 22 – 24)

Επίσης, στο συγκεκριμένο ποίημα εμφανίζεται ο παπαγάλος, ένα συμβολικό πουλί, να δίνει εντολές. Ο παπαγάλος σημειώνεται και σε άλλα ποιήματα του Καββαδία όχι μόνο ως πουλί των εξερευνητών, αλλά και ως σύντροφος των ναυτικών στα ταξίδια τους.

*«Όρντινα δίνει ο παπαγάλος στον ιστό,  
όπως και τότε απ' του Κολόμπου την κουκέτα.»*

(Π 24, στ. 13 – 14)

Στο ποίημα *Σπουδή θαλάσσης* γίνεται με ξεκάθαρα αρνητικό τρόπο η αναφορά στο πλήρωμα του Κολόμβου με ληλασίες και μολυσματικές ασθένειες<sup>72</sup>:

*«Τότε στην Πίντα κλέψαμε του Αζτέκου την κορνιόλα.  
Τραγίσιο δέρμα το κορμί και μέσαθε πουρί.  
Φορτίο ποντίκια και σκορπιοί τσιφάρι, στα πανιόλα.»*

<sup>71</sup> Βλ. <https://antonispetrides.wordpress.com/2012/10/04/karanti/> (Προσπελάστηκε 16/05/2023)

<sup>72</sup> Σύμφωνα με τον Τράπαλη (2003: 119 – 120) «όλη η στροφή αναφέρεται στα ταξίδια του Κολόμβου», ενώ ο στίχος 8 «αναφέρεται στην αντίληψη ότι τη σύφιλη την έφεραν στην Ευρώπη οι ναύτες του».

*Στο Πάλος κουβαλήσαμε το αγιάτρευτο σπυρί.»*

(Τ 34, στ. 5 – 8)

Μια άλλη έκφραση του ταξιδιού, εντελώς διαφορετική από τα παραπάνω, είναι αυτή της μοίρας του ναυτικού. Ο ναυτικός είναι το κεντρικό πρόσωπο σε όλο το έργο του Νίκου Καββαδία. Όντας και ο ίδιος σε αυτή τη θέση, εξέφραζε τα πάντα από την οπτική του ναυτικού. Ο ναυτικός είναι ο άνθρωπος που παλεύει μέσα του με μια μεγάλη αντίθεση: από τη μια είναι το δέσιμο με την οικογένεια, άρα με τη στεριά, από την άλλη είναι το πάθος του για τη θάλασσα.

Η ανάγκη για μεροκάματο ήταν που οδήγησε πολλούς άντρες να γίνουν ναυτικοί. Οι δύσκολες συνθήκες εργασίας, το άγνωστο που ανοιγόταν μπροστά τους σε κάθε μάρκο και η ατελείωτη μοναξιά είναι που έγινε μοίρα τους. Η σκληρή ζωή στα καράβια περιγράφεται σε μια σειρά ποιήματα του Καββαδία. Στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* περιγράφεται η πάλη με τα καιρικά φαινόμενα, αλλά και η αγωνία του ναυτικού ότι δεν πρόκειται να φτάσει ποτέ στον προορισμό του.

*«Στο ημερολόγιο γράψαμε: ‘Κυκλών και καταγίς’.*

*Εστέιλαμε το S.O.S. μακριά σε άλλα καράβια,*

*Κι εγώ κοιτάζοντας χλωμός τον άγριον Ινδικό*

*Πολύ αμφιβάλλω αν φτάσουμε μια μέρα στη Μπατάβια..»*

(Μ 14, στ. 1 – 4)

Αντίστοιχα στο ποίημα *Οι γάτες των φορτηγών* εμφανίζεται η γάτα ως μια μορφή συντροφιάς του ναυτικού στα ταξίδια του, αλλά και στη δύσκολη ζωή στο πλοίο:

*«Τα βράδια, όταν η θάλασσα χτυπάει τις λαμαρίνες,*

*και πολεμάει με δύναμη να σπάσει τα καρφιά,*

*μέσα στις πλώρης τη βαριά σιγή, που βασανίζει*

*είναι γι’ αυτούς σα μια γλυκιά γυναικεία συντροφιά..»*

(Μ 16, στ. 5 – 8)

Τα ζώα υπάρχουν και σε άλλα ποιήματα του Καββαδία. Αποτελούν μια μορφή συντροφιάς στα ταξίδια, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αλλά και ως υποκατάστατο της γυναίκας. Στο ποίημα *Η μαϊμού του Ινδικού λιμανιού* η μαϊμού είναι αυτή που παίζει τον αντίστοιχο ρόλο, όπως φαίνεται και στο παρακάτω απόσπασμα:

*«Όταν στη γέφυρα έκανα τη βάρδια της νυχτός*

*κι η νύστα βασανιστικά τα μάτια μου ετρυπούσε,*

στον ώμο μου κρυώνοντας στεκόταν σκυθρωπή  
και σοβαρά μαζί μ' εμέ τον μπούσουλα εκοιτούσε.»

(M 26, στ. 13 – 16)

Στο ποίημα *Kuro Siwo* από τον τίτλο ακόμη καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για την περιγραφή της δύσκολης ζωής στα καράβια.

«Πρώτο ταξίδι έτυχε ναύλος για το Νότο,  
δύσκολες βάρδιες, κακός ύπνος και μαλάρια.  
Είναι παράξενα της Ίντιας τα φανάρια  
και δεν τα βλέπεις, καθώς λένε, με το πρώτο.»

(Π 11, στ. 1 – 4)

Η ζωή αυτή είναι που σημαδεύει ανεξίτηλα τον ναυτικό, αλλά και τα ζώα που έχει μαζί του.

«Στα νύχια μπαίνει το κατράμι και τ' ανάβει,  
χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει»  
[...]

«Απόψε ψόφησαν οι δυο μου παπαγάλοι  
κι ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει.»

«Η λαμαρίνα!... Η λαμαρίνα όλα τα σβήνει.»

(Π 11, στ. 9 – 10 και Π 12, στ. 15 – 16, 17)

Τα σημάδια της ναυτικής ζωής φαίνονται και σε στίχους των ποιημάτων *Cambay's Water* (στ. 4), *Μουσώνας* (στ. 23), *Yara Yara* (στ. 11 – 13) και *Οι εφτά νάνοι στο S/S Cyrenia* (στ. 7, 22). Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα:

«ωστόσο οι κάβοι σου σκληρόναν την παλάμη»

(Π 15, στ. 4)

«Και μεις, που κάμαμε πετσί την караβίσια βρόμα»

(T 12, στ. 23)

«Σε πιάνει – μην το πεις αλλού – σα γάτα η λαμαρίνα  
και σε σαστίζει ζαφνικό προβέτζο του καιρού.»

«Το ντύμα πάρε του φιδιού και δος μου ένα μαντίλι.»

(T 17, στ. 11 – 13)

«Μ' ένα φτερό ζορκίζει ο Γκόμπυ τη μαλάρια»

[...]

«- Μ' ένα ζυστρί καθάρισέ με απ' τη μοράβια.»

(T 19, στ. 7 και T 20, στ. 22)

Μια τρίτη πλευρά του ταξιδιού για τον Καββαδία είναι η φυγή, η συνεχής αναχώρηση. Ακόμα και ο ίδιος, όταν γυρνούσε σπίτι του για κάποιες μέρες, σκεφτόταν το επόμενο μάρκο του. Η φυγή για εκείνον ισοδυναμούσε με ελευθερία, γι' αυτό τον λόγο δεν ήθελε κανενός είδους δέσμευση παρά μόνο με τη θάλασσα.

Η αναχώρηση στο έργο του φαίνεται να έχει διττή σημασία. Από τη μια είναι ο χωρισμός, η διακοπή δηλαδή του ανθρώπινου δεσμού με τη μάνα, την αδερφή, τη γυναίκα. Αυτός ο χωρισμός φαίνεται στο ποίημα *Yara Yara*, όπου το ταξίδι δεν τελειώνει ποτέ, άρα και ο χωρισμός είναι αναπόφευκτος:

«Σκοτώνει, πες μου, ο χωρισμός; - Ματώνει, δε σκοτώνει

Ποιος είπε φούντο; Ψέματα. Δε φτάσαμε ποτές.»

(T 18, στ. 31 – 32)

Αντίστοιχα, η διακοπή του δεσμού με τη μάνα φαίνεται και στο ποίημα *Οι εφτά νάνοι στο S/S Cyrenia*:

«Μα είναι κάτι πιο βαθύ που με λερώνει.

- Για μου, πού πας; - Μάνα θα πάω με τα καράβια.»

(T 20, στ. 23 – 24)

Από την άλλη είναι η προδοσία, είτε της στεριάς, όπως φαίνεται στα ποιήματα *Εσμεράλδα* και *Θαλασσία πανίς* είτε της θάλασσας, που για τον Καββαδία είναι χειρότερη. Συγκεκριμένα, η προδοσία της στεριάς φαίνεται στους στίχους:

«Γράφει η προπέλα φεύγοντας ξοπίσω: 'Σε προδίνω',

κι ο γρύλος το ζανασφυράει στριγγά του τιμονιού.

Μη φεύγεις. Πες μου, το 'πνιζες μια νύχτα στο Λονδίνο

ή στα βρωμιάρικα νερά κάποιου άλλου λιμανιού;»

(Π 22, στ. 13 – 16)

Αντίστοιχα στο ποίημα *Θαλασσία πανίς*:

«Γουίλλιαμ! ... Γέλα στο βυθό φλεγματικά,

αφού πια τίποτα δε μέλλει να προδώσεις.»

(Π 26, στ. 25 – 26)



Η προδοσία της θάλασσας όχι μόνο είναι η χειρότερη μορφή προδοσίας για τον ποιητή, αλλά είναι και αυτό που τον βασάνιζε όλα τα χρόνια της ζωής του. Είναι χαρακτηριστικοί οι στίχοι του ποιήματος *Πικρία*:

*«Ό,τι αγαπούσα αρνήθηκα για το πικρό σου αχείλι:  
Τον τρόμο που δοκίμαζα πηδώντας το κατάρτι,  
Το μούσουλα, τη βάρδια μου και την πορεία στο χάρτη,  
Για ένα δυσεύρετο μικρό θαλασσινό κοχύλι.»*

(T 36, στ. 9 – 12)

Για να τελειώσει παρακάτω με πιο σκληρό τρόπο:

*«Κατακαημένη, η θάλασσα μισάει την προδοσία.»*

(T 37, στ. 24)

Στο ποίημα *Θεσσαλονίκη II* φαίνεται η ίδια η αποστροφή του Καββαδία στους ναυτικούς που πρόδωσαν τη θάλασσα:

*«Σιχαίνομαι το ναυτικό που εμάζεψε λεφτά.  
Εμούτζωσε τη θάλασσα και τηνε κατουράει.»*

(T 27,στ. 19 - 20)

Σε διάφορους στίχους των ποιημάτων του Καββαδία υπονοείται και μια μορφή νοσταλγίας, η οποία κατά τη διάρκεια του ταξιδιού εκφράζεται με διάφορους τρόπους, ενώ είναι φορές που συνδέεται με τη μνήμη και την επιθυμία της στεριάς.

Στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* ο ναυτικός νοσταλγεί τα παιδικά του χρόνια σε μια εκ βαθέων εξομολόγηση:

*«Θεέ μου! έχω μιαν άκακη, μια παιδική καρδιά»*

(M 14, στ. 15)

Η ίδια νοσταλγία υπάρχει και στο ποίημα *Μουσώνας* στον παρακάτω στίχο:

*«Τι θα 'δινα – “Πάψε, Σεβάχ” – για να 'μouνα παιδί!»*

(T 12, στ. 20)

Ανάλογη είναι και η νοσταλγία στο ποίημα *Yara Yara*, όπου εδώ εκφράζεται ως επιθυμία επιστροφής στην παιδική κατάσταση:

*«Μια βάρκα θέλω, ποταμέ, να ρίζω από χαρτόνι,  
όπως αυτές που παίζουνε στις όχθες μαθητές.»*

(T 18, στ. 29 – 30)

Στο συγκεκριμένο ποίημα εκφράζεται και η επιθυμία της στεριάς από τον ναυτικό, αφού ο ίδιος δεν είναι ικανός να συνηθίσει τη θάλασσα, ενώ το «μαντίλι» στον στίχο 13 είναι «σύμβολο του στεριανού καημού»<sup>73</sup>.

*«Κούκο φορούσες κάτασπρο μικρός και κολαρίνα.  
Ναυτάκι του γλυκού νερού.»*

(Τ 17, στ. 9 – 10)

Στο ποίημα *Οι εφτά νάνοι στο S/S Cyrenia* παρατηρούμε την ανάμνηση από κάτι στεριανό, καθώς και την, αν και προσωρινή, επιθυμία της στεριάς για τον ποιητή. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα:

*«Θυμίζεις κάμαρες κλειστές, στεριά μυρίζεις.»*  
[...]  
*«Ραμάν αλλήθωρε, τρελέ, που λύνεις μάγια,  
κατάφερε το σταυρωτό του Νότου αστέρι  
σωρός να πέσει, να σκορπίσει στα σπιράγια,  
και πες του κάτω από ένα δέντρο να με φέρει.»*  
[...]  
*«Τα μάτια σου ζούνε μια θάλασσα, θυμάμαι...»*

(Τ 19, στ. 3, 13 – 16 και Τ 20, στ. 27)

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, σε κάποια ποιήματα του Καββαδία η νοσταλγία συνδέεται με τη μνήμη. Αυτό εκφράζεται στο ποίημα *Στεριανή ζάλη*, όπου το πλήρωμα ενός πλοίου που είναι στάσιμο έχει περιέλθει σε βασανιστικές σκέψεις λόγω της ανίας που επικρατεί. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά:

*«Βαρέθηκαν οι ναύτες το τιμόνι,  
το 'να μάτι σου γέρνει και κοιμάται,  
αγρυπνά το δεξί και θυμάται  
το φανό που χτυπά μα δε ζυγώνει.»*

(Π 14, στ. 13 – 16)

Η μνήμη επανέρχεται και στο ποίημα *Θεσσαλονίκη*. Εδώ παρατηρούμε ότι όλο το ποίημα είναι γεμάτο με καταστάσεις και ανθρώπους που ο ήρωας έχασε λόγω του ταξιδιού του. Συγκεκριμένα:

*«Ήτανε κείνη τη νυχτιά που φύσαγε ο Βαρδάρης,*

<sup>73</sup> Βλ. [https://antonispetrides.wordpress.com/2014/06/21/kavvadias\\_yara-yara/](https://antonispetrides.wordpress.com/2014/06/21/kavvadias_yara-yara/) (Προσπελάστηκε 16/05/2023)

*το κύμα η πλώρη εκέρδιζεν οργιά με την οργιά.  
Σ' έστειλε ο πρώτος τα νερά να πας για να γραδάρεις,  
μα εσύ θυμάσαι τη Σμαρώ και την Καλαμαριά.*

*Ξέχασες κείνο το σκοπό που λέγανε οι Χιλιάνοι  
- Αγιε Νικόλα φύλαγε κι Αγιά Θαλασσινή. – »*

[...]

*«Θυμήσου κείνο το στενό κινέζικο παζάρι  
και το κορίτσι που 'κλαιγε πνιχτά μες στα ρικσά.»*

[...]

*«Πριν δέκα χρόνια μεθυσμένη μου 'πες 'σ' αγαπώ'.'»*

(Π 29, στ. 1 – 6 και Π 30, στ. 19 – 20, 22)

Τέλος, υπάρχουν και ποιήματα όπου η μνήμη συνδέεται με την ιδιαίτερη πατρίδα των ηρώων. Συγκεκριμένα, στο ποίημα *Ο πιλότος Νάγκελ* η νοσταλγία βαραίνει ψυχολογικά τον ήρωα του ποιήματος, κάτι που τον οδηγεί τελικά στον θάνατο, αφού ξενιτεμένος πλέον σε μια ξένη χώρα σκέφτεται την πατρίδα του, τη Νορβηγία. Παραθέτουμε το σχετικό απόσπασμα:

*«Ο Νάγκελ Χάρμπορ, πλοίαρχος σε φορτηγά καράβια,  
αφού τον κόσμο γύρισεν ολόκληρο, μια μέρα  
κουράστηκε κι απόμεινε πιλότος στο Κολόμπο.  
Μα πάντα συλλογίζονταν τη μακρινή του χώρα  
και τα νησιά που 'ναι γεμάτα θρύλους, τα Λοφούτεν.»*

(Μ 23, στ. 9 – 13)

Στο ποίημα *Θεσσαλονίκη II* υπάρχει αναφορά στην πατρίδα του ίδιου του ποιητή, την Κεφαλονιά. Έτσι, ο Καββαδίας κάθε φορά που περνά έξω από την Ιθάκη ανακαλεί στη μνήμη του όσα έχει ξεχάσει στα πολύμηνα ταξίδια του.

*«Και τι δεν έχω υποσχεθεί και τι δεν έχω τάξει,  
μα τα σαράντα κύματα μου φταίνε και ξεχνώ  
- της Άγρας τα μακριά σαριά, του Σάντουν το μετάξι –  
και τα θυμάμαι μόλις δω αναθρώσκοντα καπνό.»*

(Τ 26, στ. 9 – 12)

### 3. Η θάλασσα ως Θάνατος

Διατρέχοντας κανείς το ποιητικό έργο του Καββαδία καταλαβαίνει αμέσως το μεγάλο πάθος του ποιητή για τη θάλασσα. Αυτή η θάλασσα που σφύζει από ζωή με τα λογής πλάσματα που φιλοξενεί, αλλά και αυτή που υποδέχεται και κρύβει τον θάνατο με τα αλλεπάλληλα ναυάγια και τους πνιγμένους στον βυθό της. Αυτή η θάλασσα που θέλγει τον ποιητή επιθυμώντας να την εξερευνήσει, αλλά και αυτή που αποτελεί τον ποθητό τόπο θανάτου του. Θάλασσα και θάνατος στο έργο του Καββαδία συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους.

Στα περισσότερα μελοποιημένα του ποιήματα είτε υπάρχει ξεκάθαρα είτε εντέχνως κρύβεται ο θάνατος. Ούτως ή άλλως ο θάνατος ήταν κάτι που δεν ενδιέφερε τον ποιητή, όπως είχε δηλώσει και ο ίδιος στον Μήτσο Κασόλα<sup>74</sup>. Αυτό που τον απασχολούσε και κυριαρχεί σε όλο το έργο του είναι ο τρόπος που αυτός θα συντελούνταν. Για τον λόγο αυτόν υπάρχουν ποιήματα που αναφέρονται σε αυτοκτονίες, πνιγμούς, φόνους, θανάτους από ασθένειες ή γενικά για την επιθυμία του θαλάσσιου τάφου.

Το ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* είναι το δεύτερο ποίημα της ποιητικής συλλογής *Μαραμπού* και ουσιαστικά το πρώτο που μας εισάγει στην έννοια του θανάτου και μάλιστα με αρνητική χροιά, αυτή του φόνου και της αυτοκτονίας, για την οποία θα γίνει αναφορά παρακάτω. Συγκεκριμένα:

*«Συχώρεσέ με... Κάποτες οπού 'χα πει πολύ  
και δεν εκαταλάβαινα το τι έκανα, στο Αλγέρι,  
για μιας μικρήν Αράπισσα, που εχόρευε γυμνή,  
επέταξα κατάστηθα σε κάποιον το μαχαίρι.»*

(M 15, στ. 17 – 20)

Το ποίημα *Ένα μαχαίρι* μέσω έντονων περιγραφικών στοιχείων μας εξηγεί την ιστορία του ομότιτλου μαχαιριού. Το εν λόγω μαχαίρι, ήδη από την πρώτη στροφή, μας αναφέρει ότι αγοράστηκε στο Αλγέρι (βλ. παρακάτω).

*«Απάνω μου έχω πάντοτε στη ζώνη μου σφιγμένο  
ένα μικρό αφρικάνικον ατσάλινο μαχαίρι  
- όπως αυτά που συνηθούν και παίζουν οι Αραπάδες –  
που από ένα γέρον έμπορο τ' αγόρασα στ' Αλγέρι.»*

(M 18, στ. 1 - 4)

<sup>74</sup> Κασόλας, Μ. (2009α). *Νίκος Καββαδίας. Γυναίκα-Θάλασσα-Ζωή. Αφηγήσεις στο μαγνητόφωνο* (σελ.81). Αθήνα.

Στη συνέχεια του ποιήματος και μάλιστα στις τρεις από τις έξι συνολικής έκτασης στροφές μας αναλύει τις αλλόκοτες ιστορίες φόνων που το περιβάλλουν, συζυγοκτονία, αδερφοκτονία, έγκλημα πάθους. Συγκεκριμένα:

*«Ετούτο το μαχαίρι, εδώ, που θέλεις ν' αγοράσεις  
με ιστορίες αλλόκοτες ο θρύλος το 'χει ζώσει,  
κι όλοι το ξέρουν, πως αυτοί που κάποια φορά το 'χαν,  
καθένας κάποιον άνθρωπο δικό του έχει σκοτώσει.»*

*«Ο Δον Μπαζίλιο σκότωσε μ' αυτό τη Δόνα Τζούλια,  
την όμορφη γυναίκα του, γιατί τον απατούσε.  
Ο Κόντε Αντόνιο, μια βραδιά, το δύστυχο αδερφό του  
με το μαχαίρι τούτο εδώ κρυφά δολοφονούσε.»*

*«Ένας Αράπης τη μικρή ερωμένη του από ζήλεια  
και κάποιος ναύτης Ιταλός ένα Γραικό λοστρόμο.»*

(M 18, στ. 9 – 16 και M 19, στ. 17 – 18)

Στα ποιήματα του Καββαδία το Αλγέρι συνήθως συνδέεται με φονικά όπλα (π.χ. μαχαίρι) ή με αυτοκτονίες.<sup>75</sup> Επανερχόμενοι στο ποίημα Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου ο δόκιμος αναλογίζεται τι έκανε στη ζωή του και απολογείται για τις αμαρτίες του λίγο πριν αυτοκτονήσει.

*«Κύριε... ετούτο το κορμί το τόσο αμαρτωλό  
σε λίγο στις υδάτινες ειρκτές νεκρό θα πέσει...»*

(M 15, στ. 29 – 30)

Αυτοκτονίες άλλων ηρώων έχουμε σε διάφορα ποιήματα. Στο ποίημα *William George Allum* ο θερμαστής και ήρωας του ποιήματος στην προσπάθειά του να σβήσει από την καρδιά του το στίγμα (σ.σ. τατουάζ) μιας γυναίκας που τον παράτησε για κάποιον άλλον, τελικά αυτοκτονεί.

*«Κάποια βραδιά ως περνούσαμε από το Bay of Bisky,  
μ' ένα μικρό τον βρήκανε στα στήθια του σπαθί.  
Ο πλοίαρχος είπε: “Θέλησε το στίγμα του να σβήσει”*

<sup>75</sup> Saunier, G. (2004). «Ετούτο το κορμί το τόσο αμαρτωλό...» Έρευνα στον μυθικό κόσμο του Νίκου Καββαδία (σελ. 23). Αθήνα.

*και διάταξε στη θάλασσα την κρύα να κηδευτεί.»*

(Μ 46, στ. 25 – 28)

Το ποίημα *Εσμεράλδα* μυρίζει θάνατο σε διάφορα σημεία<sup>76</sup>, ενώ εμφανίζεται ο ποιητής να καλεί τη γυναίκα να κρεμαστεί μιας και δεν έχει να περιμένει τίποτα από τη ζωή.

*«Ο παπαγάλος σου ‘στειλε στερνή φορά το ‘γεια σου’  
κι απάντησε απ’ το στόκολο σπασμένα ο θερμαστής,  
πέτα στο κύμα τον παλιό που εσκούριασε σουγιά σου  
κι άντε στον πρωραίον ιστό να κρεμαστείς.»*

(Π 21, στ. 9 – 12)

Το ποίημα *Σταυρός του Νότου* μας μιλάει για την αυτοκτονία του ήρωα από την πρώτη κιόλας στροφή.

*«Εβραζε το κύμα του γαρμπή.  
Ήμαστε σκυφοί κ’ οι δυο στο χάρτη·  
γύρισες και μου ‘ πες πως το Μάρτη  
σ’ άλλους παραλλήλους θα ‘χεις μπει.»*

(Π 31, στ. 1 – 4)

Στην 6<sup>η</sup> στροφή περιγράφεται η στιγμή της αυτοκτονίας, ο τρόπος, ο τόπος και ο χρόνος της. Χρησιμοποιείται εκ νέου το μαχαίρι ως το φονικό όπλο. Συγκεκριμένα:

*«Σ’ ένα μαγαζί στο Nossi Be  
πήρες το μαχαίρι, δυο σελίνια,  
μέρα μεσημέρι απά στη λίνια  
ζάστραψε σα φάρου αναλαμπή.»*

(Π 32, στ. 21 – 24)

Για να ολοκληρωθεί παρακάτω με την ψυχική και σωματική ανακούφιση του ήρωα. Ο επερχόμενος θάνατος, δηλαδή, φαίνεται εδώ σα να λυτρώνει τον ναυτικό από όσα έχει περάσει (χαμένη αγάπη, ίσως και προδοσία, αρρώστιες).

---

<sup>76</sup> Ενδεικτικά αναφέρουμε:

*«Απά στο γλυκοχάραμα σε φίλησε ο πνιγμένος  
κι όταν ξυπνήσεις με διπλή καμπάνα θα πνιγείς.»*

και αλλού:

*«Ξυπνάν οι ναύτες του βυθού ρισάλτο να βαρέσουν  
κι απέ να σου χτενίσουνε για πάντα τα μαλλιά.»*

(Π 21, στ. 5 – 6 και Π 22, στ. 17 – 18)

«Κάτου στις αχτές της Αφρικής  
 πάνε χρόνια τώρα που κοιμάσαι.  
 Τα φανάρια πια δεν τα θυμάσαι  
 και τ' ωραίο γλυκό της Κυριακής.»

(Π 32, στ. 25 – 26)

Στο κομμάτι της αυτοκτονίας όμως, εντοπίζουμε σε κάποια ποιήματα τον φόβο αυτοχειρίας του ίδιου του Καββαδία. Συγκεκριμένα στο ποίημα *Ένα μαχαίρι* ο ποιητής εκφράζει αυτόν τον φόβο του, μιας και η αγορά του εν λόγω μαχαριού δεν ήταν αναγκαία για τον ίδιο, αλλά έγινε από ιδιοτροπία.

«Ένα στιλέτο έχω μικρό στη ζώνη μου σφιγμένο,  
 που ιδιοτροπία μ' έκαμε και το 'καμα δικό μου·  
 κι αφού κανένα δε μισώ στον κόσμο να σκοτώσω,  
 φοβάμαι μη καμιά φορά το στρέψω στον εαυτό μου...»

(M 19, στ. 25 – 28)

Ανάλογο σκηνικό υπάρχει και στο ποίημα *Mal du départ*, όπου ο ίδιος ο εαυτός του ποιητή αναγορεύεται στον αυστηρότερο κριτή του, μιας και ο εκείνος δέιλιασε να πραγματοποιήσει το όνειρό του.

«Μα ο εαυτός μου μια βραδιάν εμπρός μου θα υψωθεί  
 και λόγο, ως ένας δικαστής στυγνός, θα μου ζητήσει,  
 κι αυτό το ανάξιο χέρι μου που τρέμει θα οπλιστεί,  
 θα σημαδέψει κι άφοβα το φταίστη θα χτυπήσει.»

(M 41, στ. 13 – 16)

Στην ποιητική συλλογή *Μαραμπού* υπάρχουν δύο ποιήματα όπου οι ήρωές τους, ένας ναύτης και μια κοπέλα αντίστοιχα, πεθαίνουν από κάποια ασθένεια. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα από τα ποιήματα *A bord de l' "Aspasia"* και *Γράμμα ενός αρρώστου*.

«Ταξίδευες κυνηγημένη από τη μοίρα σου  
 για την κατάλευκη μα πένθιμη Ελβετία,  
 πάντα στο deck, σε μια σαιζ-λογκ πεσμένη, κάτωχρη  
 απ' τη γνωστή και θλιβερότατη αιτία.»

[...]

«Σ' ό,τι σου λέγαν πικρογέλαγες, γιατί ένιωθες  
 πως για τη χώρα του θανάτου οδοιπορούσες.»

[...]

«Πώς μοιάζει τ' άρρωστο κορμί μου, καθώς καίγεται,  
με την κορφή τη φλεγόμενη του ηφαιστείου!»

(M 34, στ. 1 – 4, 7 – 8, 11 – 12)

Στο εν λόγω ποίημα που ακολουθεί (*Γράμμα ενός αρρώστου*), μάλιστα, είναι τόσο έντονη η εικονοποιητική διάσταση που δίνει ο Καββαδίας στον θάνατο-Χάρο που σου δίνει την αίσθηση ότι τον ακούς και τον βλέπεις.

«Μάθε, ο γιατρός πως είπε στη μητέρα μου  
ότι σε λίγες μέρες θα πεθάνω...»

[...]

«Αλήθεια! Ο Χάρος ήθελα να 'ρχότανε  
σαν ένας καπετάνιος να με πάρει  
χτυτώντας τις βαριές πέτσινες μπότες του  
κι ένα μακρύ τσιμπούκι να φουμάρει.»

(M 39, στ. 3 – 4 και M 40, στ. 29 – 32)

Σε αντίθεση με το Αλγέρι, ο Ινδικός Ωκεανός, οι μακρινές Ινδίες και οι τροπικοί συνδέονται με τον επιθυμητό θαλάσσιο τάφο του Καββαδία. Το ηδονικό πνίξιμο στη θάλασσα είναι για τον ποιητή το αποτέλεσμα του ταξιδιού. Όλα ξεκινούν και ιδανικά τελειώνουν στη θάλασσα. Αιώνιος πόθος του ποιητή να ταφεί κι εκείνος στη θάλασσα και να ενωθεί παντοτινά με τον μεγάλο του έρωτα. Μια επιθυμία που τελικά δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει, αφού τον πρόλαβε ο στεριανός θάνατος.

Όσον αφορά αυτή την επιθυμία, του υγρού τάφου, υπάρχουν μια σειρά ποιήματα που το καθένα δίνει με τον δικό του τρόπο τη συγκεκριμένη θεματολογία. Το ποίημα *Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ* αποτελεί ένα ιδιαίτερο ποίημα, καθώς είναι η απάντηση του ίδιου του Καββαδία στον συνάδελφό του ποιητή, εξού και η προσωπική αφιέρωση στον τίτλο του.<sup>77</sup> Εδώ ο Καββαδίας προτείνει ένα κοινό ταξίδι στον Καίσαρα Εμμανουήλ που ξεπερνά

<sup>77</sup> Είναι το μόνο προσωποποιημένο ποίημα του Καββαδία, το οποίο έμελλε να είναι η αφορμή γνωριμίας του με τον ποιητή Καίσαρ Εμμανουήλ και τον οποίο εκτιμούσε ιδιαίτερα. Αποτέλεσμα αυτής της γνωριμίας ήταν η έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του Καββαδία, *Μαραμπού*, «από το λογοτεχνικό περιοδικό *Κύκλος*, στου οποίου το περιβάλλον ανήκε ο Καίσαρ Εμμανουήλ». (Γελασάκης, 2019: 136) Εξού και το εισαγωγικό σημείωμα του δεύτερου στην α' έκδοση του *Μαραμπού*.



τα στεριανά στεγανά και την ανία της καθημερινότητας και εν τέλει οδηγεί σε καλύτερο θάνατο.

*«Καίσαρ, από ένα θάνατο σε κάμαρα,  
κι από ένα χωματένιο πεζό μνήμα,  
δε θα 'ναι ποιητικότερο και πι' όμορφο,  
ο διάφεγγος βυθός και τ' άγριο κύμα;»*

(M 22, στ. 45 – 48)

Σε αντίθεση με το παραπάνω ποίημα όπου ο Καββαδίας προτείνει σε κάποιον άλλον τον ιδανικό θάνατο, στο ποίημα *Mal du départ* έχουμε εξ ολοκλήρου τη δική του επιθυμία. Ήδη από την πρώτη στροφή ο ποιητής μας μιλάει για τον μεγάλο του φόβο να πεθάνει στη στεριά:

*«και θα πεθάνω μια βραδιά, σαν όλες τις βραδιές,  
χωρίς να σχίσω τη θολή γραμμή των οριζόντων.»*

(M 41, στ. 3 – 4)

Ο φόβος του αυτός φαίνεται στο τέλος του ποιήματος πως γίνεται πραγματικότητα:

*«Κι εγώ, που τόσο επόθησα μια μέρα να ταφώ  
σε κάποια θάλασσα βαθιά στις μακρινές Ινδίες,  
θα 'χω ένα θάνατο κοινό και θλιβερό πολύ  
και μια κηδεία σαν των πολλών ανθρώπων τις κηδείες.»*

(M 42, στ. 17 – 20)

Ο θάνατος στη θάλασσα επαναλαμβάνεται και σε άλλα μελοποιημένα ποιήματα. Ο νορβηγός πιλότος στο ομότιτλο ποίημα *Ο πιλότος Νάγκελ* πεθαίνει νοσταλγώντας την πατρίδα του:

*«Όμως μια μέρα επέθανε στην πιλοτίνα μέσα  
ζάφνου σαν ξεπροβόδισεν το Steamer tank ‘Fjord Folden’’  
όπου έφευγε κανπνίζοντας για τα νησιά Λοφούτεν...»*

(M 23, στ.14 – 16)

Το ίδιο και ο ναυτικός στο ποίημα *Λύχνος του Αλαδδίνου* που πεθαίνει εν ώρα καθήκοντος, μακριά από τα αγαπημένα του πρόσωπα.

*«Για το άστρο της Ανατολής κινήσαμε μικροί.  
Πουλί, πουλάκι στεριανό, θάλασσα δε σου πρέπει!  
Και σε που σε φυτέψαμε, παιδί, στο Κονακρί,  
με γράμμα συμβουλευτικό της μάνας σου στην τσέπη.»*

(Π 35, στ. 11 – 12)

Στο τελευταίο ποίημα της τρίτης ποιητικής συλλογής *Πικρία* ο θάνατος είναι του Καββαδία. Ποίημα με ξεκάθαρα βιωματικό χαρακτήρα. Η ζωή του ναυτικού πάντα διχασμένη ανάμεσα στον στεριανό έρωτα «για το κορμί σου που έδιωχνε τον φόβο του θανάτου» (στ. 8)<sup>78</sup> και τη θάλασσα. Ο θάνατος, επιστέγασμα μιας ζωής, είναι μοιραίος, μιας που καταλήγει στην αγκαλιά της θάλασσας, αλλά και πικρός για τους δεσμούς που αφήνει πίσω.

*«Γέρο, σου πρέπει μοναχά το σίδερο στα πόδια,  
δύο μέτρα καραβόπανο, και αριστερά τιμόνι.  
Μια μέδουσα σε αντίκρισε γαλάζια και σιμώνει  
κι ένας βυθός που βόσκουνε σαλάχια και χταπόδια.»*

(Τ 37, στ. 29 – 32)

Ο Καββαδίας φημίζεται για τα σύμβολα που χρησιμοποιεί σε όλο του το έργο, πεζό και ποιητικό. Άλλοτε χρησιμοποιεί ζώα όπως τον παπαγάλο, τη γάτα ή την μαϊμού, άλλοτε διάφορα τοπωνύμια, άλλοτε τη γυναίκα ή τη γοργόνα, άλλοτε τον ναύτη και τη θάλασσα. Με κάθε σύμβολο δίνει και διαφορετικό νόημα τόσο στους στίχους του όσο και συνολικότερα στο έργο του.

Στη θεματολογία του θανάτου και στο πώς αυτός συνδέεται με τη αιώνια αγάπη του, τη θάλασσα, χρησιμοποιεί ως σύμβολο τον καρχαρία και το σκυλόψαρο. Για μια ακόμη φορά εκπλήσσει τον αναγνώστη με την πολύ εύστοχη χρήση αυτού του ζώου ως συμβόλου.

Ο καρχαρίας, ένα ζώο με πολύ έντονες αισθήσεις και κοφτερά δόντια, θεωρείται ως ένας τρομακτικός θηρευτής και από τα πιο μυστηριώδη πλάσματα της θάλασσας. Σε πολλούς στεριανούς προκαλεί φόβο ακόμα και στην ιδέα να συναντηθούν μαζί του. Οι ναυτικοί όμως, άρα και ο Καββαδίας, συνηθισμένοι στις δυσκολίες της ναυτικής ζωής είναι εξοικειωμένοι με τα στοιχεία της θάλασσας. Με αυτά ζουν και συνυπάρχουν, επομένως, θεωρούν ως φυσική τους κατάληξη τα σαγόνια του καρχαρία.

Στο έργο του Καββαδία, και συγκεκριμένα στο ποίημα *Καραντί* ο καρχαρίας ταυτίζεται με το καράβι. Δίνει την εντύπωση ότι ταξιδεύει μαζί του σα να είναι αυτός ο καπετάνιος. Παρατίθεται το σχετικό απόσπασμα:

*«Από νωρίς, δεξιά στη μάσκα την πλωριά,  
κοιμήθηκεν ο καρχαρίας που πιλοτάρει.»*

<sup>78</sup> Καββαδίας, Ν. (2019). *Τραβέρσο* (σελ. 36). Αθήνα.

(Π 23, στ. 11 – 12)

Αντίστοιχο είναι και το ποίημα *Στεριανή ζάλη*. Εδώ υπάρχει αναφορά σε ένα άλλο ζώο συγγενικό του καρχαρία που, και αυτό, συμβολίζει τον θάνατο. Ο ναυτικός στο εν λόγω ποίημα μετά από μια κατάσταση απραξίας ξεκινά το ταξίδι του με μοιραίο προορισμό το σκυλόψαρο. Συγκεκριμένα:

*«Ανοιχτά κάπου εννιά χιλιάδες μίλια  
το σκυλόψαρο προσμένει και βαριέται.»*

(Π 14, στ. 19 – 20)

Όπως και παραπάνω, ο θάνατος αναφέρεται μετωνυμικά και ως σκύλος θαλασσινός. Στο ποίημα *Θαλασσία πανίς* περιγράφονται σκηνές ενός ναυαγίου. Ο θαλασσινός σκύλος περιφέρεται γύρω από τα νεκρά σώματα των ναυτικών διασκεδάζοντας με το θέαμα, ενώ ο ήρωας του ποιήματος έχοντας προδώσει ό,τι άφησε στη στεριά, όπως αναφέρθηκε και στην υποενότητα «2. *Η Θάλασσα ως Ταξίδι*», καταλήγει κι εκείνος στον βυθό. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα:

*«Παίζει, τερπνό, παράξενο παιγνίδι με τις σάρκες  
καθώς διαβαίνει ο σκύλος ο θαλασσινός.»*

[...]

*«Γουίλλιαμ!... Γέλα στο βυθό φλεγματικά,  
αφού πια τίποτα δε μέλλει να προδώσεις.»*

(Π 26, στ. 19 – 20 και 25 – 26)

Στο τελευταίο ποίημα αυτής της υποενότητας, *Fata Morgana*, η 13<sup>η</sup> και τελευταία στροφή περιγράφει τη στιγμή που ο ναυτικός συνειδητοποιεί το τέλος του και αποχαιρετά τις μικρές απολαύσεις της στεριάς με μια αυταπάτη ότι ίσως μπορέσει στην «κόλαση» να συνεχίσει την προτέρα ζωή του. Ακολουθεί το σχετικό απόσπασμα:

*«Ο άνεμος κλαίει. Σκυλί στα λυσσιακά του.  
Γεια χαρά, στεριά, κι αντίο, μαστέλο.  
Γλίστρησε η ψυχή μας από κάτω,  
έχει και στην κόλαση μπορντέλο.»*

(Τ 30, στ. 49 – 52)

#### 4. Η θάλασσα ως Όνειρο – Αδύνατο – Ανεκπλήρωτο

Η ποίηση του Νίκου Καββαδία μας διαφυλάσσει το όνειρο, όπως αναφέραμε και εισηγητικά στην εν λόγω ενότητα. Το όνειρο αυτό μπορεί να μένει ανεκπλήρωτο ή να εκπληρώνεται με οποιονδήποτε τρόπο. Σε κάθε περίπτωση πάντως χωρίς όνειρο δεν υπάρχει ζωή.

Ο ήρωας του ποιήματος *Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί* ήξερε να αφηγείται διάφορες ιστορίες. Ονειρευόταν κι αυτός αλλά με έναν παράδοξο τρόπο, υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών, παρά τις παραινέσεις του ποιητή ότι βλάπτει τον εαυτό του. Σε αυτή την κατάσταση, λοιπόν, ο θερμαστής βλέπει περίεργα όνειρα με άλογα που καλπάζουν στη θάλασσα και γοργόνες που πετούν. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα:

*«Μου 'λεγε πως καπνίζουνε στο Αλγέρι το χασίς  
και στο Άντεν πώς, χορεύοντας, πίνουν την άσπρη σκόνη,  
κι έπειτα πώς φωνάζουνε και πώς μονολογούν,  
όταν η ζάλη μ' όνειρα περίεργα τους κυκλώνει.»*

*«Μου 'λεγε ακόμα ότ' είδ' αυτός, μια νύχτα που 'χε πιει,  
πως πάνω σ' άτι εκάλπαζε, στην πλάτη της θαλάσσης,  
και πίσωθέ του ετρέχανε γοργόνες με φτερά.  
- Σαν πάμε στο Άντεν, μου 'λεγε, και συ θα δοκιμάσεις.»*

(M 28, στ. 5 – 12)

Οι ήρωες του Καββαδία σε μια σειρά ποιήματα αφήνουν τα όνειρά τους απραγματοποίητα είτε με δική τους υπαιτιότητα είτε όχι. Στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* ο δόκιμος καπετάνιος δε θα καταφέρει να εκπληρώσει το όνειρό του, καθώς θα αυτοκτονήσει αναλογιζόμενος τι έκανε στη ζωή του. Συγκεκριμένα:

*«Μα τέσσερα όμως σκέφτομαι γαλόνια εγώ χρυσά  
κι ένα θλιμμένο δόκιμο, που δε θα τα φορέσει...»*

(M 15, τστ. 31 – 32)

Από την άλλη μεριά, ο ήρωας του ποιήματος *Γράμμα ενός αρρώστου* είναι ένας νέος ναυτικός που, ενώ πλησιάζει η στιγμή που θα πεθάνει, γράφει γράμμα σε έναν φίλο του για να αποχαιρετήσει αυτόν και τα αγαπημένα του πρόσωπα. Στο ποίημα μας περιγράφει το όνειρό του για ατελείωτα ταξίδια:

*«Θυμάσαι, που ταξίδια ονειρευόμουνα  
κι είχα ένα διαβήτη κι ένα χάρτη*

*και πάντα για να φύγω ετοιμαζόμουν  
κι όλο η μητέρα μου 'λεγε: Το Μάρτη...»*

(M 40, στ. 17 – 20)

για να φτάσει στο τέλος του ποιήματος, που αφού περιγράψει πώς φαντάζεται τον χάρο, να μας αναφέρει το ύστατο ταξίδι της ζωής του με το παράπονο ζωγραφισμένο στο τζάμι. Παρατίθεται σχετικά:

*«Τώρα στο τζάμι ένα καράβι εσκάρωσα  
κι ένα του Μαγκρ στιχάκι έχω σκαλίσει:  
“Τι θλίψη στα ταξίδια κρύβεται άπειρη!”  
Κι εγώ για ένα ταξίδι έχω κινήσει.»*

(M 40, στ. 21 – 24)

Αντίθετα στο ποίημα *Στεριανή ζάλη* το καράβι προσαραγμένο στο λιμάνι του Λονδίνου, πιθανόν λόγω καιρού, δημιουργεί στους ναύτες διχασμένα συναισθήματα. Από τη μια τόσο κοντά στη θάλασσα, ώστε να υπόσχεται ταξίδια μακρινά, από την άλλη δίπλα στη στεριά, ώστε να θυμίζει το ανέστιο του πληρώματος.

Ο λοστρόμος του ποιήματος, βυθισμένος σε μια κατάσταση ανίας, ονειρεύεται εξωτικά και περιπετειώδη ταξίδια, τα οποία όμως λόγω της στασιμότητας του караβιού δεν επιτελούνται. Το άπιαστο όνειρο υποκαθίσταται από ένα παιδικό παιχνίδι, μια караβέλα. Ακολουθεί το σχετικό απόσπασμα:

*«Ο λοστρόμος κρατά μια караβέλα,  
μισή μποτίλια τζιν και δυο μιγάδες»*

(Π 13, στ. 1 – 2)

Τα ποιήματα *Mal du départ* και *Πικρία* περιγράφουν από ένα απραγματοποίητο όνειρο του ίδιου του Καββαδία. Το πρώτο ποίημα, που αρχικά είχε τίτλο *Πόνος της φυγής*, εκφράζει τη βαθιά επιθυμία του ποιητή να γνωρίσει τη θάλασσα και να ταξιδέψει σε μακρινούς προορισμούς απαλλαγμένος από τη ρουτίνα της καθημερινότητάς του.

*«Θα μείνω πάντα ιδανικός κι ανάξιος εραστής  
των μακρυσμένων ταξιδιών και των γαλάζιων πόντων»*

(M 41, στ. 1 – 2)

Χαρακτηρίζει τον εαυτό του ως «ιδανικός», μιας και είναι από τους λίγους ανθρώπους που αγάπησε τη θάλασσα τόσο πολύ, αλλά ταυτόχρονα και «ανάξιο», αφού δεν είχε το απαραίτητο ψυχικό σθένος να παρακάμψει τα εμπόδια, της μάνας του κυρίως, και να πραγματοποιήσει το όνειρό του. Έτσι, παραμένει σε μια ζωή γεμάτη ανία:

«Για το Μαδράς ,τη Σιγκαπούρ, τ' Αλγέρι και το Σφαζ  
 θ' αναχωρούν σαν πάντοτε περήφανα τα πλοία,  
 κι εγώ, σκυφτός σ' ένα γραφείο με χάρτες ναυτικούς,  
 θα κάνω αθροίσεις σε χοντρά λογιστικά βιβλία.»

(M 41, στ. 5 – 8)

για να φτάσει στο σημείο κάποια στιγμή να τα ξεχάσει:

«Θα πάψω πια για μακρινά ταξίδια να μιλώ  
 οι φίλοι θα νομίζουνε πως τα 'χω πια ξεχάσει»

(M 41, στ. 9 – 10)

Αν κάποιος δε γνώριζε τη ζωή και τη δράση του Καββαδία, διαβάζοντας το ποίημα *Πικρία* θα αντιλαμβανόταν ότι ήταν ο άνθρωπος που ονειρεύτηκε να «σχίσει τη θολή γραμμή των οριζόντων» και τελικά, έκανε πράξη το όνειρό του. Το ποίημα είναι ουσιαστικά ο απολογισμός μιας ολόκληρης ζωής, ενώ το *Mal du départ* η επιτομή του ονείρου. Ο Καββαδίας ήταν ο άνθρωπος που κατέκτησε αυτό που θεωρούσε ο ίδιος αδύνατο με μόνη διαφορά το τελευταίο ταξίδι του στην αγκαλιά της θάλασσας, δηλαδή τον υγρό τάφο. Ο ποιητής πεθαίνει μεν, αλλά με έναν θάνατο στεριανό, όπως είχε προβλέψει στο προηγούμενο ποίημα. Το όνειρό του, λοιπόν, πραγματώνεται εν μέρει με τα ταξίδια. Συγκεκριμένα:

«Παρηγοριά μου ο σάκος μου, σ' Αμερική και Ασία.»

(T 37, στ. 22)

Για την κατάκτηση του αδύνατου στη ζωή είχε γράψει και τον στίχο που ακολουθεί στο ποίημα *Γυναίκα*:

«Χόρευε πάνω στο φτερό του καρχαρία.»

(T 15, στ. 1)

Με αυτόν τον στίχο ο ποιητής προτρέπει τη γυναίκα, ίσως και τον ίδιο του τον εαυτό ή ακόμα και τον οποιονδήποτε από εμάς να πράξει το ακατόρθωτο. Ο Καββαδίας χρησιμοποιεί μεταφορικά αυτό το ανθεκτικό ζώο για να περιγράψει την προσπάθεια του ανθρώπου να κατακτήσει το αδύνατο και μάλιστα χορεύοντας, θέλοντας να μας διδάξει ότι στη ζωή, παρά τις όποιες δυσκολίες παρουσιάζονται, δεν πρέπει να το βάζουμε κάτω, γιατί χωρίς το όνειρο δεν υπάρχει ζωή, έρωτας, ταξίδι, αγώνας.

## 5. Η θάλασσα ως Έρωτας<sup>79</sup>

Όπως αναφέρθηκε και στην υποενότητα 1. *Η θάλασσα ως γυναίκα* της παρούσας εργασίας δεσπόζουσα θέση στο έργο του Καββαδία έχει η γυναίκα και δη η πόρνη. Όπως είχε δηλώσει και ο ίδιος στον Μήτσο Κασόλα (2009α: 124) «τον έρωτα τον φοβόμουνά πάντα, δεν τον πίστευα, γι' αυτό και τον αγόραζα στα λιμάνια». Ο έρωτας ήταν για κείνον στενά συνδεδεμένος με τη στεριά και αν κάποια γυναίκα τον κρατούσε στη στεριά αυτό σήμαινε ότι θα έμενε μακριά από τη θάλασσα, τον μεγαλύτερό του έρωτα.

Τα ποιήματα του Καββαδία είναι ιστορίες ενός ναυτικού που ταξιδεύει από λιμάνι σε λιμάνι. Η σταθερή σχέση, λοιπόν, με μια γυναίκα είναι κάτι το ανέφικτο. Έτσι, καταφεύγει στον πληρωμένο έρωτα, για να μην έχει κανενός είδους δέσμευση με τη στεριά.

Πολλές αναφορές υπάρχουν στο έργο του για τον πληρωμένο έρωτα. Στο ποίημα *Στεριανή ζάλη* ο ποιητής χρησιμοποιεί τοπωνύμια για να εκφράσει έμμεσα τον φευγαλέο έρωτα των ναυτικών με τις γυναίκες των λιμανιών. Συγκεκριμένα:

[...]

*«τη νύχτα μετοικούν οι Συμπληγάδες  
στα μπαρ του λιμανιού και στα μπορντέλα»*

*«Πηχτό πούσι σκεπάζει τα καρνάγια.*

*West End – Thame's Street και διπλός έρωας.*

*Ας φυσάνε στο Πλάτα τα Παμπέρος,*

*ας ρολάρει το κύμα στη Μπισκάγια.»*

(Π 13, στ. 3 – 8)

Εδώ οι συμπληγάδες χρησιμοποιούνται μεταφορικά για να δηλώσουν τον έρωτα του ναυτικού με την πόρνη, ενώ η περιοχή του Λονδίνου που αναφέρεται στον στίχο 6 στέγαζε κάποτε τα ακριβά πορνεία της πόλης. Στον ίδιο στίχο με τη φράση «διπλός έρωας» πιθανόν να αναφέρεται στη γυναικεία και ανδρική πορνεία.<sup>80</sup>

Αναφορά τόσο στη γυναικεία όσο και στην ανδρική πορνεία γίνεται και στο ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* και συγκεκριμένα στους παρακάτω στίχους:

<sup>79</sup> Η υποενότητα αυτή σχετίζεται ως έναν βαθμό με την υποενότητα 1. *Η θάλασσα ως γυναίκα*, για τον λόγο αυτό αποφεύγονται οι αναφορές σε στίχους που έχουν ήδη αναλυθεί σε εκείνη την υποενότητα. Τα αποσπάσματα εδώ σχετίζονται καθαρά με τον έρωτα.

<sup>80</sup> Βλ. [https://antonispetrides.wordpress.com/2014/02/01/kavvadias\\_steriani\\_zali/](https://antonispetrides.wordpress.com/2014/02/01/kavvadias_steriani_zali/) (Προσπελάστηκε 31/08/2023)

«Συχώρεσέ με... Μια βραδιά θολή στο Σάντα Φε,  
καθώς κάποια με κράταγε σφιχτά στην αγκαλιά της»  
[...]  
«κοιμήθηκα μ' έναν μικρό εβραίο στη Σεβίλλια.»

(M 15, στ. 21 – 22, 28)

Ο Καββαδίας πολλές φορές στα ποιήματά του χρησιμοποιεί τη Γοργόνα ως σύμβολο, μιας και συνδυάζει το στεριανό με το θαλασσινό στοιχείο. Άλλοτε εμφανίζεται ως όραμα λόγω παραισθησιογόνων ουσιών, όπως στο ποίημα *Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπούτι*<sup>81</sup>, και άλλοτε ως μια μορφή που δημιουργεί τόσο αισθήματα ερωτικά όσο και μια αίσθηση προδοσίας και εγκατάλειψης, όπως στα ποιήματα *Αρμίδα*, *Καραντί*, *Θαλασσία πανίς*, *Μαρέα*, *Αντινομία*.

Ενδεικτικά, η προδοσία και εγκατάλειψη του ναυτικού από τη Γοργόνα αναφέρεται στα ποιήματα *Καραντί*, *Θαλασσία πανίς* και *Μαρέα*, όπως φαίνεται και στα σχετικά αποσπάσματα που ακολουθούν:

«Έτσι ως κοιμήθηκες για πάντα στα βαθιά  
κατάστιχτη, πελεκημένη από σπαθιά»

(Π 24, στ. 22 – 23)

«Περαστική τώρα η Γοργόνα η τροπική  
σε βλέπει αδιάφορη κι απέ σε φέρνει βόρτα.»

(Π 26, στ. 13 – 14)

«Η ζύλινη που όλοι αγαπήσαμε Γοργόνα,  
καθώς βουτά παίρνει παράξενες ανάσες.  
Προτού κολλήσουμε για πάντα στις Σαργάσες,  
μας πρόδωσε μ' ένα πνιγμένο του Νορόνα.»

(Π 34, στ. 13 – 16)

Η σύναψη ερωτικής σχέσης με τη Γοργόνα συνδέεται με τον ανεκπλήρωτο έρωτα, αφού μια τέτοια ένωση δε θα μπορούσε να έχει μόνιμο χαρακτήρα και να ευοδωθεί. Είναι

<sup>81</sup> Συγκεκριμένα:

«Μου 'λεγ' ακόμα ότ' είδ' αυτός, μια νύχτα που 'χε πει,  
πως πάνω σ' άτι εκάλπαζε, στην πλάτη της θαλάσσης,  
και πίσωθέ του ετρέχανε γοργόνες με φτερά.»

(M 28, στ. 9 – 11)



χαρακτηριστικό το ποίημα *Αντινομία*, όπου ο Καββαδίας περιγράφει αυτόν ακριβώς τον ανέφικτο έρωτα, γι' αυτό και έδωσε τον συγκεκριμένο τίτλο στο ποίημα. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

*«Ο έρωτάς σου μια πληγή και τρεις κραυγές.»*

[...]

*«Όταν θα σμίξεις με το φως που σε βολεί*

*και θα χαθείς μέσα σε διάφανη αμφιλύκη*

*πάνω σε πράσινο πετούμενο χαλί,*

*θα μείνει ο ναύτης να μετρά το άσπρο χαλίκι.»*

(Τ 31, στ. 1, 9 – 12)

Το αποτέλεσμα, τελικά, αυτού του έρωτα δε θα μπορούσε να είναι τίποτα άλλο από τον πόνο και τη μοναξιά του ναυτικού.

Ένα άλλο στοιχείο που υπάρχει στην ποίηση του Καββαδία είναι τα τατουάζ ή αλλιώς στίγματα. Τα τατουάζ, όπως και η σκληρή ζωή στα καράβια, σημάδευαν ανεξίτηλα τους ναυτικούς. Ο ίδιος ο Καββαδίας είχε γεμάτο το σώμα του με τατουάζ, ενώ, σύμφωνα με τον Μιχάλη Γελασάκη, στην τελευταία του συνέντευξη στην Φλέρρυ Κούβελα – Τασσιάκου, είχε δηλώσει σχετικά πως ήθελε *«αυτές οι ζωγραφίες να μη σαπίσουν, να γίνουν αμπαζούρ, να φωτίζουν τα όνειρα των στερημένων...»*.<sup>82</sup>

Σε μια σειρά ποιήματα ο ποιητής χρησιμοποιεί τα τατουάζ ως σύμβολο ανάμνησης κάποιου έρωτα που σημάδεψε τον ναυτικό. Τα τατουάζ λόγω της μονιμότητας πάνω στο σώμα του ναυτικού, αποτελούν και ένα είδος πληγής. Κυρίως όσα είναι ζωγραφισμένα στην καρδιά και εικονίζουν γυναικείες μορφές, κρατάνε στην ουσία ζωντανές τις μνήμες στο μυαλό των ναυτικών, παρότι χώρισαν, και το ότι τις έχουν πάντα κοντά τους είναι κάτι που τους πληγώνει και ψάχνουν εναγωνίως τρόπους να λυτρωθούν.

Σε αντίθεση με τους ήρωες των ποιημάτων του, ο Καββαδίας έκανε τατουάζ στο σώμα του αφού δεν είχε τι άλλο να κάνει μερικές φορές, όπως είχε δηλώσει ο ίδιος στον Μήτσο Κασόλα.<sup>83</sup>

<sup>82</sup> Γελασάκης, Μ. (2019). *Νίκος Καββαδίας – Ο αρμενιστής ποιητής* (σελ.127). Αθήνα.

<sup>83</sup> Κασόλας, Μ. (2009α). *Νίκος Καββαδίας. Γυναίκα-Θάλασσα-Ζωή. Αφηγήσεις στο μαγνητόφωνο* (σελ.47). Αθήνα.

Χαρακτηριστικό του θέματος είναι το ποίημα *William George Allum*. Ο θερμαστής του ποιήματος, αν και «στιγματισμένος» με πάρα πολλά τατουάζ, πονά κάθε φορά που θυμάται τη γυναίκα που ερωτεύτηκε και για χάρη της έκανε μια ζωγραφιά στην καρδιά του:

*«Είχε στα μπράτσα του σταυρούς, σπαθιά ζωγραφισμένα,  
μια μπαλαρίνα στην κοιλιά, που εχόρευε γυμνή  
κι απά στο μέρος της καρδιάς στιγματισμένην είχε  
με στίγματ' ανεξάλειπτα μιαν άγρια καλλονή...»*

(M 45, στ. 9 – 12)

Ο έρωτας της γυναίκας εδώ είναι συνώνυμος της προδοσίας και της απογοήτευσης και ο ήρωας προσπαθεί μάταια με διάφορα γιατροσόφια να σβήσει από το στήθος του εκείνη που τον στιγματίσει.

*«Πολλές φορές στα σκοτεινά τον είδανε τα βράδια  
με βότανα το στήθος του να τρίβει, οι θερμαστές...  
Του κάκου· γνώριζεν αυτός – καθώς το ξέρουμ' όλοι –  
ότι του Αννάμ τα στίγματα δε βγαίνουνε ποτές...»*

(M 46, στ. 21 – 24)

Στην πραγματικότητα ο ήρωας καρφώνοντας τη ζωγραφιά με ένα σπαθί δεν απαλλάσσεται από την ανάμνησή της, αφού ουσιαστικά καρφώνει τον ίδιο του τον εαυτό και παρασύρεται στον θάνατο, αυτοκτονεί, νομίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο απαλλάχτηκε από εκείνη.

*«Κάποια βραδιά ως περνούσαμε από το Bay of Bisky,  
μ' ένα μικρό τον βρήκανε στα στήθια του σπαθί.»*

(M 46, στ. 25 - 26)

Παρόμοια ιστορία περιγράφεται και στο ποίημα *Σταυρός του Νότου*. Η γυναίκα που κάποτε αγάπησε ο ναυτικός δεν είναι τίποτα άλλο από μια ανάμνηση έρωτα που τώρα τον στοιχειώνει και προσπαθεί να σβήσει από το μυαλό και το σώμα του.

*«Κούλικο στο στήθος σου τατού,  
που όσο κι αν το καις δε λέει να σβήσει.  
Είπαν πως την είχες αγαπήσει  
σε μια κρίση μούρου πυρετού.»*

(Π 31, στ. 5 – 8)

Σε αντίθεση με τα προαναφερθέντα ποιήματα, *William George Allum* και *Σταυρός του Νότου*, που έχουν ως στοιχείο τους τη γυναικεία προδοσία, στο ποίημα *Cambay's Water*

αυτός που απεμπολεί την ερωτική του ευτυχία είναι ο ίδιος ο πρωταγωνιστής για λόγους που δε διευκρινίζονται μέσα στο ποίημα.

Το ποίημα ξεκινά με την υπόσχεση της ερωτικής συντρόφου για να αναιρεθεί στον αμέσως επόμενο στίχο από τον ήρωα του ποιήματος. Συγκεκριμένα:

*« ‘κι αν λείψεις χίλια χρόνια θα σε περιμένω ’  
ωστόσο οι κάβοι σου σκληρόναν την παλάμη.»*

(Π 15, στ. 3 – 4)

Σε όλη τη διάρκεια του ποιήματος ο καπετάνιος του караβιού, ο πρωταγωνιστής του ποιήματος, είναι σκεπτικός και αμίλητος. Η απόφασή του να προδώσει την ερωτική του σύντροφο με τον να μην επιστρέψει κοντά της είναι κάτι που τον πονά. Για μια ακόμη φορά ο Καββαδίας αποτυπώνει πολύ εύστοχα την ψυχική κατάσταση του ήρωα με ένα κατακόκκινο φεγγάρι. Παρατίθενται σχετικά:

*«ο καπετάνιος μας κοιτάζει το φεγγάρι,  
που ‘ναι θολό και κατακόκκινο σαν αίμα.»*

(Π 15, στ. 7 – 8)

Το ποίημα ολοκληρώνεται με τον ήρωα να συνειδητοποιεί ότι πλέον αυτό που του απέμεινε είναι η μοναξιά, μιας και η ερωτική του σύντροφος τον άφησε όπως εκείνος ήθελε, και το ταξίδι για τη Βραζιλία. Συγκεκριμένα:

*«Σαλπάρουμε! Μας περιμένουν στο Μπραζίλι.  
Το πρόσωπό σου θα το μούσκεψε το αγιάζι.  
Ζεστόν αγέρα κατεβάζει το μπουγάζι·  
μα ούτε φουστάνι στη στεριά κι ούτε μαντήλι.»*

(Π16, στ. 23 – 24)

Ένα ιδιαίτερο ποίημα από άποψη συνδυασμού μιας σειράς τοπωνυμίων, ναυτικών όρων, ονομάτων ανθρώπων και άστρων είναι το *Μαρέα*. Στο εν λόγω ποίημα δεν περιγράφεται ξεκάθαρα η ερωτική ιστορία, αλλά υπαινίσσεται μέσα από στοιχεία και πιο συγκεκριμένα στη 2<sup>η</sup> στροφή:

*«Πυξίδα γέρικη – ataxie locomotrice –  
και στοιχειωμένη από τα χείλια σου σφυρίχτρα.  
Στην κόντρα γέφυρα προσμένατε κ’ οι τρεις  
να λύσει τ’ άστρο του Αλμποράν η χαρτορίχτρα.»*

(Π 33, στ. 5 – 8)

Μια πυξίδα που πλέον είναι γέρικη, μια σφυρίχτρα στοιχειωμένη από κάποιον χαμένο έρωτα και η σύφιλη τυλιγμένες με «μάγια», τα οποία καλείται η χαρτορίχτρα να λύσει για να σώσει τον ναυτικό που βασανίζεται από μια παλιά ερωτική ιστορία.

Στα ποιήματα που ακολουθούν δεν υπάρχει κάποια χαρτορίχτρα να σώσει τους ήρωες από την αγιάτρευτη πληγή του έρωτα κι έτσι αυτοί ματώνουν σε κάθε του ανάμνηση. Στο ποίημα *Μαραμπού* μέσα από έναν εσωτερικό μονόλογο ο ναυτικός ανακαλεί στη μνήμη του την ερωτική, και όχι μόνο, ιστορία με μια κοπέλα που τον σημάδεψε βαθιά. Συγκεκριμένα:

*«Ακόμα, λένε πράγματα φριχτά πάρα πολύ,  
που είν' όμως ψέματα χοντρά και κατασκευασμένα,  
κι αυτό που εστοίχισε σε με πληγές θανατερές  
κανείς δεν το 'μαθε, γιατί δεν το 'πα σε κανένα.»*

(Μ 9, στ. 11 – 12)

Αντίστοιχα στο ποίημα *Εσμεράλδα*, με πρωταγωνίστρια μια γυναίκα αυτή τη φορά, η οποία, ενώ ήξερε πολύ καλά να χειραγωγεί τους άντρες, στο τέλος έμεινε μόνη της και πληγωμένη, αφού η πληγή από κάποιον έντονο έρωτα είναι μερικές φορές χειρότερη από τον θάνατο. Ακολουθεί το σχετικό απόσπασμα:

*«Στο κάθε χάδι κ' ένας κόμπος φεύγει ματωμένος  
απ' το σημάδι της παλιάς κινέζικης πληγής.»*

(Π 21, στ. 7 – 8)

Όλο το ποίημα *Yara Yara* περιγράφει έναν επαναλαμβανόμενο και αναπόφευκτο ερωτικό χωρισμό. Εκ πρώτης όψεως ο χωρισμός μοιάζει να είναι ασήμαντος, αφού μιλάμε για τον αγοραίο έρωτα, και αναπόφευκτος, μιας και οι πρωταγωνιστές του συνδέονται μεν αλλά χωρίς δεσμεύσεις. Διατρέχοντας όμως, το ποίημα καταλαβαίνουμε ότι ο χωρισμός που βιώνει ο ναυτικός από την ερωτική του σύντροφο είναι κάτι νομοτελειακό και ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο ματώνει κάθε φορά που τον θυμάται ή όταν συλλογίζεται τη ζωή του και τις δυσκολίες της δουλειάς του. Παρατίθενται τα σχετικά αποσπάσματα των προαναφερθέντων:

*«Και σένα, που σε κέρδισα μιανής νυχτιάς σε λότο,  
Σμίγεις και πας με τον καπνό του γκρίζου ποταμού.*

[...]

*«Σκοτώνει, πες μου, ο χωρισμός; - Ματώνει, δε σκοτώνει.»*

(Τ 18, στ. 27 – 28, 31)

Ένα άλλο ιδιαίτερο ποίημα της τρίτης ποιητικής συλλογής, *Τραβέρσο*, είναι το *Fresco*. Η ιδιαιτερότητα αυτού του ποιήματος έγκειται στο γεγονός ότι περιγράφει εξ ολοκλήρου τρεις διαφορετικούς έρωτες με διαφορετική κατάληξη ο καθένας. Στις πέντε πρώτες στροφές περιγράφεται ο έρωτας ενός πολεμιστή για μια κοπέλα, στην 6<sup>η</sup> στροφή ο έρωτας του ποιητή και στην 7<sup>η</sup> στροφή ο έρωτας ενός Κεφαλλονίτη που γυρνώντας στην καλή του πνίγηκε. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τρία σχετικά αποσπάσματα για κάθε έρωτα:

«Κι αυτός, ωραίος όπως εσύ, ψηλός, *porca miseria!*

το σχήμα του κρύβει λαμπρή πολεμική στολή.»

[...]

«Σε ποιες σπηλιές εκρύφτηκες και πώς να σε φωνάζω;

*Κοστάρω* κι όλο με τραβάει μακριά το καραντί.»

[...]

«Μα τα 'πτε ανεμορούφουλας απέξω από τις Μύλες

και ξέστρωσες το νυφικό κρεβάτι σου, *Θιακιά*.»

(Τ 14, στ. 17 – 18, 23 – 24, 27 – 28)

Αρνήσεις έρωτα έχουμε και στα παρακάτω ποιήματα. Στο ποίημα *Kuro Siwo* ο ναυτικός την ώρα της σκληρής δουλειάς στα καράβια αναλογίζεται μια στιγμή που τον σημάδεψε. Πιθανόν η γυναίκα να αρνήθηκε τον έρωτά του ή ενδεχομένως να χώρισαν μη μπορώντας να τον περιμένει να γυρίσει. Σε κάθε περίπτωση η στιγμή εκείνη είναι μια τραυματική ανάμνηση για τον ναυτικό. Παρατίθεται το σχετικό απόσπασμα:

«Πέρ' απ' τη γέφυρα του Αδάμ, στη Νότιο Κίνα,

χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια.

Μα ούτε στιγμή δεν ελησμόνησες τα λόγια

που σου 'πανε μια κούφιαν ώρα στην Αθήνα.»

(Π 11, στ. 5 – 8)

Το ποίημα *Πικρία* θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας απολογισμός της ζωής του ποιητή. Ο άνθρωπος που πάντα αγόραζε τον έρωτα, φαίνεται πως στο τέλος της ζωής του ερωτεύτηκε πραγματικά και μπήκε στο δίλημμα επιλογής, γυναίκα ή θάλασσα. Σε όλο το ποίημα υπάρχει διάχυτος αυτός ο διχασμός. Ο ίδιος ο ποιητής πονά από την έκβαση της ερωτικής ιστορίας μέσα από τον στίχο 16 «και “Σε πονάει με τη νοτιά;” – Όχι, απ' αλλού πονάω. ’», χωρίς να το λέει ξεκάθαρα, ενώ σε αυτό το σημείο φαίνεται ότι το πρώτο και το

τελευταίο ποίημα των ποιητικών του συλλογών, *Μαραμπού* και *Πικρία*, συγγενεύουν όσον αφορά την πληγή από μια ερωτική ιστορία που τον σημάδεψε.

Η αγαπημένη του έχει πλέον αρνηθεί τον έρωτά του και δεν επιστρέφει σ' εκείνον «για σένα, που σαλπάρισες, γολέτα αρματωμένη» (στ. 20), ενώ η ερωτική σχέση που έσβησε δεν μπορεί να αποκατασταθεί. Παρατίθεται σχετικά:

*«Σύρμα που εκόπηκε στα δυο και πώς να το ματίσω;»*

(Τ 37, στ. 23)

Καταλήγοντας τη συγκεκριμένη υποενότητα, πρέπει να αναφέρουμε και μια άλλη έκφραση του έρωτα, αυτή που εμφανίζεται ως αντίδοτο στον θάνατο. Ένας θάνατος που μπορεί να οφείλεται στην προδοσία μιας γυναίκας, σε έναν χωρισμό, σε κάποιο ναυάγιο ή σε κάποια μολυσματική ασθένεια που κόλλησε στα πορνεία των λιμανιών.

Στο ποίημα *A bord de l' 'Aspasia'* ο Καββαδίας είναι τόσο συγκλονισμένος από την κατάσταση της άρρωστης κοπέλας που είναι έτοιμος να θυσιάσει ένα μέρος της αγάπης του για τη θάλασσα για εκείνη. Ακολουθεί το σχετικό απόσπασμα:

*«Κι εγώ, που μόνο την υγρήν έκταση αγάπησα,  
λέω πως εσένα θα μπορούσα ν' αγαπήσω.»*

(Μ 34, στ. 15 – 16)

Στο ποίημα *Καραντί*, ένα ποίημα χωρίς ερωτικό περιεχόμενο, περιγράφονται σκηνές της ζωής των ναυτικών (τροπικές ασθένειες, καραντίνα, ναυάγια, πνιγμοί). Ενώ όλα αυτά εκτυλίσσονται στο ποίημα, εμφανίζεται η γυναικεία μορφή που με τον έρωτά της αποτελεί ελπίδα για τον ναυτικό, ένα είδος σωτηρίας από τον θάνατο. Παρατίθεται σχετικά:

*«Της θάλασσας κατανικώντας τους θανάτους  
στην ανεμόσκαλα σε θέλω να φανείς.»*

(Π 24, στ. 19 – 20)

Στο ποίημα *Πικρία*, το ύστατο ποίημα του ποιητή, ο Καββαδίας μας αποδεικνύει σε μόλις έναν στίχο τη σημασία του έρωτα στη ζωή του, θέλοντας να μας δώσει και ένα μήνυμα ότι αυτός που δεν ονειρεύεται και δεν ερωτεύεται, με οποιαδήποτε μορφή, παύει να ζει. Ο ίδιος, αν και γνώριζε ότι οι φευγαλέες στιγμές έρωτα που ζούσε στα λιμάνια ενδεχομένως να ήταν ένας αργός θάνατος (λόγω των μεταδιδόμενων νοσημάτων), παρόλα αυτά δε δίστασε ποτέ να τις γευτεί. Ο έρωτας, είτε για τη θάλασσα είτε ο σαρκικός, τον κρατούσε ζωντανό. Στην προκειμένη περίπτωση ο δεύτερος με το απόσπασμα που ακολουθεί:

*«για το κορμί σου, που έδιωχνε το φόβο του θανάτου»*

(T 36, στ. 8)

## Κεφάλαιο Πέμπτο: Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να μελετηθεί το μελοποιημένο έργο του Νίκου Καββαδία μέσα από μια επίπονη έρευνα αρκετών μηνών. Μέσω της ερμηνείας εκατοντάδων στίχων του από τις τρεις ποιητικές του συλλογές κατηγοριοποιήθηκε η θάλασσα στις εξής πέντε κατηγορίες: γυναίκα, ταξίδι, θάνατος, όνειρο-αδύνατο-ανεκπλήρωτο, έρωτας.

### 1. Η θάλασσα ως Γυναίκα

Ο Νίκος Καββαδίας από μικρή ηλικία είχε εκφράσει συγγραφικά την αγάπη του για τις γυναίκες με το ποίημα *Αγαπάω*. Έτσι η γυναίκα στο έργο του είναι πανταχού παρούσα με διάφορες μορφές και ιδιότητες. Εμφανίζεται ως ερωμένη, πόρνη, μάνα, αδερφή, σύζυγος, αγαπημένη. Άλλοτε είναι το κορίτσι που αγαπά και άλλοτε η μυθική Γοργόνα. Είναι η γυναίκα κάθε φυλής ή χώρας, αυτή που τον περιμένει καρτερικά να επιστρέψει, αλλά και αυτή που αποχαιρετά. Όπως η θάλασσα, έτσι και η γυναίκα είναι πηγή ζωής και θανάτου για εκείνον.

Η σχέση του Καββαδία με τις γυναίκες θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως δυσπόστατη. Από τη μια δεν επιθυμούσε κανενός είδους δέσιμο με γυναίκα, γιατί πίστευε ότι με αυτό τον τρόπο προδίδει τη μια και μοναδική γυναίκα της ζωής του, τη θάλασσα. Αυτή μπορεί να είναι και η βάσιμη ερμηνεία των αναφορών του ποιητή στην κοινή γυναίκα, την πόρνη, το προϊόν του αγοραίου έρωτα των λιμανιών. Από την άλλη πλευρά, προσπαθεί σε πολλά ποιήματα να προσδώσει στη γυναίκα θαλασσινά χαρακτηριστικά, να την εντάξει στον κόσμο της θάλασσας για να την έχει κατά κάποιον τρόπο κοντά του.

Η Γοργόνα στο έργο του Καββαδία γεφυρώνει την απόσταση μεταξύ θάλασσας και γυναίκας, που άλλοτε τείνει προς τη θάλασσα και άλλοτε προς τη στεριά.

Μελετώντας παραπέρα το έργο του Καββαδία διαπιστώνεται ότι σε μια σειρά ποιήματα η γυναίκα δεν είναι γενικά μια πόρνη των λιμανιών. Αλλού αποκαλείται κορίτσι, αλλού έχει όνομα και καταγωγή, κάτι που δείχνει την ιδιαίτερη σχέση που είχε αναπτύξει ο ποιητής με αυτές τις γυναίκες.

Η ιδιαίτερη αγάπη του Καββαδία προς τις γυναίκες διαπιστώνεται, επίσης, μέσω των αφιερώσεων ποιημάτων του, αλλά και μέσω των τριών ποιημάτων που υπάρχουν στις ποιητικές του συλλογές και αναφέρονται εξ ολοκλήρου σε γυναίκες.



Ξεχωριστή θέση στην ποίηση του Καββαδία έχει η μάνα. Αιώνια αξία ανιδιοτελούς αγάπης, πάντα στο πλευρό του ναυτικού. Στην ποίησή του αναφέρεται η μάνα που πονά αν τυχόν πάθει κάτι ο γιος της, η μάνα που ανησυχεί λόγω αποχωρισμού από τον γιο της που γίνεται ναυτικός, η μάνα που χαίρεται όταν ο γιος της δεν μπαρκάρει και μένει κοντά της, η μάνα ως η μοναδική γυναίκα που τον θυμάται και τον νοιάζεται, αφού οι υπόλοιπες γυναίκες είναι περαστικές από τη ζωή του, η μάνα που σηκώνει το αβάσταχτο φορτίο του θρήνου από τον χαμό κάποιου συγγενικού προσώπου και η μάνα που συνοδεύει τον γιο της στον τάφο. Σε αυτή τη μάνα αναφέρεται και ο ίδιος ο ποιητής με τη σειρά του στο ποίημα *Θεσσαλονίκη II* με μια μορφή εξομολόγησης και απολογισμού της ζωής του.

Ειδική αναφορά γίνεται και στην ανιψιά του, Έλγκα. Διαβάζοντας τους στίχους του καταλαβαίνουμε τόσο την αγάπη του προς εκείνη όσο και την προσπάθειά του να τη συνδέσει με τη αιώνια αγάπη του, τη θάλασσα.

## 2. Η θάλασσα ως Ταξίδι

Το ταξίδι είναι το άλφα και το ωμέγα για τον Καββαδία. Η θάλασσα, όπως και η γυναίκα, είναι τα δύο στοιχεία που τον ορίζουν. Έτσι, το ταξίδι εκφράζεται με διάφορους τρόπους. Είναι η ομορφιά της θάλασσας που διατρέχει τα ποιήματα του με τα πολλά τοπωνύμια που ως άλλος εξερευνητής διψά να ανακαλύψει. Ταυτόχρονα, είναι η ανάγκη για επιβίωση, για το μεροκάματο, η σκληρή ζωή των ναυτικών και στη μέση όλων αυτών συνυπάρχει η φυγή, ο χωρισμός, η νοσταλγία.

Ο Νίκος Καββαδίας σε όλο το έργο του αξιοποιεί τα ταξίδια ως ένα μέσο ανακάλυψης. Σκοπός του είναι να κατακτήσει τον κόσμο και να τον απολαύσει στο έπακρο, γι' αυτό σε αρκετά ποιήματα χρησιμοποιεί ονόματα εξερευνητών, όπως του Χριστόφορου Κολόμβου, και τη δράση των πειρατών.

Μια άλλη έκφραση του ταξιδιού, εντελώς διαφορετική από τα παραπάνω, είναι αυτή της μοίρας του ναυτικού. Ο ναυτικός είναι το κεντρικό πρόσωπο σε όλο το έργο του Νίκου Καββαδία. Είναι ο άνθρωπος που παλεύει μέσα του με μια μεγάλη αντίθεση: από τη μια είναι το δέσιμο με την οικογένεια, άρα με τη στεριά, από την άλλη είναι το πάθος του για τη θάλασσα. Όντας και ο ίδιος σε αυτή τη θέση, εξέφραζε τα πάντα από αυτή την οπτική.

Η ανάγκη για μεροκάματο οδήγησε πολλούς σε αυτό το επάγγελμα. Οι δύσκολες συνθήκες εργασίας, το άγνωστο που ανοιγόταν μπροστά τους σε κάθε μάρκο και η ατελείωτη μοναξιά είναι που έγινε μοίρα τους. Η σκληρή ζωή στα καράβια περιγράφεται σε μια σειρά ποιήματα του ποιητή.

Στα διάφορα ταξίδια που περιγράφει ο Καββαδίας στα ποιήματά του χρησιμοποιεί συμβολικά μια σειρά από ζώα. Άλλοτε είναι ο παπαγάλος που εμφανίζεται ως πουλί των εξερευνητών να δίνει εντολές στο πλήρωμα και άλλοτε είναι η γάτα ή η μαϊμού. Σε κάθε περίπτωση τα ζώα στην ποίηση του Καββαδία αποτελούν μια μορφή συντροφιάς για τους ναυτικούς στα πολύμηνα ταξίδια τους και στις δύσκολες συνθήκες δουλειάς και επιβίωσης στα πλοία, αλλά και ως υποκατάστατο της γυναίκας.

Μια τρίτη πλευρά του ταξιδιού για τον Καββαδία είναι η φυγή, η συνεχής αναχώρηση. Ακόμα και ο ίδιος, όταν γυρνούσε σπίτι του για κάποιες μέρες, σκεφτόταν το επόμενο μάρκο του. Η φυγή για εκείνον ισοδυναμούσε με ελευθερία, γι' αυτό τον λόγο δεν ήθελε κανενός είδους δέσμευση παρά μόνο με τη θάλασσα.

Η αναχώρηση στο έργο του φαίνεται να έχει διττή σημασία. Από τη μια είναι ο χωρισμός, η διακοπή δηλαδή του ανθρώπινου δεσμού με τη μάνα, την αδερφή, τη γυναίκα. Από την άλλη είναι η προδοσία της στεριάς ή της θάλασσας. Η προδοσία της θάλασσας είναι η χειρότερη μορφή προδοσίας για τον Καββαδία, αλλά και αυτό που τον βασάνιζε όλα τα χρόνια της ζωής του, συνδεδεμένη πάντα με τον τρόπο θανάτου του.

Σε διάφορους στίχους των ποιημάτων του Καββαδία υπονοείται και μια μορφή νοσταλγίας, η οποία κατά τη διάρκεια του ταξιδιού εκφράζεται με διάφορους τρόπους, ενώ είναι φορές που συνδέεται με τη μνήμη και την επιθυμία της στεριάς. Έτσι, στο έργο του έχουμε ναυτικούς που νοσταλγούν τα παιδικά τους χρόνια ή επιθυμούν να επιστρέψουν σε αυτά, άλλους που θυμούνται καταστάσεις και αγαπημένα πρόσωπα που έχασαν λόγω του ταξιδιού και άλλους που συλλογίζονται την ιδιαίτερη πατρίδα τους κουβαλώντας το ψυχολογικό βάρος της ξενιτιάς.

### 3. Η θάλασσα ως Θάνατος

Το μεγάλο πάθος του Καββαδία για τη θάλασσα φαίνεται σε κάθε του ποίημα μελοποιημένο ή μη. Είναι η θάλασσα που σφύζει από ζωή με τα λογής πλάσματα που φιλοξενεί, αλλά και αυτή που υποδέχεται/κρύβει τον θάνατο με τα αλλεπάλληλα ναυάγια και τους πνιγμένους στον βυθό της. Αυτή η θάλασσα που θέλγει τον ποιητή επιθυμώντας να την εξερευνήσει, αλλά και αυτή που αποτελεί τον ποθητό τόπο θανάτου του. Θάλασσα και θάνατος στο έργο του Καββαδία συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους.

Ο θάνατος υπάρχει στα περισσότερα μελοποιημένα του ποιήματα είτε άμεσα είτε έμμεσα, ενώ ο τρόπος του θανάτου κυριαρχεί. Για τον λόγο αυτόν υπάρχουν ποιήματα που

αναφέρονται σε αυτοκτονίες, πνιγμούς, φόνους όπως συζυγοκτονία, αδερφοκτονία ή έγκλημα πάθους, θανάτους από ασθένειες ή γενικά για την επιθυμία του θαλάσσιου τάφου.

Μες στα τόσα τοπωνύμια που κατακλύζουν τα ποιήματα του Καββαδία, το Αλγέρι συνήθως συνδέεται με φονικά όπλα (π.χ. μαχαίρι) ή με αυτοκτονίες. Αυτοκτονίες άλλων ηρώων έχουμε σε διάφορα ποιήματα, ενώ σε κάποια εντοπίζεται και ο φόβος αυτοχειρίας του ίδιου του ποιητή. Ο επερχόμενος θάνατος μέσω της αυτοκτονίας φαίνεται σα να λυτρώνει τον ναυτικό από όσα έχει περάσει (χαμένη αγάπη, ίσως και προδοσία, αρρώστιες).

Σε αντίθεση με το Αλγέρι, οι μακρινές Ινδίες και οι τροπικοί συνδέονται με τον επιθυμητό θαλάσσιο τάφο του Καββαδία. Το ηδονικό πνίξιμο στη θάλασσα είναι για τον ποιητή το αποτέλεσμα του ταξιδιού. Όλα ξεκινούν και ιδανικά τελειώνουν στη θάλασσα. Αιώνιος πόθος του ποιητή να ταφεί κι εκείνος στη θάλασσα και να ενωθεί παντοτινά με τον μεγάλο του έρωτα.

Ο Καββαδίας φημίζεται για τα σύμβολα που χρησιμοποιεί στο έργο του. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, άλλοτε χρησιμοποιεί ζώα όπως τον παπαγάλο, τη γάτα ή την μαϊμού, άλλοτε διάφορα τοπωνύμια, άλλοτε τη γυναίκα ή τη γοργόνα, άλλοτε τον ναύτη και τη θάλασσα. Με κάθε σύμβολο δίνει και διαφορετικό νόημα. Στην κατηγορία του θανάτου χρησιμοποιεί ως σύμβολο τον καρχαρία και το σκυλόψαρο.

Οι ναυτικοί, άρα και ο Καββαδίας, συνηθισμένοι στις δυσκολίες της ναυτικής ζωής είναι εξοικειωμένοι με τα στοιχεία της θάλασσας. Μαθαίνουν να ζουν και να συνυπάρχουν με αυτά, επομένως, θεωρούν ως φυσική τους κατάληξη τα σαγόνια του καρχαρία, σε αντίθεση με τους στεριανούς που τους προκαλεί φόβο ακόμα και η ιδέα να συναντηθούν στο νερό με κάποιον καρχαρία.

#### 4. Η θάλασσα ως Όνειρο – Αδύνατο – Ανεκπλήρωτο

Η ποίηση του Νίκου Καββαδία μας διαφυλάσσει το όνειρο, ένα όνειρο που μπορεί να μένει ανεκπλήρωτο ή να εκπληρώνεται με οποιονδήποτε τρόπο.

Οι ήρωες του Καββαδία σε μια σειρά ποιήματα αφήνουν τα όνειρά τους απραγματοποίητα είτε με δική τους υπαιτιότητα είτε όχι. Άλλοι αυτοκτονούν ή πεθαίνουν λόγω κάποιας ασθένειας αφήνοντας το όνειρό τους για ατελείωτα ταξίδια ανεκπλήρωτο, ενώ άλλοι βυθισμένοι στην ανία και τη στασιμότητα της καθημερινότητας παίζουν με παιδικά παιχνίδια, μια караβέλα, ως υποκατάστατο ενός άπιαστου ονείρου.

Χαρακτηριστικά ποιήματα αυτής της κατηγορίας είναι το *Mal du départ* από την ποιητική συλλογή *Μαραμπού* και το *Πικρία* από τη συλλογή *Τραβέρσο*. Και τα δύο ποιήματα

περιγράφουν από ένα απραγματοποίητο όνειρο του ίδιου του Καββαδία. Το πρώτο ποίημα, η επιτομή του ονείρου, περιγράφει τη βαθιά επιθυμία του ποιητή να γνωρίσει τη θάλασσα και να ταξιδέψει σε μακρινούς προορισμούς, ενώ το δεύτερο είναι ο απολογισμός της ζωής του.

Ο Καββαδίας, ο άνθρωπος που κατέκτησε αυτό που θεωρούσε ο ίδιος αδύνατο, είχε γράψει σχετικά σε ένα ποίημα *«Αυτήσους εκείνους που δεν ονειρεύονται»* για να το συμπληρώσει στην πορεία των χρόνων του με τον στίχο *«Χόρευε πάνω στο φτερό του καρχαρία»*. Με αυτό τον τρόπο ήθελε να μας παροτρύνει να ονειρευόμαστε κάθε στιγμή, αλλά και να μας διδάξει ότι στη ζωή, παρά τις όποιες δυσκολίες παρουσιάζονται, δεν πρέπει να τα παρατάμε, γιατί χωρίς το όνειρο δεν υπάρχει ζωή, έρωτας, ταξίδι, αγώνας.

## 5. Η θάλασσα ως Έρωτας

Ο έρωτας για τον Νίκο Καββαδία ήταν στενά συνδεδεμένος με τη στεριά. Ήταν κάτι που δεν πίστευε αλλά και που φοβόταν, καθώς νόμιζε ότι με αυτόν τον τρόπο θα έμενε μακριά από τον μεγαλύτερό του έρωτα, τη θάλασσα. Ένας είδος προδοσίας απέναντί της.

Τα ποιήματα του Καββαδία είναι ιστορίες ενός ναυτικού που ταξιδεύει από λιμάνι σε λιμάνι. Η σταθερή σχέση, λοιπόν, με μια γυναίκα είναι κάτι το ανέφικτο και δεν την επιδιώκει καν. Έτσι, καταφεύγει στον πληρωμένο έρωτα, για να μην έχει κανενός είδους δέσμευση με τη στεριά. Αυτόν τον φευγαλέο έρωτα των ναυτικών με τις γυναίκες των λιμανιών τον εκφράζει με διάφορα τοπωνύμια που χρησιμοποιεί, όπως τις Συμπληγάδες.

Ο Καββαδίας πολλές φορές χρησιμοποιεί τη Γοργόνα ως σύμβολο του ανεκπλήρωτου έρωτα. Η σύναψη ερωτικής σχέσης με τη Γοργόνα δεν μπορεί να ευοδωθεί και σίγουρα να έχει μόνιμο χαρακτήρα λόγω της φύσης της. Ως αμφίβιο ον δημιουργεί τόσο αισθήματα ερωτικά όσο και μια αίσθηση προδοσίας και εγκατάλειψης στον ναυτικό που τολμά να την ερωτευτεί..

Ένα άλλο στοιχείο που υπάρχει στην ποίηση του Καββαδία είναι τα τατουάζ ως σύμβολο ανάμνησης κάποιου έρωτα. Τα τατουάζ, όπως και η σκληρή ζωή στα καράβια, σημάδευαν ανεξίτηλα τους ναυτικούς και λόγω της μονιμότητας τους πάνω στο σώμα αποτελούν και ένα είδος πληγής, ιδίως όσα απεικονίζουν γυναικείες μορφές και είναι ζωγραφισμένα στο ύψος της καρδιάς. Αυτές οι μορφές ζωντανεύουν κάθε τόσο μνήμες χωρισμού, προδοσίας ή και απογοήτευσης στο μυαλό των ναυτικών, ενώ εκείνοι προσπαθούν με κάθε τρόπο να τις σβήσουν είτε με τη χρήση ναρκωτικών είτε με γιατροσόφια-μάγια είτε αυτοκτονώντας.

Ο ερωτικός χωρισμός σε κάποια ποιήματα συντελείται και με ευθύνη του ίδιου του ήρωα. Η απόφαση αυτή τον πονά όταν συνειδητοποιεί ότι έχει μείνει μόνος του. Αυτή η μοναξιά αργοκαίει μέσα του κάθε ανάμνηση και είναι χειρότερη μερικές φορές από τον θάνατο.

Η άρνηση του έρωτα έρχεται και ως επιστέγασμα του αιώνιου διλήμματος του ναυτικού και έμμεσα του ποιητή. Ο άνθρωπος που πάντα αγόραζε τον έρωτα, στο τέλος της ζωής του, μπήκε στο δίλημμα επιλογής μεταξύ γυναίκας και θάλασσας. Απέριψε την επιλογή της γυναίκας, αλλά δεν κατάφερε να αφηθεί στην αγκαλιά της θάλασσας, μιας και τον πρόλαβε ο στεριανός θάνατος.

Ο έρωτας για το οτιδήποτε είναι πάντα το αντίδοτο στον θάνατο. Ένας θάνατος που μπορεί να οφείλεται στην προδοσία μιας γυναίκας, σε έναν χωρισμό, σε κάποιο ναυάγιο ή σε κάποια μολυσματική ασθένεια. Ο Καββαδίας, αν και γνώριζε ότι οι φευγαλέες στιγμές έρωτα που ζούσε στα λιμάνια ενδεχομένως να ήταν ένας αργός θάνατος (λόγω των μεταδιδόμενων νοσημάτων), παρόλα αυτά δε δίστασε ποτέ να τις γευτεί. Ο έρωτας, είτε για τη θάλασσα είτε ο σαρκικός, τον κρατούσε ζωντανό.

#### 6. Η θάλασσα συνολικά στο έργο του Νίκου Καββαδία

Η θεματολογία του Νίκου Καββαδία κινείται σχεδόν πάντα γύρω από τη θάλασσα. Χαραγμένη από τις πορείες των πλοίων, ποτισμένη με ιδρώτα από τον μόχθο και τις αγωνίες των ανθρώπων για επιβίωση, αγκαλιά με τον θάνατο, ξελογιάστρα.

Τα στοιχεία αυτά συμβολίζουν την ίδια τη ζωή, μια ατέρμονη διαδρομή του ανθρώπου μέσα από αδυναμίες και πάθη. Τα ποιήματά του αποτελούν ένα συνονθύλευμα ανθρώπινων μορφών από ιστορικές φιγούρες (Κολόμβος, Λόρκα, Τσε Γκεβάρα) μέχρι γυναίκες (πόρνες, μανάδες, συζύγους), ναυτικούς, ιθαγενείς. Όλο το έργο του ποιητή είναι ένας ύμνος στον άνθρωπο. Από τις σχέσεις των μελών του πληρώματος των πλοίων, την επαφή τους με τη θάλασσα και τους μακρινούς προορισμούς μέχρι τη σκέψη τους για τον θάνατο, την αρρώστια, τη μοναξιά.

Το προσωπικό βίωμά του είναι η αρχή και το τέλος της ποίησής του, την ορίζει και μετουσιώνεται στους στίχους του με διάφορους τρόπους. Η πολύπαθη ζωή στα καράβια αλλά και οι πρόσκαιρες στιγμές στη στεριά γίνονται πηγή έμπνευσης, αλλά και ένας τρόπος έκφρασης όσων ζούσε. Δε μένει αμέτοχος στα όσα διαδραματίζονται γύρω του, ακόμα και όταν λείπει για μήνες. Παίρνει θέση μέσα από τους στίχους του, σχολιάζει και με τον τρόπο του, ευφάνταστα, δημιουργικά και καλαίσθητα, παρεμβαίνει στη συνείδησή μας.

Παρελθόν και παρόν διαπλέκονται μέσω των αναμνήσεων, είτε παιδικών είτε ερωτικών είτε νοσταλγίας από ευχάριστες ή δυσάρεστες στιγμές. Τόπος και χρόνος ενίοτε ενοποιούνται όσο τα πρόσωπα συνδέονται και συνομιλούν. Τα όρια μεταξύ αλήθειας και μύθου είναι θολά. Το ταξίδι συνεχίζεται αιώνια ακόμα και όταν υπάρχουν στιγμές στασιμότητας ή ανίας. Το υγρό στοιχείο κυριαρχεί, άλλοτε διαυγές και άλλοτε βρόμικο και επικίνδυνο με τον θάνατο να παραμονεύει.

Ο Νίκος Καββαδίας με αφορμή τη θάλασσα και μέσω αυτής κατάφερε να μιλήσει για θέματα που δύσκολα έθιγαν άλλοι ποιητές της εποχής του, όπως η πορνεία και τα ναρκωτικά. Στίχοι γεμάτοι με τη δίψα για εξερεύνηση αλλά και με την απέραντη μοναξιά, που μας οδηγούν να «χορέψουμε πάνω στο φτερό του καρχαρία», να κυνηγήσουμε δηλαδή και να επιδιώξουμε ό,τι θεωρητικά μοιάζει ή θεωρούμε ανέφικτο και ανεκπλήρωτο.

*Μ' απόψε, τώρα που έπεσεν η τροπική βραδιά,  
και φεύγουν προς τα δυτικά των Μαραμπού τα σμήνη,  
κάτι με σπρώχνει επίμονα να γράψω στο χαρτί,  
εκείνο, που παντοτινή κρυφή πληγή μου εγίνη.*

## **Β. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ**



Η προσπάθεια να μιμηθεί κανείς τον τρόπο γραφής του Νίκου Καββαδία θεωρείται πολύ δύσκολη, καθώς οι στίχοι του χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία, λεκτικό πλούτο, πλήθος ανθρωπογεωγραφικών στοιχείων και έντονες εικόνες που ζωντανεύουν μπροστά μας σε κάθε ανάγνωση.

Διατρέχοντας κανείς τα ποιήματα των τριών ποιητικών του συλλογών διαπιστώνει πως όλα είναι έμμετρα με τον ιαμβικό να δεσπόζει, ενώ υπάρχουν και τέσσερα (4) ποιήματα σε τροχαϊκό. Δεν υπάρχει συνέπεια ως προς τον αριθμό συλλαβών ανά ποίημα, καθώς αλλού παρουσιάζεται ιαμβικός οκτασύλλαβος, ενδεκασύλλαβος, δεκατρισύλλαβος ή δεκαπεντασύλλαβος στίχος και αλλού συνδυασμός ιαμβικού δωδεκασύλλαβου – ενδεκασύλλαβου, δωδεκασύλλαβου – δεκατρισύλλαβου ή δεκατετρασύλλαβου – δεκαπεντασύλλαβου στίχου. Στα ποιήματα με τροχαϊκό μέτρο υπάρχει εναλλαγή μεταξύ εννιασύλλαβου και δεκασύλλαβου στίχου.

Αντίστοιχα, εντοπίζεται ανομοιομορφία και στη ρίμα. Στην ποιητική συλλογή *Μαραμπού* ομοιοκαταληκτούν μόνο ο δεύτερος (2<sup>ος</sup>) και τέταρτος (4<sup>ος</sup>) στίχος, υπάρχουν δύο ποιήματα άνευ ρίμας, ενώ το μέτρο είναι εξ ολοκλήρου ιαμβικό. Στην ποιητική συλλογή *Πούσι* υπάρχουν δέκα (10) ποιήματα με σταυρωτή ομοιοκαταληξία (1<sup>ος</sup> – 4<sup>ος</sup> και 2<sup>ος</sup> – 3<sup>ος</sup>) και τέσσερα (4) ποιήματα με πλεχτή, ενώ το μέτρο είναι ιαμβικό και τροχαϊκό. Στην ποιητική συλλογή *Τραβέρσο* παρατηρείται έντονη πειθαρχία τόσο στο μέτρο, αφού όλα είναι γραμμένα σε ιαμβικό, όσο και στη ρίμα, αφού όλα έχουν πλεχτή ομοιοκαταληξία (1<sup>ος</sup> – 3<sup>ος</sup> και 2<sup>ος</sup> – 4<sup>ος</sup>).

Ο Καββαδίας έγραφε για όσα ζούσε και βίωνε στα πολύμηνα μάρκα του ανά τον κόσμο. Έκανε ποίηση τις εμπειρίες μιας ολόκληρης ζωής στην αγκαλιά της αιώνιας ερωμένης του, της θάλασσας, με έναν τελείως προσωπικό και ανεπανάληπτο ποιητικά τρόπο.

## Σκάλωμα

Θυμάμαι κείνο το παιδί που κάποτε χανόταν  
με το κοντοπαντέλονο και δίχως λογική  
στου λιμανιού το Σκάλωμα καθόταν και σκεφτόταν  
και τ' αεράκι εφύσαγε τους κύκλους στο μαλλί.

Τον δείκτη έτεινε λοξά τα κύματα μετρούσε  
κάθε φορά που σάλπιζε ταξίδι μακρινό  
και ιστορίες αλλόκοτες ο νους του μελετούσε  
μ' αυτές πηδούσαν στο χαρτί με τρόπο μαγικό.

Μ' ένα πινέλο στο αυτί και χόρτο της θαλάσσης  
τα όνειρα ζωντάνευε που έβλεπε ορθός  
κι έφτιαχνε μύθους φοβηρούς σε όλες τις εντάσεις  
σαν τον γνωστό του ποιητή που ήταν ναυτικός.

Αυτή η λαχτάρα σαν καημός το σώμα καίει ακόμα  
που ρίζωσε και διέξοδο κρυφά αναζητά  
μα τα μαλλιά του γκρίζαραν σαν των ματιών το χρώμα  
κι απόμεινε μονάχος του τα πλοία να κοιτά.

Μια θάλασσα απέραντη ήθελε να δαμάζει  
τη μοίρα του να όριζε ριγμένη στο νερό  
μα έτσι πικρά μες στην καρδιά τον πόθο του σκεπάζει  
απωθημένο του 'γινε κι αυτή με τον καιρό.

18/01/2023

## Γεύση πικραμύδαλο

Τι να τους πουν τα κύματα για όσα έχουμε ζήσει  
μα είναι τρέλα ο έρωτας θυμάμαι είχες πει  
κι αν έτυχε κι αγάπησης δε θα τ' ομολογήσει  
αφού η καρδιά θα καίγεται σε κάθε της σιωπή.

Αν η ζωή σου πρόσφερε στιγμές για ν' αρμενίζεις  
παρέες, όνειρα κι αισθήματα αληθινά  
σε ξένους τόπους και λιμάνια τώρα θα γυρίζεις  
με άλλους θα μοιράζεσαι ταξίδια εαρινά.

Στα χείλη πικραμύδαλο θ' αφήσει το «αντίο»  
κι όταν τα βράδια θα κοιτάς ψηλά στον ουρανό  
θα δείχνεις με το δάχτυλο εκείνο το σημείο  
που σου 'μαθα πως ήτανε αστέρι μακρινό.

Κι αυτή η θάλασσα που κάποτε θα μας χωρίζει  
καθώς γοργά μα σιωπηλά ο χρόνος θα κυλά  
θα είναι πάντα μέσα μας γλυκά να μας θυμίζει  
πως δε χωρίζουν οι άνθρωποι που ζήσανε πολλά.

22/01/2023

## Για τον Καββαδία

Σε σένα που μας έμαθες της θάλασσας τα πλάτη  
και τη φυγή σου έκανες ταξίδι αληθινό  
το όνειρο που πάλεψες γλιστρώντας μες στ' αλάτι  
μας άφησες κατάστηθα σα φάρο φωτεινό.

Μα σα θα κάμει η ψυχή πως τρέμει στα σκοτάδια  
το βλέμμα σήκωσε ψηλά, μαντήλι στον καρπό  
του Φεντερίκο η ματιά γνωρίζει τα σημάδια  
και στο πλευρό του σε καλεί ταίρι συντροφικό.

10/02/2023

## Για στερνή φορά<sup>84</sup>

Είναι φορές που ολόγυρα η πλάση σκοτεινιάζει  
κι η μοναξιά σα μάγισσα καίει τα σωθικά  
πως ήτανε της μοίρας μας γραφτό να γίνει έτσι  
έλεγεσ καθώς έφευγες αργά και σιωπηλά.

Ύστερα ήρθε η στιγμή τη σκάλα να ανέβω  
τα πόδια μου δεν άντεχαν η ανάσα μου κοφτή.  
Το χέρι άπλωσα σιμά την κουπαστή να πιάσω  
τίποτα πια δεν ήτανε το ίδιο όπως παλιά.

Αυτό που μου απόμεινε ένα κλωνί λεβάντα  
και μιαν ανάμνηση πιστά τη μνήμη να φυλά.  
Οχτώ στιχάκια σκάρωσα τη θλίψη μου να δείξω  
μα τα 'κρυφα στου πόνου μου την ξύλινη γωνιά.

Το όνειρο στη θάλασσα βρίσκω καθώς βραδιάζει.  
Αχ και να ήσουνα εκεί καταμεσής γυμνή  
να αναδύεσαι γλυκά σαν οπτασία απ' τα βάθη  
κι ύστερα πάλι να 'φευγες σαν χάνδι στη στιγμή.

21/08/2023

---

<sup>84</sup> Ποίημα άνευ ρίμας.

### Αϊλάν ο κόκκινος φάρος

Ακούστε πώς λυπητερά απλώνεται η νύχτα  
και την αλήθεια την κρυφή άραγε ποιος θα πει.  
Κάπου μέσα στη θάλασσα νομίζω πως το είδα  
το νήμα πιάνοντας δειλά την τύχη του να βρει.

Ξύπνησε μόνο ύστερα στη μέση του πελάγου  
τα μάτια τίναξε ψηλά στον μαύρο ουρανό  
και το φεγγάρι που έστεκε θλιμμένο στα ζερβά του  
μες στον λαιμό του έπνιγε τον αναστεναγμό.

Του φάρου η αναλαμπή φαινόταν απ' τα βάθη  
και στο μυαλό του ερχότανε μια φίλη παιδική  
τα καλοκαίρια ξέγνοιαστα που έτρεχαν στα δάση  
μα τώρα σε μια βάρκα κει στριμώχγεται υγρή.

Τη σκέψη του πεισματικά τα δάκρυα θαμπώνουν  
καθώς οι στάλες της βροχής μουσκεύουν τα μαλλιά  
μια αγκαλιά απλώνεται για κείνους που κρυώνουν  
και σιωπηλά τους δέχεται η αποθαλασσιά.

Τώρα στης άμμου την ακτή κοιμάται η ελπίδα  
που έσβησε σε μια στιγμή μόλις τριών ετών.  
Στα ζάρια τόσα όνειρα τα έπαιξαν στο κύμα  
για να θυμίζει το παλιό ρισάλτο πειρατών.

Καιρός για μας να χτίσουμε τον κόκκινό μας φάρο  
σινιάλο προσκλητήριο μυριάδων ναυαγών  
καΐκια να 'ρθουνε εδώ και βάρκες για ρεγάλο  
ξεριζωμένων πέρασμα λιμάνι των λαών.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΒΙΒΛΙΑ

- Βάμβουκας, Μ. (2000). *Εισαγωγή στην Ψυχαπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Γελασάκης, Μ. (2019). *Νίκος Καββαδίας - Ο αρμενιστής ποιητής*. Β' Ανατύπωση αναθεωρημένη και επαυξημένη. Αθήνα: Άγρα.
- Καββαδίας, Ν. (2015). *Βάρδια*. Αθήνα: Άγρα.
- Καββαδίας, Ν. (2020). *Μαραμπού*, Αθήνα: Άγρα.
- Καββαδίας, Ν. (2006). *Πούσι*. Αθήνα: Άγρα.
- Καββαδίας, Ν. (2006). *Το ημερολόγιο ενός τιμονιέρη*. Αθήνα: Άγρα.
- Καββαδίας, Ν. (2019). *Τραβέρσο*. Αθήνα: Άγρα.
- Καλοκύρης, Δ. (2009). *Χρυσόσκονη στα γένια του Μαγγελάνου. Εισαγωγή στον Νίκο Καββαδία*. Αθήνα: Άγρα.
- Κασόλας, Μ. (2009α). *Νίκος Καββαδίας. Γυναίκα – Θάλασσα – Ζωή. Αφηγήσεις στο μαγνητόφωνο*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κασόλας, Μ. (2009β). *Νίκος Καββαδίας. Ο δαίμονας χόρευε μέσα του*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μαρωνίτης Δ. & Πόλκας Λ. (2007). *Αρχαϊκή Επική Ποίηση: Από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)  
Διαθέσιμο στο [https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient\\_greek/history/epos/page\\_004.html](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/epos/page_004.html)
- Μυλωνάς, Κ. (2015). *Μελοποιημένη ποίηση. Ένας αμφιλεγόμενος γάμος*. Αθήνα: Κέδρος.
- Παπαρηγορίου, Π. (2021). *Ο Καββαδίας και η Ζωγραφική*. (Διπλωματική εργασία). Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αθήνα. (Διαθέσιμο στο: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:20912>)
- Σουλιώτης, Μ. (1995). *Αλφαβητάριο για την ποίηση*. Θεσσαλονίκη: Γ. Δεδούση.
- Τράπαλης, Γ. (2003). *Γλωσσάρι στο έργο του Νίκου Καββαδία*. Αθήνα: Άγρα.
- Φιλίππου, Φ. (2010). *Ο πολιτικός Νίκος Καββαδίας*. Αθήνα: Άγρα.
- Saupier, G. M. (2004). «*Ετούτο το κορμί το τόσο αμαρτωλό...*». Έρευνα στον μυθικό κόσμο του Νίκου Καββαδία. Αθήνα: Άγρα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Αργυρίου, Α. (1990). Στοιχεία και σημεία της νεωτερικής ποίησης. *Η λέξη*, 99-100, 689.

Βάρναλης, Κ. (1943). Ο Μαραμπού, *Πρωία*.

Καρατζάς, Δ. (2020). Μελοποίηση, μια ιστορία για στίχους και για νότες. *Χάρτης*, 18.

Μπεκιάρης, Δ. (2010). Νίκος Καββαδίας: Το προσωπικό βίωμα ως πανανθρώπινη έκφραση. *Θέματα Παιδείας*, 40, 80-85.

Πανσέληνος, Α. (1946). *Ελεύθερα Γράμματα*, 61, 61.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ (2019). *Η συνάντηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας με το εργατικό κίνημα και την κομμουνιστική ιδεολογία από τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα μέχρι το μεσοπόλεμο*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Βάρναλης Κώστας, *Νίκου Καββαδία: Πούσι*, Εφημερίδα *Ο Ρίζος της Δευτέρας*, 27/01/1947.

Πετρόπουλος Γιώργος, *8 Δεκέμβρη 1974 – Ο λαός καταργεί τη μοναρχία*, Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 10/12/2000, Ένθετη Έκδοση: 7 ΜΕΡΕΣ ΜΑΖΙ, σελ. 10. Διαθέσιμο στο <https://www.rizospastis.gr/page.do?id=1448&publDate=10%2F12%2F2000&pageNo=10>

Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 28/2/1999, Επτά Ημέρες: Αφιέρωμα, σ. 2-31.

Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 8/5/2005, Ένθετη έκδοση: 7 ΜΕΡΕΣ ΜΑΖΙ, σ.2.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

[http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos\\_kabbadias/bio.htm](http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/nikos_kabbadias/bio.htm)

<https://ethniki-antistasi-dse.gr/g-psifisma-1946.html>

<https://e-nautilia.gr/kavadias-o-poiitis-nautikon/>

[https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/194969/nikoskabbadiaseixeenathanatokoinokait\\_hlibero\\_polykaimiakhdeiasantonpollonanthropontiskhdeies](https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/194969/nikoskabbadiaseixeenathanatokoinokait_hlibero_polykaimiakhdeiasantonpollonanthropontiskhdeies)

<https://www.documentonews.gr/article/h-gynaika-sto-ergo-kai-sth-zwh-toy-nikoy-kabbadia/>

<https://www.neolaia.gr/2023/01/11/nikos-kabbadias-to-gynaikio-fylo-mesa-apo-ta-matia-tou/>

<https://antonispetrides.wordpress.com/2012/10/04/karanti/>

[https://antonispetrides.wordpress.com/2014/06/21/kavvadias\\_yara-yara/](https://antonispetrides.wordpress.com/2014/06/21/kavvadias_yara-yara/)

[https://antonispetrides.wordpress.com/2014/02/01/kavvadias\\_steriani\\_zali/](https://antonispetrides.wordpress.com/2014/02/01/kavvadias_steriani_zali/)



[https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient\\_greek/education/lyric/support/grammatologia/02.html](https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/lyric/support/grammatologia/02.html)

[https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient\\_greek/library/browse.html?text\\_id=76&page=3](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76&page=3)

[https://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B4%CE%B9%CE%B8%CF%8D%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%82&dq=](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B4%CE%B9%CE%B8%CF%8D%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%82&dq=)

[www.musicpaper.gr](http://www.musicpaper.gr) ή <https://www.musicpaper.gr/topics/item/447-melopoiimenos-kavvadias>

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρακάτω συγκεντρώνονται τα μελοποιημένα ποιήματα του Νίκου Καββαδία κατά χρονολογική σειρά. Χρησιμοποιήθηκαν ως κύριες πηγές το άρθρο του Μιχάλη Γελασάκη *Ο Μελοποιημένος Νίκος Καββαδίας*<sup>85</sup>, το άρθρο της Νατάσσας Συλλιγνάκη *Την ανεξήγητη γραφή να λύσω πολεμώ*<sup>86</sup> καθώς και οι ιστοσελίδες [www.ogdoo.gr/](http://www.ogdoo.gr/) και [musiccorner.gr](http://musiccorner.gr). Αναφέρονται κυρίως οι πρώτες ηχογραφήσεις και εκτελέσεις των τραγουδιών. Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί κανείς να ανατρέξει στην ιστοσελίδα [www.youtube.com](http://www.youtube.com), όπου μπορεί να δει και να ακούσει βίντεο-τραγούδια και καινούριες εκτελέσεις τραγουδιών, καθώς και στις προσωπικές ιστοσελίδες των καλλιτεχνών, όπου υπάρχει η αναλυτική δισκογραφία των μελοποιημένων ποιημάτων.

Οι μελοποιήσεις με χρονολογική σειρά:

**1967** Κυκλοφορεί ο πρώτος δίσκος με ποίηση του Νίκου Καββαδία από τους Άκη Λυμούρη και Νότη Περγιάλη. Δεν πρόκειται ακριβώς για μελοποιήσεις ποιημάτων, αλλά για απαγγελία με τη συνοδεία μουσικής. Περιλαμβάνονται: *Γράμμα ενός αρρώστου*, *Ένα μαχαίρι*, *Μαραμπού*, *Η μαιμού του Ινδικού λιμανιού* και *Παραλληλισμοί*.

**1971** Η πρώτη δισκογραφημένη μελοποίηση του Νίκου Καββαδία είναι από τον Πάνο Σαββόπουλο στον δίσκο *Επεισόδιο* με το ποίημα *Αρμίδα* (με τίτλο στο δίσκο *Το πειρατικό*).

**1975** Η πρώτη γνωστή μελοποίηση είναι του Γιάννη Σπανού στον δίσκο *Ανθολογία Γ'* με την ερμηνεία του Κώστα Καράλη (Κώστας Καραγιαννόπουλος) στο ποίημα *Ιδανικός κι ανάξιος εραστής* (*Mal du départ*).

**1977** Η Μαρίζα Κωχ μελοποίησε και τραγούδησε Καββαδία στον δίσκο *Μαρίζα Κωχ*. Περιλαμβάνει οκτώ ποιήματα: *Φάτα Μοργκάνα*, *Πούσι*, *Αρμίδα*, *Μουσώνας*, *Σταυρός του Νότου*, *Θεσσαλονίκη II*, *Νανούρισμα για μωρά και για γέρους*, *Μαραμπού*.

<sup>85</sup> Γελασάκης, Μ. (2011). *Ο μελοποιημένος Νίκος Καββαδίας*. Διαθέσιμο στο <https://www.musicpaper.gr/topics/item/447-melopoimenos-kavvadias> (Προσπελάστηκε 10/12/2022)

<sup>86</sup> Συλλιγνάκη, Ν. (2018). *Την ανεξήγητη γραφή να λύσω προσπαθώ*. Διαθέσιμο στο <https://reasonmachine.wordpress.com/2018/01/11/kavadias/> (Προσπελάστηκε 02/01/2024)

**1979** Ο Θάνος Μικρούτσικος κυκλοφορεί τον δίσκο *Ο Σταυρός Του Νότου* με ερμηνευτές τους Γιάννη Κούτρα, Βασίλη Παπακωνσταντίνου και Αιμιλία Σαρρή. Περιλαμβάνονται: *Kuro Siwo, Θεσσαλονίκη, Σταυρός του Νότου, Ένα Μαχαίρι, Γυναίκα, Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί, Federico Garcia Lorca, Αρμίδα, Cambay's Water, Εσμεράλδα, Πικρία.*

**1983** Κυκλοφορεί ο δίσκος *Τραγούδια Της Θάλασσας* του Μιχάλη Τερζή με ερμηνευτή τον Κώστα Καράλη. Στα δεκατρία τραγούδια του δίσκου υπήρχαν μελοποιημένα τα *Αντινομία, Ό,τι αγαπούσα (Πικρία), Αριάδνη στη Νάξο*<sup>87</sup>.

Την ίδια χρονιά ο Κώστας Θωμαΐδης τραγουδάει το *Καραντί* για πρώτη φορά μελοποιημένο από τον Θάνο Μικρούτσικο.

Στον δίσκο *Σύννεφο, Σύννεφο Πού Πας;* του Μιχάλη Τρανουδάκη, ανάμεσα σε άλλα ποιήματα υπάρχει μελοποιημένο το *Νανούρισμα για μωρά και για γέρους*. Το τραγουδάει η Σοφία Μιχαηλίδου σε εντελώς διαφορετικό ύφος από αυτό της Μαρίζας Κωχ.

**1984** Ο Λάκης Παπαδόπουλος κυκλοφορεί τον δίσκο *Περίπου*, όπου η Αρλέτα (Νικολέτα Τσάπρα) τραγουδάει δύο ποιήματα του Καββαδία, το *William George Allum* και το *Black and White*.

Τον ίδιο χρόνο στο Φεστιβάλ Τραγουδιού Θεσσαλονίκης μελοποιείται το ποίημα *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου* από τον Ηλία Κοκορομύτη και ερμηνευτή τον Νότης Χασάπη.

**1986** Ο Νίκος Βεντουράτος στον δίσκο *Τα Σχήματα* μελοποιεί ένα ακόμα ποίημα του Νίκου Καββαδία με τίτλο *Ηθελα*.

Την ίδια χρονιά στον δίσκο *Η Αγάπη Είναι Ζάλη* με τη Χαρούλα Αλεξίου πρωτοπαρουσιάστηκε το μελοποιημένο ποίημα *Οι εφτά νάνοι στο s/s Cyrenia*.

Κυκλοφορεί ο δίσκος *Νίκος Καββαδίας, S/S Ionion 1934* από το συγκρότημα *Ξέμπαρκοι*. Περιλαμβάνει έντεκα ποιήματα μελοποιημένα και τραγουδισμένα από τους Ηλία Αριώτη και Νότη Χασάπη. Τα ποιήματα ήταν: *Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου, Αντινομία, Οι γάτες των φορτηγών, Πούσι, Οι προσευχές των ναυτικών, Γράμμα ενός*

---

<sup>87</sup> Δεν υπάρχει ως ξεχωριστό ποίημα, αλλά περιλαμβάνεται ως η έκτη (6<sup>η</sup>) στροφή στο ποίημα *Fresco* της ποιητικός συλλογής *Τραβέρσο* (2019:14).

*αρρόστου* (ερμηνεύει η Δήμητρα Γαλάνη), *Θεσσαλονίκη II, Καραντί, William George Allum, A bord del' 'Aspasia', Yara Yara.*

**1987** Οι αδερφοί Πάνος και Χάρης Κατσιμίχας μελοποιούν το ποίημα *Η μαιμού του ινδικού λιμανιού* στον δίσκο *Όταν Σου Λέω Πορτοκάλι Να Βγαίνεις.*

**1988** Στο τέλος της χρονιάς η Μαρίζα Κωχ επανέρχεται με ένα ακόμη μελοποιημένο ποίημα το *Στεριανή ζάλη* στον δίσκο *Εθνική Οδός.*

Λίγες εβδομάδες νωρίτερα ο Κώστας Χαριτάτος είχε μελοποιήσει την *Αντινομία* στον δίσκο *Μοτέρ.*

**1989** Ο Δημήτρης Ζερβουδάκης μελοποιεί το *Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ* ως *Γράμμα σ' έναν ποιητή* στον δίσκο *Ακροβάτης.*

**1991** Ο Θάνος Μικρούτσικος επανέρχεται με τον δίσκο *Γραμμές Των Οριζόντων* με δεκαεφτά μελοποιημένα ποιήματα του Καββαδία, από τα οποία τα έντεκα είναι νέες εκτελέσεις του προηγούμενου δίσκου και τα έξι καινούργια. Ερμηνευτές είναι: Γιώργος Νταλάρας, Βασίλης Παπακωνσταντίνου, Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας και ο ίδιος. Περιλαμβάνονται: *Καραντί, Θεσσαλονίκη, Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί, Εσμεράλδα, Οι επτά νάνοι Στο S/S Cyrenia* (πρώτη δισκογράφηση του συνθέτη στον δίσκο *Για Πιάνο Και Φωνή* το 1990), *Λύχνος του Αλαδδίνου, A bord del' 'Aspasia', Federico Garcia Lorca, Αρμίδα, William George Allum, Ο Πιλότος Νάγκελ, Σταυρός του Νότου, Cambay's water, Πικρία, Kuro Siwo, Ένα μαχαίρι.*

**2002** Ο συνθέτης Θανάσης Νικόπουλος μελοποιεί το ποίημα *Cocos islands.*

**2004** Κυκλοφορεί από τον Βασίλη Λέκκα ο δίσκος *Όρθιοι* με δύο μελοποιημένα ποιήματα του Χάρη Παπαδόπουλου: *Guevara* και *Η μικρή χορεύτρια..*

**2005** Ο Θάνος Μικρούτσικος κυκλοφορεί τον δίσκο *Σταυρός Του Νότου - Γραμμές Των οριζόντων* με αφορμή μια σειρά συναυλιών που πραγματοποίησε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών για ποιητές που έχει μελοποιήσει. Στη ζωντανή ηχογράφηση ακούγεται για πρώτη

φορά το μελοποιημένο *Μαρέα* που ερμηνεύεται από τον Γιάννη Κούτρα και τον Χρήστο Θηβαίο, ο οποίος, μαζί με τον Γιάννη Κότσιρα, δισκογραφούν για πρώτη φορά Καββαδία.

**2007** Το συγκρότημα Χειμερινοί Κολυμβητές κυκλοφορούν τον δίσκο *Στο Πέρασμά Σου* συμπεριλαμβάνοντας το ποίημα *Παραλληλισμοί* μελοποιημένο έπειτα από σαράντα χρόνια για πρώτη φορά.

Την ίδια χρονιά κυκλοφορεί ο δίσκος *Ανταύγειες* του συγκροτήματος Ερασιτέχνες Εραστές. Περιέχει τα ποιήματα *Δάκρυ* και *Είσαι ανθός* μελοποιημένα από τον αρχηγό του συγκροτήματος, Γιώργο Τσακαλίδη, και ερμηνευτές τον ίδιο και τη Μαίρη Δούτση.

**2010** Τα Κίτρινα Ποδήλατα συμπεριλαμβάνουν στον δίσκο *+10* το μελοποιημένο ποίημα *Yara Yara* με ροκ ήχο πολύ διαφορετικό από την πρώτη μελοποίηση του συγκροτήματος Ξέμπαρκοι.

Τα Υπόγεια Ρεύματα κυκλοφορούν τον δίσκο *Τα Ψίχουλα Του Χρόνου*. Περιέχει δέκα τραγούδια ανάμεσά τους το *Η Πλώρη μας*.

Την ίδια χρονιά ο Γιώργος Λεούσης διαλέγει να μελοποιήσει το ποίημα *Καφάρ*, το οποίο ερμηνεύει στο Θέατρο Μον Ρεπό *Ρένα Βλαχοπούλου* σε αφιέρωμα για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή.

**2013** Ο Μιχάλης Καλούπης μελοποιεί το ποίημα *Αγαπάω*.

**2014** Ο Ανδρέας Νικολαΐδης μελοποιεί για πρώτη φορά το ποίημα *Στον τάφο του Επονίτη*, το οποίο τραγουδά σε αφιέρωμα για τον ποιητή στη Λεμεσό την ίδια χρονιά.

**2016** Ο Γιάννης Νικολάου γνωστός και ως «Λαθρεπιβάτης» κυκλοφορεί τον δίσκο με τίτλο *Εγώ θα μείνω εδώ*, στο οποίο περιλαμβάνεται και το μελοποιημένο ποίημα *Gabrielle Didot*.

**2018** Ο Διονύσης Τσακνής μελοποιεί το ποίημα *Αντίσταση*, το οποίο περιλαμβάνεται στον δίσκο *Bandiera Rossa-Ψηλά μέσα στη βροχή*.

**2019** Ο Βαγγέλης Μαγνήσαλης μελοποιεί το ποίημα *Αθήνα 1943*.<sup>88</sup>

---

<sup>88</sup> Πηγή: <https://vaggelismagnisalis.blogspot.com/2020/04/1943.html> (Προσπελάστηκε 02/01/2024)

**2021** Ο Γιώργος Δεσύπρης μελοποιεί για πρώτη φορά το ποίημα *Θαλασσία πανίς*.<sup>89</sup>

**2022** Ο Λάμπρος Καρελάς μελοποιεί το ποίημα *Κι αυτός χαμογελάει*, το οποίο ερμηνεύει μαζί με τον Διονύση Τσακνή.<sup>90</sup>

Διασκευές, εκτελέσεις με άλλες ενορχηστρώσεις και ζωντανές (live) ηχογραφήσεις βρίσκονται σε διάφορους δίσκους. Πολλοί καλλιτέχνες έχουν ερμηνεύσει στίχους του Νίκου Καββαδία κατά καιρούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Milva (*Καραντί-La lettera*, 1994), Νένα Βενετσάνου (*Πικρία*, 1996), Μάριος Φραγκούλης (*Fata Morgana*, 1999), Φίλιππος Νικολάου (*Mal du départ*, 2002), Μαρία Φαραντούρη (*Θεσσαλονίκη*, 2003), Λαυρέντης Μαχαιρίτσας (*Mal du départ*, 2005), Μίλτος Πασχαλίδης-Γιάννης Χαρούλης (*Federico Garcia Lorca*, 2005), Ρίτα Αντωνοπούλου (*A bord de l' 'Aspasia'*, 2007), Βασίλης Γισδάκης (*Ένα μαχαίρι*, 2008), Δημήτρης Μητσοτάκης (*Μαραμπού*, 2010), Θάνος Ανεστόπουλος (*Γράμμα ενός αρρώστου*, 2012). Τέλος, υπάρχουν καταγεγραμμένες μελοποιήσεις στον χώρο του hip hop από τα συγκροτήματα Justaplan (*Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου*, 2010) και Social Waste (*Μαραμπού*, 2011 και *Kasbah*, 2013), καθώς και από τα Υπόγεια Ρεύματα (*Σπουδή θαλάσσης*, 1993)<sup>91</sup>.

<sup>89</sup> Πηγή: <https://www.youtube.com/watch?v=yKE8HpCsHGk> (Προσπελάστηκε 05/07/2023)

<sup>90</sup> Πηγή: <https://www.musiccorner.gr/tsaknis-karelas-ki-aytos-chamogelaei-178576/> (Προσπελάστηκε 02/01/2024)

<sup>91</sup> Το εν λόγω κομμάτι είναι demo ηχογράφηση και δεν κυκλοφόρησε ποτέ σε κανονικό δίσκο. Σύμφωνα με τον Γρηγόρη Κλιούμη, τραγουδιστή του συγκροτήματος, σε συνέντευξή του στην Αφροδίτη Ερμίδα (Εφημερίδα *Documento*, 13/01/2021) δεν τους δόθηκε η άδεια μελοποίησής του. Διαθέσιμο στο <https://www.documentonews.gr/article/grhgorhs-klioymhs-ypogeia-reymata-otanginesai-proistamenos-xexnas-oti-hsoyn-ergaths/> (Προσπελάστηκε 04/01/2024)

*Μήνα το μήνα και πληθαίνουν οι πιστοί,  
ώρα την ώρα και φουντώνει το μελίσι  
ως τη στιγμή που μες στους δρόμους θ' ακουστεί  
η μουσική που κάθε στόμα θα λαλήσει.*